

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 6 / 2024

СӨЕМБЕКӘ

ISSN 0869-1398

ТАТАР КЫЗЫН
үстөрү серләре
әни көндәлеге

язучы
Гүзәл
Галләмова
мин язмышны жсиңдем

«КАБЫРЧЫК»
балалар белән
әзерлибез

Айлин:
«Хатын-кыз – сер ул!»

2024
гаилә елы

Бергә – гомергә!

Меңнәр арасыннан икәү бер-берсен эзләп таба да, киләчәккә карап, бер сукмактан атлап китә. Мәхәббәт, өмет, яратуны юлдаш итеп... Барасы юл озын, ә сынаулар адым саен. Әйе, гаиләне саклау – иң авыр хезмәтләрнең берсе. Ул уйларның, ниятләрнең, адымнар һәм гамәлләрнең чисталыгын, ихласлыгын таләп итә. Икеңнән дә зур тырышлык сорый.

2024 ел – Россиядә Гаилә елы дип игълан ителде.

Илнең бөтенлеге һәм ныклыгы гаиләләргә дә бәйләнгән. Бигрәк тә – киләчәге! Шул уңайдан «Бергә – гомергә!» дигән проект башлыйбыз. Көмеш туйларын бәйрәм иткән һәм аннан да күбрәк еллар бергә яшәгән парларны барлыйбыз. Сездән туй көнегездә төшкән һәм хәзер балаларга, оныкларга баеган зур гаиләгезнең фотосурәтен көтәбез.

■ 1997 елның көзөндә таныштык без, дәрәсрәге, таныштырдылар. Булачак иремә – 29, миңа 26 яшь иде. Ул – Казан егете, жәйләрен балачагы авылда үткән, ә мин Кукмара районы Янил авылы кызы. Тугыз айдан соң өйләнешергә тәкъдим ясады: көннәрнең берендә гадәттәгечә эштән каршы алды да, караңгы бер сукмакта туктап, миңа туй балдагы кидертеп карады. Читенсенеп кенә кидем. Ярады! Никахны, әти-әнине артык мәшәкәтләмичә, мине алырга килгәч укыттык. Ул вакытта киёмгә артык игътибар юк иде бит: прокатка алган туй күлмәгеннән утырдым. Кияү егетенең башында түбәтәй, ә миндә прическа! Заманына күрә иң яхшы булган «Волга» машинасында киттек без Казанга. Юлда яңгыр да явып үттә, аннан аязды. Туйда яңгыр явуны әйбәт, дип ишеткәнем бар иде – яхшыга юрадым. Юраганым юш килде. Быел 3 июльдә тормыш корып яши башлавыбызга 26 ел була, Хоодаема мең шөкер! Туйга кадәр иремә әйтеп куйган идем: «Сез дә, без дә өчәү, өч балабыз булырга тиеш», – дип. Хоодай өч ул бирде! Олысы Салаватка 25 яшь, хәзерге көндә Дубайда эшли. Инглиз телен яхшы белә: 2 нче лицей-интернатта укыды. Икенче улыбыз Булатка 22 яшь. Шул ук лицейны тәмамлады, хокук белеме буенча олимпиадаларда призер булды, Мәскәүгә, Россия Президенты каршындагы икътисад университетына укырга керде. Аны кызыл дипломга тәмамлап, юрист булып эшли. Икесе дә музыка мәктәбендә укыдылар: берсе – флейтада, икенчесе кларнетта уйный. Үземнең тормышка ашмаган хыял иде монысы... Улларыбыз кечкенәдән мөстәкыйль булды, иркәләп үстәрмәдек. Хәтерлим: 6 нчы класста укыганда олысына телефон алдык. Аннан соңгы телефон-айфон-планшет-ноутбукларга ул инде акчаны үзе эшләде. Булат та телефонын олимпиадаларда җиңгән акчага алды. Кечкенәдән рәсем ясарга яраттылар. Әтиләре чаңгычы булгач, аларны чаңгыга иртә бастырды. Ул миндә дә чаңгыга мәхәббәт уятты – гаилә белән шуабыз. Кыз көткән идек, 2009 елда өченче улыбыз Сәйдәш туды. Аңа хәзер 15 яшь, 9 нчы сыйныфны тәмамлады. Ул да – чаңгычы. Шәһәр буенча үз яшәтәшләре арасында призы урыннар яулай, республика, Россия күләмендәге ярышларда катнаша. Ирем Рәшит 35 ел бер урында – Казан вертолет заводында эшли. Мин балалар бакчасында тәрбияче. Гаилә булгач, төрле хәлләр була. Әмма яши-яши акыл керә, бер-берең тагын да якынаясың. Хәзерге тормышымнан канәгатьмен: ирем әйбәт, фатирыбыз бар, балалар моңарчы йөзгә кызыллык китермәде... Тормыш түгәрәк булсын өчен шулар җитә!

Миләүшә СОЛТАНОВА.
Казан.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2024

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтәтатар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
давамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакуләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчелек буенча
Федераль хезмәтэндә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип теркәлгән.
Теркәу таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия Һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Гөлнур Хәсәншина 8 (843) 222-09-78
Алсу Шакирова

Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Сайт мөхәррире
Камилә Димәхәмәтова
Дизайнер-верстальщик
Анна Арахамия
Корректор
Фирдәвес Исмагыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ильмира Сәләйманова

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтәннән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Тышлыкта:
Айлин
Фото: Юлия Кузнецова

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның эчтәлегә (фото, текст)
аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.
www.syuyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы ПАП рәсми каталогы:
Татарстанда П2204 (ярты еллык),
П8299 (берьеллык)
Татарстаннан
читтә: П0279

Нәшер итүче: «Татмедиа» АҖ
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Кагазь форматы 60x90¹/₈
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 29.05.2024 ел.
Чыгу көне: 6.06.2024 ел.
Заказ А-1220
Тираж 6616

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакуләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбикэ»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Фото: Анна Арахамия

Асия ЮНЫСОВА

Авылда Сабантуй

*Сирень чәчәк койган бакчаларда
Ак яулыгын япкан баланнар.
Соңгы буразнаны сызып, әнә
Игенчеләр кайткан сабаннан.*

*Табигатьнең хозур, садә чагы,
Яфраклардан татлы бал тама.
Сабантуйда бил алышка әзер –
Көрәшченең йөрәк талпына.*

*Бәйгеләрдә узышырга ярсып,
Авызлыгын чәйни аргамак.
Йөгерекләр әнә старт алып,
Финиш сызыгына ыргыла.*

*Мәйдан уртасында китә алыш,
Чүлмәк ватыш китә аннары.
Зәңгәр күктән тургай жырын түгә,
Мәйданнарда – татар моңнары.*

*Сабан туге бәйрәм була диме,
Кызармаса мичтә коймаклар?!
Бәйрәм түгел, әгәр сезнең йортта
Тугармаса атын кунаклар.*

*Елына бер килә Сабан туге,
Жыелышкан туган-тумача.
Сабан туге гына түгел икән,
Сагыну туге икән ләбаса.*

«*Безнең тышлыкта*»

«Үземне бизнестә күрәм. Сәхнә хәзер – хоббием. Гүзәл затларыбызны матур итеп киендерәсем килә. Хыялларым зурдан. Алар барысы да чынга ашар. Әбинең көчле холкы күчкән миңа. Булдырмый калмам.»

14

Үжәт Айлин
Чулпан Галиәхмәтова

6

Гаилә
Чулпан Галиәхмәтова

10

Курку
Лилия Гәрәева

28

«Дөньяда
сүземез бар»
Эльмира Закирова

Заман һәм без

Үкену – хатын-кызга
хас сыйфаттыр

Гөлнур Сафиуллина әзерләде

Китап уку ул –
галәмгә чуму

Наилә Гайнанова

Сәнәгатътә – хатын-кыз

Чулпан Галиәхмәтова

Кызым, сиңа әйтәм яки
«Татар кызчыгы»н үстерүче
әни язмалары

Алсу Шакирова

Татар дөньясы

Нәсел

Лилия Гәрәева

Мәдәни тормыш

Кошлар очкан
биекләктән...

Шәмсия Жһангирова

Яшәеш

Ерактагы
кыңгыраулар чыңы

Гөлнур Сафиуллина

«Айнурым...»

Мәдинә Авзалова

Үз энҗеңне таба алгансың

Асия Маликова

Тарих кайтканда

Чулпан Галиәхмәтова

18

21

22

24

32

36

46

50

53

54

56

58

59

38

Ырым

Ләйсән Низамова

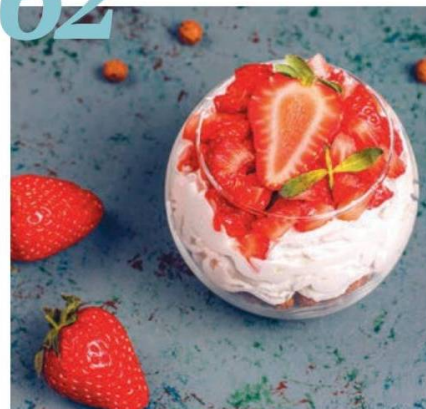
60

«Кабырчык»
печеньесы

Илүзә һәм
Рүзил Хөснетдиновлар

62

Трайфл

Камилә Димөхәммәтова

ГАИЛӘ

АКТУАЛЬ ТЕМА

«Тормышта үз урыннарын табачакларына ышанабыз һәм һәрьяклап ярдәм итәргә тырышабыз». Ятим һәм ата-аналар тәрбиясеннән мәхрүм калган балалар өчен Минзәлә интернат-мәктәбendә кайсы укытучы, тәрбияче белән сөйләшмә, сүзен энә шулай тәмамлый. Үзләренең гади генә педагог түгеллеген беләләр. Мондагы балаларга алар әни дә, әти дә. Бер гаилә булып яшиләр! Һәр баланы тормыш итәргә өйрәтеп чыгарып жибәрергә тырышалар. Балага яшәп карар өчен бер бүлмәле үз фатиры да, үз сыр пешерү заводы да булган Татарстанда бердәнбер интернат-мәктәп ул. Юк, илдә бердәнбер!

Эш белгән югалмас

XIX гасырда ук Минзәләдә хатын-кызлар монастырендә ятим балаларны караганнар. Бөек Ватан сугышы елларында эвакуацияләнгәннәр өчен районда биш балалар йорты була. Аларның дүртесе ябылып, берсе кала. Әлеге балалар йорты 1950 елда коррекцион мәктәп булып үзгәртелә. Бүгенге көндә республикада сигез балалар йорты һәм ике интернат-мәктәп бар. Минзәләдәгесе – иң заманча жиһазландырылганы. Төрле юнәлешләрдә эшләгән республикада бердәнбер интернат-мәктәп тә әле ул. Мөмкинлекләре чикле булган 99 бала укый монда. Алар арасында 20 ятим дә, төрле районнарда килеп, атна буе интернатта яшәп, ялларга өйләренә кайтып киткәннәре дә, көн саен килеп укыганнары да бар. Шуңа икән, 18 баланың өенә барып та белем бирәләр.

Өч катлы бинаның бар жирендә ремонт ясалган, сыйныф бүлмәләре жиһазландырылган, коридорларда йомшак кәңфе-диваннар. «Киноларда карап белгән элекке хәерче балалар йорты Татарстанда юк инде ул хәзер, – ди директоры Нурһади Гыйльфанов. – Тәүлек буе балалар белән бергә без. Алар шушында укыйлар да, яшиләр дә. Һәрберсенекәфе нинди булуына кадәр белеп торабыз. Чын-чынлап дуң яшибез, соңгы елларда качу очраклары да булганы юк». Сүзен раслагандай, балалар килеп кочаклап алды үзен. Директор һәр балага исеме белән эндәшә, малайлар белән кул бирешеп күрешеп тә ала әле. «Башка учреждениедәге балалар белән чагыштырганда, безнекеләр тәрбияләгән», – дип горурланып та куя.

Икенче катта – уку сыйныфлары. Иң авыр балалар белән эшләүче башлангыч сыйныф укытучысы Эльмира Ларионова әйтүенчә, һәр балага индивидуаль караш кирәк. Шөгыльләнүчеләр дә, кечкенә диванда йоклаган бала да бар сыйныфта. «Ул берәз эшли дә, йоклап ала шулай. Ял бирмәсән, борчыла. Шуңа да кечкенәләр укыган һәр кабинетта парта, урындыклардан кала, диваннар да куелган», – дип аңлата укытучы. Мөгаллимнәр, нигездә, Минзәлә пе-

дагогика көллиятен тәмамлап килүчеләр. «Балаларны ярата алганнар, алар белән уртак тел тапканнар гына кала монда. Биредә эшләү иң элек миһербанлык һәм сабырлык со-рый», – диләр. Укытучылар төрле түгәрәкләр дә алып бара: сабын ясау, чигү, тегү, столярлык эше... Укыту программасында алтынчы сыйныфтан – йорт хужалыгы эшләре, жиденче сыйныфтан икътисад-бюджет дәресләре каралган. Социаль көнкүреш юнәлеше өчен махсус кабинетлары да бар. Шушында 35 ел эшләгән Валентина Ищерякова тәрбияләнүчеләрне йорт хужалыгы эшләренә өйрәтә. «Безнең балалар, бигрәк тә ятимнәр мөстәкыйль тормыш алып барырга өйрәнмәгән, алар аны күрмәгән. Хәер, гомуми белем бирү мәктәбендә эшләүче укытучылар да, нишләп бездә дә мондый кабинет һәм дисциплина юк икән, диләр әле», – ди ул. Биредә медицина хезмәткәрләренек дә эше җаваплы. Балаларның сәламәтлекләре буенча комиссиягә документлар әзерләүчеләр дә, балаларны дөвалаучылар да – алар.

Быел «Абилимпикс» мөмкинлекләре чикле булганнарның һөнәри осталык бәйгесенек төбәк чемпионатын уздырганнар. «Безнең балалар өчен бик кирәкле чемпионат ул. Шушы бәйгедә катнашып, жинү яулаганнан соң аларга юллар ачыла: һөнәри уку йортларына урнашырга жайлырак булачак», – ди тегү буенча укытучы Айгөл Сафиуллина. Укучысы Арина «корама тегү» компетенциясе буенча беренче урын алган. «Алтынчы сыйныфтан башлап тегәм. Курчакларга күлмәкләр, альяпкычлар, мендәр тышлары тегә беләм. Миңа бик ошый. Чемпионатта «прихватка» тектек. Бик дулкынландым», – ди кыз. Интернатта укучыларны сизгенчә сыйныфтан башлап тегү һәм шутукатур-малар эше нигезләренә өйрәтәләр. Интернат-мәктәпнең үз бакчасы, хужалыгы, хәтта үз заводы да бар. Тәрбия эшләре буенча директор урынбасары, тынгы белмәс Светлана Мәхмүтова идеясе була ул. Нигә әле балаларны сыр пешерергә өйрәтмәскә, безнекеләр булдырачак та аны, дип уйлый да, бергәләп грантка программа язып жибәрәләр.

Жиһазландырылган зур булмаган бинада чын-чынлап сыр пешерә хәзер балалар. «Балалар белән бергәләп өйрәнәбез. Төрле төбәкләргә бардык, мастер-классларда катнаштык. Хәзер инде жиде-сигез төрле сыр пешерү рецептын беләбез», – ди Светлана Степановна.

Балаларны спорт белән дә тәрбиялиләр. Нинди генә спорт төре белән шөгыльләнми кызлар-егетләр. Көрәш, билбау көрәше, мини-футбол, баскетбол, волейбол, өстәл теннисы... Үз хоккей командалары да бар. Әле яңа гына Санкт-Петербургта узган мини-футбол буенча Россия чемпионатында чемпион исеме алып кайтканнар. Һәрвакыт жинүчеләр исемлегендә алар. Сәнгать тә читтә калмый. «Ложкари» бәрмә уен коралында уйнаучылар төркеме эшли. Алар да республика һәм төбәкләрдәге узган төрле бәйгеләргә катнаша. Гомумән, берни белән дә шөгыльләнмичә, хәзерге заман чире булган гаджетлар тотып аунап яткан балалар юк монда. Укытучылар һәрберсен нәрсә белән булса да кызыксындыра.

Интернатта – фатир

Өченче катта яшәү урыннары – фатирлар урнашкан. Хөкүмәт куйган кагыйдәләр буенча, ятимнәр фатир тибындагы бүлмәләрдә яшәргә тиеш. Аларга чын фатирлардагы кебек тимер ишекләрен ачып керешле. Кухня, зал, йокы бүлмәсе, ял бүлмәсе, бөдрәф-ванна. Бар жирдә тәртип һәм чисталык. Бернәрсә дә аунап ятмый. Светлана Степановна киём шкафыларын ачып күрсәтә. Киёмнәр таслап төрелгән. Чемпионнар яшәгәнә күрә нег тора монда! Егетләр фатирындагы залның бер як дивары бары ме-даль-кубоклардан гына тора. Һәр төркемдә ир-ат тәрбияче дә, хатын-кыз тәрбияче дә бар. Бу – балаларда эти һәм әни образларын тудыру максатыннан шулай каралган. Туган көн-нәрен жыелышып үткәрәләр. Тәрбияче апалары тортлар пешерә. Нинди генә тормыш сынауларына дучар булсалар да, алар да бала. Һәрберсе үз туган көнен белә һәм көтә. Һәр шимбә саен балаларга «Яшь аш-су остасы» дип аталган мастер-класслар үткәрәләр. Биредә

Нурһади ГЫЙЛЬФАНОВ,
ятим һәм ата-аналар тәрбиясеннән
мәхрүм калган мөмкинлекләре чикле
булган балалар өчен Минзәлә интернат-
мәктәбе директоры

Безнең коллектив гади генә түгел. Балаларны укытып белем биреп кенә калмыйбыз, ә социаль тормышка өйрәтәбез. Безнең балалар талантлы: эштә дә, спортта да. Казанда узган махсус Олимпиадада иң күп алтын медальне безнекеләр алып кайтты. Спорт буенча да, һөнәри юнәлешләр буенча да бик күп бәйгеләргә йөрибез. Шулай йөрәп тә социальләшә бит әле алар. Бездән чыгып киткәндә, кулларында махсус курсларны узды дигән документ булса, олы тормышка аяк басканда җиңелрәк булыр иде. Шуңа бакчачы, хайваннарны карау һәм сыр пешерү белгечлекләрен үزلәштерү буенча махсус программа төзедек. Җаваплы министрлыктар, район җитәкчеләге бервакытта да гозеребезне кире какмый. Хәйриячеләребезгә, бигрәк тә энергетик дусларыбызга рәхмәт. Алар ярдәме белән сыйныф бүлмәләре, фатирларны тәртиптә тотабыз. Энергетикларның тагын бер зур бүлгә – лагерь. Безнең балалар элек лагерьга йөрмәгән. Авыру балаларга аерым шартлар кирәк бит. Урман эчендә урнашкан иске лагерь урынына яңасын төзеделәр. Бу «Татэнерго» компаниясенең ул чактагы генераль директоры Илшат Шәехович Фәрдиев белән шул чордагы район башлыгы Георгий Куприянов хезмәте. Хәзер безнең лагерьда үзәбезнекеләр генә түгел, республика буенча авыру балалар килеп ял итә. Татарстанда бердәнбер лагерь ул шундый. Үзәбездә биргәнне генә көтеп ятмыйбыз. Татарстан һәм Россия уздырган программаларда катнашып бик күп грантлар отабыз. Коллектив бик тырыш безнең. Эшсез утыра белмиләр, әледән-әле яңа идеяләр туа. Балалардан рәхмәттән башка сүз ишеткән юк. Җәй көннәрендә кайтып та йөриләр әле, чөнки аларның балачак хатирәләре шушы интернат белән дә бәйле.

эшләгән һәр педагог пешекче-кондитер дипломлы. Тәрбияче дигәннән, араларында шушында үзен тапканнар да бар. Станислав Ларионов Казан дәүләт ветеринария академиясен тәмамлаганнан соң бик күп хезмәт урынында сынап карый үзен. Минзәләгә әнисе янына күчеп килгәч, аңа шушында эшләргә тәкъдим итәләр. Балалар белән эшләү бик ошый аңа. Махсус курслар, тренинглар үтә, монда инде өченче елын эшли. Ике бала әтисе булган Станислав – кечкенә кызлар төркеме тәрбиячесе. «Бер-беребезгә ияләштек инде. Кызларга исемемне генә әйтергә авыррак», – ди ул.

Интернат-мәктәпнең горурлыгы булган тагын бер үзенчәлекле фатир бар биредә. Ул «Өлкән кеше булырга әзерләнәм» дип аталган пилот проект

кысаларында күптәнге дуслары – энергетиклар ярдәме белән ясалган. «Татэнерго»да генераль директоры чагында Илшат Фәрдиев интернатка килә. Шуннан бирле – төп хәйриячеләрнең берсе. Ә аның ул чактагы урынбасары Гүзәлия Әхмәдиева Попечительләр советын җитәкли. Мәктәпнең әнисе дип йөртәләр аны. Башка беркайда да гамәлгә ашырылмаган бу программа нигезендә әлегә фатирда балалар өлкән кеше булып яшәп карыйлар. Жиденче сыйныфта укучы – ике, сигезенче сыйныфта укучы – өч атна, тугызынчы сыйныфта укучы бала бер ай бие хужалык алып бара. Бу үзенә күрә бер эшлекле уен кебек. Бала укудан соң фатирына кайта. Ашарына пешереп ашый. Аннан соң «эшкә» китә. Теплицага, бакчага чыгып эшләп ке-

рә. Аңа моның өчен хезмәт хакы түләнә. Бала бюджетын формалаштыра. Кинога барамы, кишеткә барып ризык аламы, чәчтаращанәгә кереп чәчен кистерәмә – үзе хәл итә. Фатирда урнаштырылган су, газ счетчикларын карап, исәпләп, почтага барып түләп кайта (монысы аеруча мөһим). Ризыктар пешереп, укытучы-тәрбиячеләрен кунакка да чакыралар әле. «Зур балаларыбызны күрәп, болар сезнекеме соң, дип сораучылар да бар. Безнең балалар тышкы кыяфәтләре буенча гадәти балалардан аерылмый да. Әйе, алар физика, математика кебек фәннәрне белмәскә мөмкин. Йә, тормышта бөтенәбезгә дә кирәкме инде ул фәннәр?! Иң элек социальләшү, эш тәртибе белү мөһим. Гадәти мәктәптәгә укучыларга караганда, безнекеләр миһербанлырак та. Алар бервакытта да бер-берсенең кимчеләгеннән көлми, аңа игътибар да итми. Өлкәннәр кечкенәләргә ярдәм итә. Бер гаиләдән килгән балалар да бар бездә. Икесе бездә укый, кечкенәсе сау-сәламәт. Әмма без аларны бер-берсеннән аермадык. Максимны башта шәһәргә – балалар бакчасына, хәзер мәктәпкә йөртәбез. Әйе, без әни белән әтине дә, туган йортларын да алыштыра алмыйбыз, әмма барысын да хөрмәт итәбез, киләчәктә югалып калмауларын телибез, үзәбезнекеләр бит инде алар», – ди Светлана Степановна.

Озаты

Быел Минзәлә интернат-мәктәбен 14 бала тәмамлый. Шулар арасында Дима Осипов та бар. Үзе белән таңышканчы ук күп тапкырлар аның исемен телгә алды укытучылар. Ул иң күп китап укучы да, шашка уйнау ярышларында гомуми белем бирү мәктәбенә барып җиңеп кайтучы да, республика буенча үз яшендә иң яхшы көрәшчеләр исемлегенә керүче дә. Биш ел элек аны энесе белән китерәләр. «Интернат миңа белем дә, тәрбия дә бирде. Күп шәһәрләргә ярышларга йөрдөк. Быел чыгып китәм инде. Казанга сәүдә-иҡтисад көллиятенә керергә уйлыйм. Энем Владик монда кала. Аны гаиләгә алырлар инде. Элемтәләргә югалт-

мабыз, дип өметләнәм. Ә интернатны сагынырмын», – ди ул.

Интернат-мәктәп үзенең тәрбиялә- нүчеләрен буш кул белән чыгарып жибәрми. «Татэнерго» компаниясе ел саен чыгарылыш сыйныф укучысы сумкасы әзерли. Тулай торакка барып урнашкан, беренче мәлләрдә яшәп китәр өчен бар нәрсә дә салынган анда: киёмнәр, савыт-саба, гигиена кирәк-яраклары. Бакчада үстергән яшелчәләрдән аерым бер сумка әзер- лиләр. Балаларны чыгарып жибәрәләр дә оныталар түгел. Аларны 23 яшь- ләренә кадәр барлап торалар.

– Һәр баланың яңа жирдә адапта- ция чоры була. Бер-ике ай бик нык контрольдә тоталар, – дип сөйли социаль педагог Эльмира Галиева. – Һәрвакыт яннарына барып йөрибиз, кураторлары белән аралашалар. Хәл итә алмаган мәсьәләләре буенча балалар үзләре дә шалтыраталар. Әлбәттә, баштаклар финансы авырлык- лары була. Дөрес, аларның сәләт- ләрендә акчалары бар, әмма төрле балалар була бит, «дуслар» да төп башына утыртырга күп сорап тор- мый. Пенсияләре, фатирга чиратка басу буенча проблемалары килеп чыкса да ярдәм итәбез.

Балаларны туган-тумачалары булган яшларга жибәрергә тырыша- лар. Әле бит сәламәтлек мөмкинлеге чикле булганнарны укырга алырга ашкынып тормаган көллиятләр дә бар. Ә балага яшәр өчен һөнәр алу кирәк. Тормыш дигән зур дингездә югалмас өчен, уты пыскып янган булса да маяк та кирәк. Ата-ана нинди генә булса да – балага терәк. Моны интернатта эшләүчеләр аңлый. Шуңа күрә дә социаль ятимнәрнең эти-әниләре белән элемтәләрен бөтенләй өзеп бетерү ягында түгел- ләр. Акылларына килеп, алиментлар- ны каплап, балаларын кайтаручылар да юк түгел. Берничә ел эзләп тә әниләрен таба алмаган тәрбияләнүче- ләр дә бар. Анысына бигрәк күңелләр- ө өзгәләнә. Әниле ятим булып яшә- сен инде бала!

Интернат-мәктәптә ярты көн бул- ганнан соң балалар, укытучылар бе- лән сабуулашып, капкага таба бара- быз. Әнә, рюкзакын асып, аяк киеме салынган букчасын болгый-болгый

Максим мәктәптән кайтып бара. «Безнең тагын бер көрәшчеләбез», – дип горурлана Нурһади Золяевич. Каршыбызга олы пакет күтәрәп кил- гән ир-ат технология укытучысы Николай Салов булып чыкты. «Бакча- да эшләгәндә эчәселәре килә, менә балаларга лимонад алдым әле», – ди.

Интернат-мәктәпкә жирлектән ки- леп укып йөргән балалар санын исәп- ләгәч, бер кечкенә Минзәлә өчен күп инде, дип нәтижә ясыйбыз. Педагоглар исә соңгы елларда аутистик спектрда тайпылышлары булган балалар саны арта дип чаң кага. Һәм шунысы да бар: диагнозлары елдан-ел катлаулана һәм

ул ешрак малайларга куела. «Элек эти-әниләре бездә укып чыгып киткән йә социаль хәле начар гаиләләрдән балалар килә иде. Хәзер эти-әнисе югары белемле булган сабыллар да бар», – ди педагоглар. Кызганыч, әмма коррекцион мәктәпләренң са- ны килчәктә артырга да мөмкин. Мондый тайпылышлы балалар тууның нигә артуын белгечләр төгәл генә аңлата алмый. Ә язмыш болай да сынаган – кимчелек белән туган бала- сын ташлап калдырган күке-әниләр каян барлыкка килә? Монысына кеше- лек тә җавап бирә алмыйдыр.

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА

Гүзәлия ӘХМӘДИЕВА,
ятим һәм ата-аналар тәрбиясеннән
мәхрүм калган мөмкинлекләре
чикле булган балалар өчен
Минзәлә интернат-мәктәбе
Попечительләр советы рәисе

Минзәлә интернат-мәктәбе республика энергетикаларының бер филиалы дип әйтсәм дә, ялгыш булмас. 24 ел буе алар – төп хайриячеләр. 2000 елда «Татэнерго»ның элекке генераль директоры Илшат Фәрдиев бу интернат белән танышуга ук эш башланды. Тулысынча ремонт ясап чыктылар, жиһазландыр- дылар. Болар барысы да энергетикаларның бер көнлек хезмәт хакы исәбенә эшләнде. Шуңа елларда Попечительләр советы төзелеп, аны җитәкләүне Илшат Шәехович миңа йөкләде. Компаниянең хәзерге генераль директоры Рәүзил Хажиев та ярдәмчел ташламый. Еллар буе дәвам иткән традиция- ләребез бар. Мәсәлән, 1 сентябрь алдыннан ятимнәрнең һәм авыр хәлдә яшәгән гаиләдән булган тәрбияләнүчеләребезнең өс-башларын карыйбыз, мәктәпне тәмамлап чыгып китүчеләр өчен чыгарылыш сыйныф укучысы сумкасы әзерлибез.

Мәгариф һәм фән министры Илсур Һадиуллин, хезмәт, халыкны эш белән тәмин итү һәм социаль яклау министры Эльмира Зарипова, Иҗтимагый палата рәисе Зилә Вәлиева, Минзәлә районы башлыгы Айдар Сәлахов интер- нат тормышы белән кызыксынып, ярдәм итеп торалар. Жирлектәге эшмә- кәрләр белән бик тату мөнәсәбәттә без. Дусларым, танышларым шушы интер- нат дип янып яшәгәнәме белә, алар да һәрвакыт ярдәм кулы сузарга әзер. Безгә килгән бөтен ярдәм исәптә. Берсе дә әрәм-шәрәм ителми, барысы да балалар өчен.

Нурһади Золяевич – тәҗрибәле, хуҗалыкчыл кеше. Бик гадел җитәкче ул. Коллектив бик тырыш. Монда килгәндә балаларның күзләрендә нур булмый. Интернат-мәктәптә алар чын-чынлап үзгәрә. Беркемне дә үпкәләтсәм килми, әмма лагерьга килгән балалар арасында безнекеләр аерылып тора. Шәхсән үзем интернат-мәктәпкә барып ял итеп кайтам кебек. Балаларны күр- гәч, тормыш проблемалары юкка чыга. Безнең тормыш белән чагыштырганда, аларны күпкә авыррак бит. Ярдем итә алганымга сөенеп туя алмыйм.

Заман шаукымы » белгеч киңәше

КУРКУ

Лилия ГӨРӨЕВА

Бу хис миндә әнине җирләгәннән соң ук барлыкка килде бугай. Яман шеш белән авырды ул. Газиз кешемнең бу дөньядан никадәр интегеп китеп баруын күрү җаныма коточкыч бер курку булып кереп утырды. Әгәр бу чир белән мин дә авырсам? Минем дә балаларым шулай интегүемне күреп газапланса? Бу хакта уйлыйсым килми, ләкин ул хис, куе томан сыман, җанымны акрын гына сара барды... Кайчагында каядыр югалып та торгалады. Ләкин озакка түгел. Кемнәндер бу чир белән авырганын ишетсәм яки шул хакта берәр мәгълүмат күрсәм, йөрәгемне өшеткән, тын аласым барлыгын оныттырган теге курку тагын баш калкытты. Соңыннан белдем, бу куркуның хәтта исеме дә бар, канцерофобия дип атала, һәм ул бер мине генә өркәтми, мондый хис белән яшәүчеләр күп икән.

Канцерофобия – онкологик чирләр белән авырудан патологик рәвештә курку. Авырып китүдән һәркайсыбыз да курка анысы, ләкин бу курку үзгә.

Республика клиник онкология диспансерының медицина психологы
Алия ӘХӘТОВА

– Ул буш урында гына барлыкка килми. Күп очракта тормышыбызда шушы чир белән бәйлә булган берәр фажига тудыра аны, – ди Алия Альбертовна. – Хәтта якыннардан беркем авырмаган очракта да безнең һәммәбездә дә онкологиянең нәрсә икәннен берникадәр күзаллау һәм аннан курку бар. Әгәр берәр танылган артистның авырганын яки билгеле кешенең бу чирдән вафат булганын ишетсәк, шунда ук сагаябыз. Курку уйларны чикли, хисләргә били, җанны гына түгел, тәнне дә борчый башлый – әле анда, әле монда авырту барлыкка килә.

Психологның моңа аңлатмасы бар:

– Курку бездә аерым бер эмоцияләр кузгата. Ә эмоцияләр аркасында организмда билгеле бер симптомнар күзәтелә. Әлеге симптомнар ул куркуны тагын да көчәйтәт. Әнә шундый ябык божра барлыкка килә, – ди Алия Альбертовна. – Кайчагында курку аркасында кеше үз-үзен шул дәрәжәгә җиткерә ки, читтән ярдәм булмаса, үзлегеннән генә бу халәттән котыла да алмаса мөмкин. Канцерофобия акрынлап аны үз кагыйдәләренә буйсындырырга керешә. Кешенең йокысы кача, аппетиты бозыла, кәефе китә. Эшчәнлегә кими, тиз арый, күңеле үсми... Ул гел стресс халәтендә яши башлый. Ә бит озакка сузылган стрессның организм өчен никадәр зиянлы булуын барыбызның да ишеткәне бар.

Канцерофобиялә пациентлар белән безгә еш эшләргә туры килә. Алар, гадәттә, ике төркемгә бүленә. Беренче төркемдәгеләр үзләрендә гел чир эзли. Әле бер табибка күренә, әле икенчесенә. Шушы темага язылган барлык китапларны ул инде укыган һәм үзенә үзе күптән диагноз куйган. Хәзер шул диагнозы раслатмакчы. Расланмагач, ачуы килә, табибларны гаепли. Миндәге барлык симптомнар да яман шеш авыруы булуын күрсәтә, ди. Дөрестән дә, ул үзгә шул симптомнарны тоя.

Икенче төркемдәгеләр исә, киресенчә, табибка күренүдән бөтенләй баш тарта. Тикшеренә башласа, чир табарлар дип курка. Ул хәтта тәнненең берәр җире сызласа да, ахыргача түзәчәк, ләкин табибка күренмәячәк. Бу темага сөйләшүдән, ниндидер мәгълүмат белүдән гомумән кача. Билгесезлек курку хисен арттыра гына. Андый кешеләр үзләренә кичерешләрен кем беләндер бүлешергә дә кыенсына. Авырганымны белсәләр, кырын карарлар, гаепләрләп дип уйлый.

Канцерофобияле кешеләр кайчагында чынлап та туганнарының ачуын китерә. Алар яки аның бар куркуларын кире кага, танымый яисә аны табибтан табибка йөртә башлый, психологка күренергә мәжбүр итәргә тырыша. Мәжбүриләп табибка алып килүнең файдасы юк. Ул моны иң элек үзе теләргә тиеш. Ләкин бар шундый кешеләр: алар бу куркудан арынырга теләми дә. Аларга шулай үз-үзләрен кызганып, башкалардан кызгандырып яшәү ошый. Психологиядә бу икенчел файда дип атала. Гадәттә, балаларга хас ул, авырым дисең икән, әни мәктәпкә жиһәрми, тәмле ризык ала, бөтен игътибар сиңа гына...

Ничек кенә булмасын, канцерофобияле кешегә туганнарының ярдәме кирәк. Кайчагында аны бары тыңлап тору гына да ярдәм итә. Үзенең уйларын, борчуларын бушатсын ул, кичерешләре турында сөйләсен. Аларны кем беләндер уртаклашу эчтәгә хәвеф хисен киметергә булыша.

Эйткәнемчә, кемдәдер фобия якын кешесе бу чир белән авырчак туа. Ә кемдәдер ул үз диагнозын белгәннән соң барлыкка килә. Бер авырганнан соң, чир чигенеп, яңадан баш калкытса, канцерофобия яңа көч белән башланып китәргә мөмкин. Бик тәэсирләнүчән, барысын да йөрәгенә якын алучыларда ул хәтта гадәти медосмотрдан соң да башлана ала.

Ул хакта уйлама, дип әйтеп кенә пациентларны фобиядән арындыру мөмкин түгел. Баштагы уйларны сүндереп куя торган механизм юк. Мондый очракта хис-кичерешләренә көндәлеккә теркәп бару ярдәм итә ала. Бер дәфтәр башлап, анда көн дәвамында туган уйларны, куркуларны, тойгыларны язасың. Нәрсә борчый – барысын да теркәп, дәфтәр битен ябып куясың. Иртәгә кичкә чаклы, көндәлеккә кабат ачканчыга кадәр бу хакта уйламый торам, дисең. Кичектерелгән хисләр көндәлегә дип атала әлеге ысул. Ләкин бу да вакытлыча гына чара, көн дәвамында авыр хисләр барыбер туарга мөмкин.

Курку бик нык биләп алган мизгелләрдә сулыш алу техникасы да булыша. «Квадрат буенча сулыш алу» дигән бик гади бер техника бар. Моңың өчен күңелдән генә квадрат ясап, аның дүрт почмагын билгеләргә кирәк. Карашыбызны шуның бер почмагына төбәп, өчкә кадәр саныбыз һәм үзебез бу вакытта сулышыбыз. Карашны квадратның икенче почмагына күчереп, өчкә кадәр санаганчы сулышны чыгармый торабыз. Өченче почмакта өчкә кадәр санап, сулышны чыгарабыз. Дүртенче почмакта тагын өчкә кадәр санап, сулыш алмый торабыз. Шулай берничә тапкыр кабатлыйбыз. Бу шулай ук бик файдалы күнегү.

Күңелдә курку яшәгән пациентларга үз хисләрен аңларга өйрәнү бик мөһим. Мин үземнең пациентларыма тагын шундый бер ысул тәкъдим итәм. Дәфтәр битен биш баганага бүлеп, беренче баганага курку хисен барлыкка китергән ситуация языла. Мәсәлән, телевизордан авыру бала турында сюжет күрсәттеләр, ул сездә, минем дә балам авырырга мөмкин, дигән курку хисен кузгатып жиһәрде. Икенче баганага бу сюжетны караганда үзеннән-үзе туган уй языла (хәзер авыручылар бигрәк

күп, бу чир безгә дә кагылса...). Өченче баганада – әлегә сюжет аркасында туган хисләр (курку, кызгану, борчулу...). Дүртенче баганага бу вакытта төнегездә нәрсә тойганыгызны язасыз (йөрәк тибешем ешайды, тын алырга оныттым, туңган кебек булдым...). Бишенче баганага болардан арыныр өчен нәрсә эшләгәнегез языла (телевизорны сүндердем, башка бүлмәгә чыгып киттем, табибка язылдым...). Болай эшләү үз хисләреңне контрольдә тотарга өйрәтә. Инде куркуны йөгәнләү мөмкин түгел икән, ул чагында психологка, кайчагында хәтта психиатрга да мөрәҗғәгать итәргә туры килә.

Күпләрнең Америка артисты Анджелина Джоли турында ишеткәне бардыр. Әнисе, әбисе һәм апасы яман шеш авыруыннан вафат булганнан соң, ул тикшеренә һәм Анджелинадә BRCA1 һәм BRCA2 геннарының мутациясе табыла. Бу мутацияне йөртүче хатын-кызларда яман шеш авыруы килеп чыгу ихтималы бик зур. Әлегә үзәндә чир табылмаса да, актриса операция өстәленә ята – сөт бизләрен һәм күкәйлекләрен алдыра. Бу хакта күп яздылар, телевизордан да сюжетлар булды. Әлбәттә, бу мәгълүмат болай да шөбһәләнеп яшәүчеләрдә канцерофобияне арттырды гына.

Республика клиник онкология диспансерының маммология бүлегә мөдире Альберт ГЫЙМРАНОВ

«Миндә дә шундый мутация юкмы икән?» – дип пошаманга калучы хатын-кызлар аз түгел. Яман шешне алдан кисәтү өчен Россиядә мондый операция ясаламы? Аны ясаткач, рак барлыкка килмәс дип әйтеп буламы?» дигән сорауны Альберт Мөһисәгыйтовичка бирәм.

– Чынлап та, бу мутацияне йөрткән хатын-кызларның 40 проценттан алып 80 процентына якын арада яки алдагы ун елда яман шеш белән авырый башлау куркынычы яный. Ә инде сөт бизләре белән күкәйлекләренә алдыру бу ихтималлыкны 90 процентка кадәр киметә. Ләкин Россиядә мондый операцияләр ясау закон нигезендә каралмаган. Бездә сау-сәламәт кешенең сәламәт органнары алынмый, операция фәкать инде авырый башлаган пациентка гына билгеләнә. Үзәндә бу мутациянең булу-булмавына һәр хатын-кыз тикшертә ала. Ләкин моңың өчен якын туганнарда ике кешенең – әниң белән әни ягыннан әбиңнең 50 яшькә кадәр сөт бизендә яки күкәйлегендә яман шеш табылган булуы кирәк. Бу очракта әлегә тикшеренү мәжбүри медицина иминиятләштерүе нигезендә түләүсез башкарыла. BRCA1 һәм BRCA2 геннарының мутациясе табыла калса, алга таба үз организмыңа бик игътибарлы булу, ешрак тикшеренү таләп ителә. Мәсәлән, гадәти кешеләр өчен тикшеренү стандарты елга бер тапкыр сөт бизләренә УЗИ, 40 яшәтән соң маммография үткәру булса,

геннарның мутациясе табылган яшь ханымнар башкачарак тикшеренергә тиеш. Аларның сөт бизләренә елга бер тапкыр МРТ ясала, чөнки УЗИ гына андагы үзгәрешләрне күрсәтмәскә мөмкин.

Яман шеш килеп чыгу ихтималын киметү өчен билгеле бер химия-терапиясе дә бар. Ул онкология белән инде авырый башлаган пациентларны дәвалый торган препаратның бик тө җиңеләйтелгән варианты, һәм ул әлегә мутацияне йөртүчеләргә профилактика максатынан билгеләнә. Бу эш белән беренче звено онкологлары – гадәти поликлиникада эшләүче белгечләр шөгыльләнә.

Анджелина Джоли синдромы, ягъни рак булмасын өчен сәламәт органнарны алдырып ташларга теләү безнең пациентларда да очрый. Кемдәдер киста, кемдәдер фиброаденома, кемнәндер әнисе авырган... «Гел тикшеренеп, гел куркып яшәп арыдым, алыгыз да, аның урынына имплант кына куегызчы?» – диләр. Эмма имплант куйдыру ул бу проблемадан котылу түгел. Имплантлар хатын-кызга гомерлек проблема тудыра. Беренчедән, имплант куелган күкрәкнең табигый түгелгә күрәнә. Хәзер силикон имплантларның сәламәтлек өчен бөтенләй үк куркыныч булмавын торган саен ешрак сөйләләр. Медицинада «редкий синдром с установкой силиконовых имплантов» дигән термин да бар хәтта. Әлегә имплантлар аркасында пациентта тора-бара анапластик лимфома – яман шеш башланырга мөмкин. Шуңа күрә дә сәламәт хатын-кызларга күкрәкләремне зурайтам дип пычак астына кергәнчә яхшылап уйларга киңәш итәм. Косметология белән шөгыльләнүче хирургларның барысы да бу проблеманы белә.

Без хәзер яман шеш булган очракта да хатын-кызның күкрәген тулысынча алмаша тырышабыз. Шеш булган урынны һәм лимфа төеннәрен генә алабыз. Күп еллык тәҗрибә шуны күрсәтә: күкрәкне тулысынча алып ташлау гомер озынлыгына берничек тө тәэсир итми. Күкрәкне калдырып, нур терапиясе билгеләү дә шул үк нәтиҗәгә бирә. Бик сирәк очракларда гына, башкача мөмкин булмаганда гына күкрәк алына. Хатын-кыз өчен тышкы матурлыкның никадәр мөһим икәннән аңлыйбыз. Пациентларның күбесе нәкъ менә күкрәкләрен алдырудан курка. Канцерофобия шуңа бәйле дә туарга мөмкин. Без үзәбезнең бүлектә дәваланыучы хатын-кызларның күкрәкләренә операция барышында яки бераз соңрак реконструкция ясыйбыз, аларны яңадан күкрәкле итәбез. Кайчагында моны бераз соңрак, онкологияне җиңгәч башкарырга туры килә. Хәзер күкрәк ясауның әллә ничә төрле ысулы бар, безнең пациентларга ул бушлай, мәҗбүри иминиятләштерү нигезендә ясала. Шуңа күрә күкрәгемне алалар дип куркып йөрү урынсыз, иң мөһиме – чирне вакытында дәвалау.

Соңгы елларда күкрәкләрендә өченче-дүртенче стадиядәге яман шеш булган пациентлар бик сирәк очрый. Күбесенчә – беренче, икенче стадия белән киләләр. Бу – Татарстанда ел саен уздырыла торган диспансеризация һәм скрининг программасының нәтиҗәсе. Аларны уздыруның максаты да – гомергә

куркыныч яный торган мондый чирләрне мөмкин кадәр иртәрәк ачыклау. Ә беренче һәм икенче стадиядәге яман шешләрне ахыргача дәваларга мөмкин. Хәзер препаратлар да күп, төрле тикшеренүләр дә уздырылып тора. Менә шуңа күрә дә канцерофобиядән интегүче кешеләргә киңәшем шул: юкка куркып йөргәнчә, елга бер тапкыр диспансеризация узгызыз. Бу – бушлай һәм бик нәтиҗәле.

Яман шеш килеп чыгу ихтималы һәр кешедә төрлечә. Күкрәк яман шешен алганда, нәселдән килә торганы 10 процентны гына тәшкил итә. Калган 90 проценты күптөрле сәбәпләргә бәйле. Ашаган ризыкка да, яшәү рәвешенә дә... Тагын бер сәбәб – организмдагы эстрогеннарның чамадан тыш күплегә. Организм үзә житештергән гормоннан тыш, ул безгә читтән дә керә. Эстрогенга охшаш матдәләр көнкүрештә кулланыла торган күп әйберләрдә бар. Мәсәлән, азык-төлек өчен эшләнмәгән пластикта, косметик чараларда, кояштан саклану өчен чыгарыла торган кайбер кремнарда. Эстрогенның молекуласы вак, тире аша организмга үтеп керә һәм туплана бара. Кояштан саклану өчен крем алганда составына игътибар итегез. Алар ике төрле: берсе титан оксиды нигезендә ясала, икенчесенең составында эстрогенга охшаш матдә бар. Маникюр өлкәсендә кулланыла торган препаратларда да очрый ул.

Россиядә яшәүче халыкның менталитеты шундый – бездә үлем турында сөйләшү тыелган. Без үзәбезне мөңгелек итеп тоябыз. Ә яман шеш турындагы диагнозы ишетү – гомернең чикле икәнлеген аңлау. Бу сүзләрдән күпләрдә паника башлана. Кемдер депрессиягә бирелә, диагнозы кабул итәргә, дәваланырга теләми. «Ялгышканнардыр, миндә ул чир юк», – ди. Ә без бер кешене дә мәҗбүри дәвалый алмыйбыз. Авыр ситуацияне кабул итүнең биш этабы бар, аның беренчесе – кире кагу. Кайбер пациентлар энә шул беренче этапта – кире кагу этабында кала. Андый очракта пациентларыбызны психологка юллыйбыз.

Әйе, онкология һәркем өчен дә зур сынау. Аннан курку – табигый. Ләкин ул кешенең үзә өчен файдалы курку булсын иде – вакытында табибка күренергә, тикшеренергә һәм дәваланырга этәрә торган.

Канцерофобияне ничек җиңәргә?

- Үзегез өчен кызыклы шөгыль уйлап табыгыз. Хобби булдырыгыз.
- Мохитне алмаштырыгыз: сәяхәткә барып кайтыгыз, күбрәк аралашырга тырышыгыз.
- Күңелле кино, спектакль карау, концертка, күргәзмәгә бару – уйларны башка юнәлешкә борырга булыша.
- Үзегез һәм гаиләгез өчен сәламәтлекне тикшертү планы төзегез.
- Диспансеризацияне вакытында узгызыз.
- Курку даими булса, алты айдан озагракка барса, бөтен уйларны биләсә, психологка мөрәҗғәгать итегез.

Хыялларыгызны чынбарлык итəргə булышабыз!

2024 елның икенче яртыеллыгына «Сөембикə» журналына язылып, квитанция күчerməсен редакциягə юллаган абунəчелəребез арасында бəйге оештырабыз.

ЖИҢҮЧЕЛƏРНЕ БҮЛƏКЛƏР КӨТƏ:

«Cozy home»*

кибетлəр чeltəреннəн

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данə)

*«Коузи Хоум»

«Золотое яблоко»

компаниясеннəн

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данə)

Акциянең сроклары:
10 апрельдəн
20 сентябрьгə кадəр

Бүлөк оту өчен, журналга язылу турындагы квитанция күчerməсен редакциягə юлларга кирəк. Квитанция күчerməлəрен жибəрүнең берничə юлы бар:
почта аша: 420066,
Казан, Декабристлар ур., 2 нче йорт
редакциянең электрон почтасына:
ssuum@yandex.ru
ватсап номерына: 8 (937) 288-18-01
«Сөембикə» журналы

«Максидом»

гипермаркетыннан

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данə)

Өлге чараны оештыручы, кагыйдəлəре, бүлөклəр саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мəгълүматны www.suuyumbike.ru сайтында укыгыз. Акция 2024 елның 10 апреленнəн 20 сентябренə кадəр уздырыла. Квитанциялəр 2024 елның 15 августына кадəр кабул ителə. АО «ТАТМЕДИА» реклама 16+. Бүлөклəр рəсəмдəгə белəн тəңгəl килмəскə мөмкин. Фото: ru.freepik.com

ҮЖӘТ АЙЛИН

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Хатын-кыз – чишеп бетерә алмастай сер иясе. Нич кенә дә бер күрдән генә ачып бетереп булмый аны. Сәхнәдән җырлаганда Айлин да бит энә бөтенләй башка образ тудыра: бәллүрдәй бик назлы, нәзберек, хатын-кызның тормышы да челтерәп кенә бара, проблемалары да юк, шоколадта яшәүче блондинка кебек инде менә. Ачыктан-ачык сөйләшкәндә Айлинның никадәр көчле һәм үжәт булганын аңлыйсың. Мәдрәсәләр ачкан Хәбибулла оныкчыгы, дин тыелган заманда да Аллаһ исеме белән яшәгән, балаларына дингә карата хөрмәт тудырган Мәүлихә оныгы бит ул! Ә кешенең тормышта нинди булачагына балачакта нигез салына.

Кечкенә ханбикә

– Гаиләдә өч кыз арасында мин иң зурысы. Әни мине королева дип йөртә иде. Аның шулай дип эндәшүенә шулкадәр ияләштем, үземне чынлап та ханбикә кебек тоя идем: башымда һәрвакыт таж, өстемдә матур күлмәкләр. Ул вакытта киbet киштәләрендә әйбер әллә ни юк иде, әни миңа үзе тегеп кидертте. Кабарып торган челтәр күлмәкләремне әле дә хәтерлим. Хәер, аларга булган мәхәббәтем гомер буена саклана. Балачак – кеше гомеренең иң тылсымлы чоры. Мин энә шул тылсымны тоеп үскән кеше.

Менә каян килә икән Айлинның матур күлмәкләргә мәхәббәте. Сәхнә костюмнары да шуңа үзенчәлекле. Бизнесы да энә шул күлмәкләр белән бәйле. Хәер, бизнеска килгәнче әле бик күп юллар үтәсе... Ханбикә Айлин зәвыклы мохиттә үсә. Әнисе Фәһия өйдә ямь тудырырга ярата аның. Матур интерьер, һәрвакыт сервировкаланган өстәл, тәмле ризыklar... Эше дә шуның белән бәйле: җәмәгать туклануы объектларын тикшерә, ресторан эше буенча мастер-класслар үткәрә. Әтисе Разил – Башкортстан Республикасының атказанган төзүчесе. Көне-төне эштән кайтып кермәгән әти-әниенә өйдә әнисенә әнисе Мәүлихә әбисе алыштыра. Айлин – әби белән үскән бала. Ә андыйлар башкалардан эш сөючән, рәхим-шәфкатьле булулары белән аерылып тора. «Минем әби мировой иде. 99 яшенә кадәр яшәде. Ул бик көчле, тәвәккәл булды. Гаиләдә барыбызны бер йодрыкта тоталар иде. Ир-атларга карата хөрмәте бик зур булды. Бервакытта да әти кайтып кермичә безне ашарга утыртмады. «Хатын-кызның бөтен нәрсәсен тартып алырга була, белемен генә алып булмый, укыгыз», – дип әйтә иде һәрвакыт. Әниенң җырчы буласы килсә дә, рөхсәт итмәгән, хатын-кызның җитди эше булырга тиеш дип, башка һөнәр алырга кушкан», – дип сөйли Айлин. Әнисе королева дип үстергән кызчыкны әбисе бик әйбәтләп эшкә өйрәтә.

– Әби өйрәткәннәр оныгылмый икән ул. Бар нәрсәне дә эшли беләм. Иркә кебек күренәм генә, чынлыкта эш аты мин. Һәр уңышлы хатын-кыз көчле һәм эшчән! Нәрсәгәдер ирешер өчен тырышырга кирәген кечкенәдән белә идем. Әби дәресе булгандыр инде ул.

Кечкенә Айлин җырларга-биергә бик ярата. Балалар бакчасында иң озын шигырьләр – аныкы. Таҗын киеп барган

кызчык «утренник»ларда – йолдыз. Мәктәптә укыганда спорт биоләре белән шөгыльләнә. Кечкенәдән иҗат белән яна. Тик аңа да кайчандыр әнисенә әйткән сүзгә кабатлылар: җитди һөнәр булырга тиеш! Югары уку йортының чит телләр өйрәнү бүлегенә укырга керә. Студент тормышында да кыз иҗаттан аерылмый. Бик актив була. Диплом тапшырганда факультет деканы Айлинга киңәшән дә бирә: «Мәктәпкә барырга бервакытта да соң түгел. Син – иҗат кешесе, артистлык сәләтең бар. Хәзер үк укырга кер, юкса гомер буге үкенеп яшәрсең!»

Театр! Айлин өчен ул үзе бер сер дөньясы. Алар гаиләләре белән театрларга йөрергә яраталар. Кызчык артистларның шуның кадәр зур текстны ничек ятлап бетерә алуларын һич төшенә алмый. Дүрт куплетлы шигырь генә түгел бит ул! Әле ятлаган текстны сөйләгәндә уйнарга, сәхнәне тотып торырга да кирәк. Менә шул табышмакның серен беләсе килә аның. Шекспир нәрсә дигән әле: бөтен дөнья – театр, ә кешеләр – актерлар! Ул шулай итеп Заһир Исмәгыйлев исемдәге Уфа дәүләт сәнгать институтына керергә карар кылды. «Син инде зур. Син – шәхес. Булдыра алмасың», – ди аңа имтихан алучы бер укытучы. «Юк, булдыра алам, мин чиста кәгазь бите», – дип үжәтләнә Айлин. «Шушыгырга да, хайван булып уйнарга да кирәк. Йә нәрсә күрсәтә аласың? Мәче булып уйный аласыңмы?» – дип сорыйлар аннан. Секунд эчендә мәче образына керә кыз. Булдыра алмыйсың дигән сүз ишетүгә, үжәт Айлинга әйләнә дә куя шулай. Башта татар, аннан рус курсында укый ул. Бөтен баш рольләргә уйнап чыга. Татар теле укытучысы Айлин күңеленә тагын бер хыял сала: «Сөйләмәң нәкъ Казан татарларыныкы кебек. Камал театрына барырга кирәк сиңа!» Казан! Күңеленә кереп калган Казан бит ул. Студент чагында «Нәүрүз гүзәле»ндә жинү яулагач, аңа Болгарга круиз бүләк ителә. Теплоходлары Казанга да туктый. Казан кирмәненә килеп кергәч, Айлин әллә нинди хисләр кичерә. Мондагы юллар, һәр дивар аңа таныш кебек. Элекке тормышымда Сөембикә булмадым микән дигән уй да килә. Төзелеп яткан Колшәрифкә озак карап тора. «Минем никах монда узачак», дип, шул вакытта күңеленә беркетеп куя ул. Татарстан башкаласына гашыйк булып кайтып китә кыз. Һәм менә: «Сиңа Камалга барырга кирәк», – диләр. Тәвәккәлләп, Казанга – Камал театрына чыгып китә ул.

Буй житкергән кыз аңлый: матур булу гына аз, уйный белергә дә кирәк.

Әмма баш режиссер Фәрит Бикчәнтәевне очрата алмый, ул командировкага киткән була. Айлин дүртенче курста укыганда Камал театры үзе Уфага килә. Хыялын онытмаган кыз, режиссер янына килеп, бар белгән күрсәтә. «Укуыңны тәмамла да безгә кил. Без сине көтәрбез», – ди аңа Фәрит Бикчәнтәев. Һәм менә – хыялы кул сузымында гына. Диплом спектакле чыгаруның икенче көнендә үк аңа Башкортстан рус драма театрынан шалтыралар. «Кил, эшкә алабыз!» Ике юл чатында кала Айлин: бер якта – Казан, Камал театры, икенче якта – Уфа, эти-әниләре, дүрт ел йөргән егете, һәм менә эш тә тәкъдим итәләр. Ул чакта Уфа ягы жиңә. Актриса булудан битәр, гаилә корасы килә анын. Кайсы хатын-кызын үз нарасыен кочасы килмәсен инде?! Житмәсә, яше дә бара. Театрга эшкә урнаша. Булачак кайнасы да, син танылган актриса булырга тиеш, ди. Тик менә булачак ире генә бала сүзен ишетүгә төртөгә тибә башлый. Миңа балалар кирәкми, әле гаилә дә корырга теләмим, дип, кызын аптырашты калдыра. Аерылышуны бик авыр кичерә ул... Бары уйнаган рольләре генә онытылырга ярдәм итә.

Йолдыз булырга – Казанга...

Жәйге ялда кабат Казанга юл тотта. Яраткан шөһәрнең урамнарын урап булса да кайтыр. Әмма ул сәфәрдә язмышы хәл ителә. Бауман урамында үзенә бәйләнгән егетләрдән качар өчен читтә басып торган интеллигент кыяфәтле ир-егет янына үзе килеп эндәшә. Кайтарып куюын үтенә, ә Эдуард аны ресторанга чакыра. Икенче көнне Казанны күрсәтергә тәкъдим итә. Берничә көн аралашалар шулай. Айлинга икенче көнне үк театрга килергә дип шалтыратуларын ишеткән Эдуард аңа тәкъдим ясый: «Мин инде акыл утырткан ир, үземә нәрсә кирәген беләм, син – минем кеше, кияүгә чык миңа». Шулай да Уфага кайтып китә әле Айлин. Хезмәттәшләренә өч көн таныш булган кешенең тәкъдимен сөйләгәч, алар өзми дә куймый Айлинны Казанга китәргә үгетли: «Рольләреңне көн дә ирең каршында уйнарсың. Син әле яшь, хәзер төп рольләр башкарасың, аннан соң икенче рольләргә калачаксың. Кияүгә чыкмасан, гомер буга үкенәчәксең», – диләр.

Эштән китә дә Казанга юл тотта кыз. Эдуард та ошый аңа. Аягында нык басып торган, терәк булырлык ир икән күрә. Казанга килүгә иң элек Камал театрына юл тотта. «Без сине көттек, әмма килмәдең. Ярты ел көт, алырбыз», – ди аңа режиссер. Ә Эдуард балалар тели. «Миңа өч бала алып кайт, аннан соң ижатыңда ярдәм итәрмен», – ди ул. Матур тормыш уратып ала Айлинны. Аларның никахы Колшәриф мәчетендә үтә. Сәяхәтләрдә йөриләр, хыялындагы фатирны да сатып ала ире. «Кечкенәдән апартаментларда яшәгәчәгемне белә идем», – ди Айлин. Бер-бер артлы өч бала – Анжелика, Артур, Арианны таба... Бәхет шушы дип яши ул чакта Айлин. Тик бу бәхет ун елдан соң жимерелә башлый.

Фото: Юлия Кузнецова

Казанны ярата ул. Томаннар арасыннан хыялы килеп чыга – Камал театры!

Көчле булыр өчен – сынаулар

Ул көнне Айлин төш күреп уяна. Чия төсендәге машина килеп бөрелгән урыннан мәрхүм бабасы куа аны. Торуга нигәдер әнисен искә алып, шалтыратырга кирәк әле, саграк йөрсен, дип уйлап куя. Әмма көндәлек мәшәкәтләргә чума да, ул хакта оныта. Берничә сәгатътән аңа шалтыратып әнисенең реанимациядә икәнән әйтәләр. Нәкъ Айлин төшендә күргән урында чия төсендәге машина әнисен бәрдереп китә. Шул көнне шалтыратмавы өчен әле дә үкенә. «Шалтыратсам, бәлки, әни исән дә калган булыр иде», – ди ул. Ахырына житкерелмичә үкенечкә калган гамәлләр күп шул бу тормышта. Бигрәк тә эти-әниләр үлеменнән соң була ул, диләр...

– Реанимациядә әнине коткарыр өчен бик тырыша табиблар. Әмма әнинең гомере өзелә. Мин аны аңлыйм да: ул эстет иде, матурлык яратты. Инвалид булып гомер кичерәсе килмәгән инде аның. Казаннан Уфага кайткан чакта юл бие күңелемнән әни белән сөйләшеп кайттым. Кал безнең яңда, дип ялвардым әнигә, әмма ул китте... Жирләгәндә әнинең хәтта жанын күрдем. Әйе, чын-чынлап күрдем мин аны. Хәзер дә әниемнең каберенә барган саен музыка тавышы ишетәм. Жырчы булу аның хыялы булган бит. Юк, ул беребезне дә жырчы итәм дип янмады. Әмма сәхнәгә тартылуым миңа әнидән күчкәндер...

Әнисез калу – кеше тормышындагы иң зур югалту. Айлин да ул югалтуны бик авыр кичерә. Дөнья төссезләнеп калган кебек була. Ярый әле балаларым бар, дип, аларда юаныч таба. Тик шул көннәрнең берсендә кечкенә кызы бассейнга төшеп, чактан гына суга батып үлми. Әлеге стресста эзсез үтми. Айлин депрессиягә бирелә, балаларын күз уңыннан ычкындырмый, һәрвакыт шөбһәләнеп яши. Бу вакытта аңа ире дә терәк булмый. Курчак кебек чибәр, һәрвакыт елмаеп, иркәләп торган хатынының сөмсере коелып, кара көеп йөрүен күтәрә алмый ул. Аралары суына

башлый. Ахырдә Айлин иренәң хыянәтен белеп ала. Гаиләне иң алга куеп, карьерасыннан баш тартып яшәгән Айлин өчен зур фажига була ул. Шул көннән өйдә хужабикә булып ятмаска үзенә сүз бирә. Киредән сәхнә хыялы белән яна башлый. Бу юлы Камал театрына бармый инде: ике тапкыр алдаган актриса белән режиссерның сөйләшеп тә тормаячканы аңлый. Камал – бары үкенечле хыял булып кала... Жырлаячак ул! «Мин иҗатка кайтам, син миңа ярдәм ит», – ди ул иренә. Гаебен юарга теләгән ир аңа инде киртәләр куярга жөрһәт итми. Айлин иҗатта кайный башлый: жыр яздыру, клиптар, төрлө-төрлө костюмнар, фестивалләр... Күзләре яшыләгендәгечә янып торган Айлинга әйләнә ул. Ире дә үзгәрешләргә сизми калмый, кабат аңа тартыла. Әмма Айлинга инде ул кызык булмый. Хисләренәң инде сүнгәнән аңлый. Житмәсә, ире аның сәхнәгә чыгуын тыярга тели. Ире төзегән сценарий буенча, аның күләгәсендә йөзсез кеше булып яшисе килми инде аның. Шәхес буласы килә. Алар аерылыша...

Матур тормышка вакытлыча нокта куярга туры килә. Үзенә дә, балаларына да. Акчасыз калуга, бала караучылар да, өй жыештыручылар да, ашарга пешерүчеләр дә юкка чыга.

– Торак-коммуналь хезмәтләргә өчен дә түләгәнем юк иде. Гомумән, финанс мәсьәләләреннән бик ерак кеше идем. Сынар, кире кайтыр, дип тә уйлагандыр элеккеге ирем. Аның өчен мин һаваларда очкан романтик иркә бер хатын идем. Ә мин сынмадым, киресенчә, ныгыдым гына. Асылымда булган, әби салган холкым баш күтәрдә. Хатын-кыз көчле булырга тиеш дип әйтә иде әби гел. Балаларга да авыр булды, билгеле. Алар бит әзергә генә яшәгән, артык иркәләр иде. «Балалар, хәзер без үзебез пешерергә, жыештырырга өйрәнәчәкбез», – дидем. Башта теләмәделәр, аннан өйрәнделәр. Акчаның ничек килгәнән аңладылар. Һәр якшәмбе көнне, өстәл янына жыелышып, атна бие кем нишләгән, нәрсә ошый, нәрсә ошамый – барысын да уртага салып сөйләшәбез. Балалар белән гел киңәшләнеп торабыз, мин ирем белән дә алай күп сөйләшми идем. Әлхәмдүлилләһ, бик якынайдык, душлаштык. Минем өчен гаиләдә аңлашып яшәү мөһим. Алар хәтта үсеп киткән кебек. Үзенә күрә бер тормыш мәктәбе уздылар. Хәзер аңлайм: үзем теләгән тормышым башланды. Әлбәттә, балалар этиләргә белән аралаша. «Ни генә булса да, ул сезнең этиегез булып кала. Этиегез белән безнең мөнәсәбәтләр сезгә кагылмый», – дип әйтәм. Этине хөрмәт итеп яшәү минем канга сеңгән инде ул.

Яңа тормыш, яңа офыклар

Ире белән аерылышканнан соң Айлин кечкенәдән күңеленә салынган догаларны кабат укый башлый. Көн саен үзе һәм балалары өчен Аллаһтан хәерлесен сорый. Динне хөрмәт иткән гаиләдә үсә бит ул. Мәүлихә әбисенең әтисе Хәбибулла бабасы Благовар районы Яныш авылында мәдрәсә ачкан кеше. Мәгърифә инәйләргә дөвалаучы, кендек әбисе булган. Хәтта кулаклар дип хәллә крестьяннарның йорт-жирләрен тартып алганда аларга тимәгәннәр, курыкканнар. Мәүлихә әбисе оныкларына кечкенәдән «Аятел-

Көрси» сүрәләре ятлата. 13 яшеннән алып, кияүгә чыккан-чыга кадәр уразасын калдырмый тота Айлин. Бөтен кеше дә динне хөрмәт итеп, тамырларын белеп һәм алар белән горуранып яшидер дип уйлый ул. Кечкенәдән күчеленә шундый тәрбия алуы авырлыкларны жинәргә дә булышса. Диндә ул тылсым күрә. Быел олы кызы Анжелика белән бергә тоталар уразаны. Кызы үзлегеннән догалар укый башлый, намазга өйрәнә. Әле энесе белән сөйләсә дә кечкенә сүрәләр ятлата. «Безнең өйдә дога тыңлау гадәти хәл хәзер. Кунакка килүчеләр дә сөздә рәхәт, диләр. Дога булган жирдә тынычлык була ул», – ди Айлин.

Айлинга бизнес башлап жибәрергә дә дини кануннар этәргеч бирә. Кызы кара киёмнәрен салып ак төстәге дини киёмнәр белән кызыксына башлагач, Айлин сайлау мөмкин-легә аз булуын аңлый. Ә нигә әле үзбездә тегеп карамаска дигән үй килә башына. Булдыра алам дигән үчәтлек янә баш калкыта. Житмәсә, ул матурлык ярата, зәвык белән киенә белә. Тәрзә каршындагы «Ирек» мәчетенә никах укытырга килүчеләрне дә күрә. Кәләш шундый матур итеп киенгән, ә әнисе гади генә. Эстет Айлинның күзенә шундук ташлана ул. Нигә әле кәләшләргә генә күлмәк тегәргә, әниләрен дә киендерәм! Тулысы белән мөселман киёмнәре дөньясына чума. Тегүчеләр эзли, күлмәк дизайннары ясый. Аңа киёмнәрен Төркиядә тектерергә киңәш итәләр. Аллаһ жаен да чыгара: ифтарда Төркиядә яшәгән ханым белән таныша. Ул аңа ярдәм итәргә алына. Шулай итеп, быел яз «AILIN» мода йортын ача. Затлы күлмәкләрне сатып та, прокатка алырга да мөмкин. Телиләр икән, кәләш белән әнисен никахка әзерләп үк жибәрәләр. Айлинның визажист-лар төркеме дә бар. Кәләш өчен бирнә сандыгын да әзерләп бирә алалар. Сыйфатлы урын-жир, сөлгеләр белән сәүдә иткән кызларны да тапкан. Матур итеп эшлängән бирнә сандыгын прокатка алырга да мөмкин. Рәхәт бер атмосфера тудыра белгән Айлин. Әмма хыяллары әле моның белән генә чикләнми. Ул бизнесын зурайтырга исәпли. Хәзер инде үзенә ошаган тукумаларны тукутасы килә. Аннан Кытай ефөгәннән дә киёмнәр тектерәчәк. Мөселман хатын-кызла-ры өчен бәйрәм күлмәкләре генә түгел, көндәлек киёмнәр дә тегәргә уйлый. «Киләчәктә танылган кутюрье булырга теләм», – ди ул.

Айлин үзен бизнестә күрә. Сәхнә аның хоббие хәзер. Концертларда рәхәтләнеп жырлап кайта ул. Әле узган ел аны кинода төшәргә дә чакыралар. Яраткан Камал теат-ры актерлары белән эшли ул. Әмма гастрольләргә йөр-мәячәк. Өй кешесе ул. Атналар бие гастрольләрдә йөрү-нең бик авыр хезмәт икәннән аңлый. Аннан соң ул бит әле өч бала әнисе дә. «Аларның да балачагы минеке кебек тылсымлы булсын өчен бар көчемне куячакмын. Мул тормышның нинди икәннән беләм, һәрвакыт шуңа омтылачакмын», – ди. Балачактагы матур хатирәләр кешегә гомере бие рәхәтлек һәм көч бирә. Айлин моны яхшы белә. Балачакта салынган тәрбия, тормыш кыйм-мәтләре белән көчле дә инде кеше. Аның хәзер үз тор-мыш сценарие. Драматургы да, режиссеры да, прима актрисасы да – үзе. Ул үзен уйный. Барысы да алда әле: балаларының кадер-хөрмәте дә, бизнестәгы уңышлары да, чын мәхәббәте дә...

ҮКЕНҮ – ХАТЫН-КЫЗГА ХАС СЫЙФАТТЫР

Журналист,
«Татарстан» ДТРКның
Милли тапшырулар
хезмәте башлыгы
Миңназыйм
СӘФӘРОВның
тормыш кагыйдэләре

ГАИЛӘ – ӘНИДӘН БАШЛАНА. Диннең конституциясе Коръән дибез, ә гаиләнеке – әни кеше. Әнинең кабер ташына да юкка гына шушы шигыр юлларымны язмадым: «Әтиләр – тормыш терәге, / Әниләр йөрәк икән. / Тормышның ямен күрергә / Әниләр кирәк икән». Әнисе мәрхүм булгач, группашым Рәмзия Зарипова шушы шигырьне сорап алды: ике кабер ташына язылды ул хәзер.

ИМАНСЫЗ КЕШЕ ӘХЛАКЛЫ БУЛА АЛМЫЙ.

Без алты бала үстек. **КУП БАЛАЛЫ ГАИЛӘДӘ НАЗ АЗ ЭЛӘГӘ, МИҢА ДА ЖИТМӘДЕ УЛ.** Шул житмәгән өлешен бабайдан алдым – аның иң яраткан оныгы идем. Әниләр ачуланганда ул: «Каныкмагыз инде шул балага, үгиегез түгел ләбаса», – дия иде. Аларны оялта шулай. Аннан мине янына чакыра да, шыпырт кына: «Менә эләктеме үзең?! Икенче алай эшләмә, сүзләрен тыңла!» – ди.

Шигыр язуюм да әниләрнең игътибарын жәлеп итәргә тырышу булгандыр. Әни дә аны аңлагандыр. Минә һәрвакыт мактый – салпы якка салам кыстыра иде. Улым шикелле печән жыючы, минем малаем кебек мунчада чабынучы юк, ди ул. Чабынырга яратмасаң да, болай әйткәч ничек баш тартасың?! **«ЖАЙГА БАРСАҢ – БУЛА»,** – дия иде әни. Үзем дә хәзер шулай дим. Позага бассан, балаң да, онык та тыңламый – баштан сыпырып эшләтсәң генә.

Студент елларында бер һинд фәлсәфәсе белән мавыккан идем. «Беркайчан да артка борылып карамагыз: артка борылып карау көчне ала. Артка карый-карый кеше сөрлегә дә мөмкин. Үкенмәгез, үкенү – зәһәр лейкопластырь шикелле: тәнгә ябыштырып куйгач, сине ашый да ашый», диелә анда. Минем үкенечләрем юк. **ҮКЕНҮ – КУБРӘК ХАТЫН-КЫЗГА ХАС СЫЙФАТ БУГАЙ УЛ.**

Бүген бөтен кеше үзен күпмедер дәрәжәдә журналист дип саный. Социаль челтәрләргә керә дә, хаклымы, хаксызмы, дәресе, түгелме, үзеңнең фикерен жиктерә. **ЖУРНАЛИСТИКА – ИКЕНЧЕРӘК: ҮЗЕҢНЕҢ СҮЗЕҢ ӨЧЕН ҖАВАП БИРҮ ДИГӘН СҮЗ УЛ.**

ЧЫН ЖУРНАЛИСТИКА КЕШЕГӘ КЫЙБЛАНЫ ТАБАРГА ЯРДӘМ ИТӘ.

«МИН БЕЛӘМ» ДИП ӘЙТКӘН КЕШЕ ҮСЕШТӨН ТУКТЫЙ.

Бу инде һөнәргә генә түгел, тормышка кызыксыну югалу дигән сүз. Кеше гел нәрсәгәдер омтылырга, хыялланырга, иртәгәсе көн турында уйларга тиеш. Бу хакта уйламаган кешенең күзендә нур булмый, алар зомбилар кебек кенә яши. Мин алай яши алмас идем.

ЖУРНАЛИСТИКА МИННӘН ИКЕНЧЕ КЕШЕ ЯСАДЫ.

Кешенең күзенә карап, кызармыйча гына сөйли алмый да торган бала идем. Мәктәп линейкасына грамота бирер өчен чыгарсалар да, тирләп бетәм... Ә мин бүген теләсә кайсы аудитория каршысына чыгып лекция сөйли алам, каушамыйча, кешегә җавап бирәм. Исемем бар – таний-

лар. Кешегә күрсәтергә оялмый торган балаларым бар. Оныкларым әйткәнәмнән чыкмый – татарча сөйләшәләр!

ЖӘЯҮ ЙӨРСӘҢ, ТОРМЫШНЫ БАШКАЧА КҮРӘ БАШЛЫЙСЫҢ. Машинадан төшкәч, офык азга гына булса да киңәя. Үзең өчен әллә никадәр яңалык ачасың: монда яңа йорт салып куйганнар икән, агачлар утыртканнар...

КЕШЕ БУЛМАГАНДА ГЕЛ ҮЗЕМНЕ СҮГӘМ. Ирония белән инде, әлбәттә. «И-и, бер эшене башладың, икенчесен ташладың», – дим. Әмма бу мине тәртипкә салырга булыша. Мөхәммәт Мәһдиев әйтмешли, мин болай алак-шалаграк. Бигрәк тә физик эш эшләгәндә, әле берсенә тотынам, әле икенчесенә...

Авылда ике йорт тулы китап, фатирда инде урын калмады. Профессиональ журналистика буенча да китапларым байтак. Мәскәүгә барсам, әле дә шундыйларны эзли. Китап – дус кебек бит ул, кулыңда китап булган кеше ялгыз була алмый... Шуңадыр **ЯЛГЫЗЛЫК МИНЕ КУРКЫТМЫЙ.** Киресенчә, кайвакыт миңа рәхәтлек кенә бирә. Казанда фатирыбыз тулай торак кебек: өч онык мәктәптән, балалар бакчасыннан туры безгә кайта. Кичен аларны алырга кызлар, кияүләр керә.

КИТАПНЫ ҮЗЕМӘ ҖАН АЗЫГЫ АЛЫР ӨЧЕН УКЫЙМ.

ХАТЫН-КЫЗЛАРДА ИҢ ХӨРМӘТ ИТКӘН СЫЙФАТЫМ – ЙОМШАКЛЫК. Егет чакта ук үзем белән идарә итәргә тырышкан хатын-кыздан ерак торырга кирәк, дип уйлый идем. Монда бас, аннан ал, хәзер болай итәбез диючеләрдән... Минем Резедә, кар яки су яна дисәм, чиләк тотып йөгерергә эзер. Яклавыма мохтаж кеше булсын дип теләгән идем, ул – нәкъ шундый. Квартплата түләү, ниндидер документлар артыннан йөрүне – берсен дә белми. Фәлән эшләнде, дип, аңа кайтып кына әйтәм.

Кичәшнә бик якын кешеләремә генә бирәм. **КЕМГӘДЕР АКЫЛ БИРЕР ӨЧЕН СИН УЛ КЕШЕДӘН АКЫЛЛЫРАК БУЛЫРГА ТИЕШ.** Аз гына булса да.

МИҢА ИКЕЛӨНҮ ХАС ТҮГЕЛ. Үгезбозау булгач, тәвәккәл-легем дә бар. Җаваплылыкны үз өстемә ала беләм, чөнки гаиләдә бик иртә ир кеше булып калдым. Әти үлгәндә абый укырга киткән иде инде – өйдә иң олы малай мин идем. Сыерга азык әзерләргә дә, сеңелкәшләренә карарга да, әни куеп киткән ашны пешереп бетерергә дә тиеш идем. Аннары интуиция дә икеләнүдән коткара. Әни дә: «Балалар, минем изге тамырым бар, шулай буласын белә идем», – дия иде.

ТЕТРӘНГӘН ЧАКЛАРЫМДА КҮЗ ЯШЫЛӘРЕМНЕ ЯШЕРМИМ. Аларны тыя да алмаган чаклар бар. Әни турында сөйләгәндә яисә әнинең берәр жырын ишеткәндә, мәсәлән. Йә әти белән бәйлә берәр хатирә яңарганда... Күз яшен тыю ягында түгелмен, кеше үзен гел кысаларда тотса, ул чиргә әйләнергә мөмкин. Хисләренә дә яшермәскә кирәк

дип саным. Йомшаклыгымны беләм, әмма аны үземне аңлаган кеше алдында гына күрсәтә алам.

Балаларга гел бер мисал китерәм: ачкычны һәрвакыт кесәң салып йөрсәң, ышкыла-ышкыла, бер көнне ул кесәне тишә. **КҮҢЕЛЕНДӘ УСАЛЛЫК, АСТЫРТЫНЛЫК ЙӨРТСӘН, КӨННӘРДӘН БЕР КӨННЕ УЛ ДА ТИШЕЛЕП ЧИР БУЛЫП ЧЫГА.**

ГОМЕР БУЕ ИХЛАС КЕШЕЛӘРГӘ СОКЛАНДЫМ. Кайберәүләр зур урынга утыргач, башкаларга өстен карый башлай. Аңлашыла, һәркемне кочаклап сөйләшү мөмкин түгел... Ләкин кайчак якынайсаң да, алар сиңа төс бирми. Мишәрләрдә «төс бирми», ягъни ачылмый дигән сүз бар.

Телевизордан Кавказ халыклары биоләрен күрсәтсәләр хыялга чума идем: их, шулай биесәң иде! Студент чакта университетның «Каз канаты» бию ансамбленә йөрдем. Телевизордагы Кавказ егетләренә җитәргә ерак булса да, сәхнәдә биедем. **КЕШЕНЕҢ ҺӘРВАКЫТ ҮЗЕН КҮРСӘТӘСЕ, АЧЫЛАСЫ КИЛӘ** – бу шул булгандыр.

Әни 90 га кадәр яшәде, әмма 80 нәргә җиткәч, аның күңеле йомшарды. Мишәр хатыннарына хас булмаган йомшаклык килде аңа. Сөйләшеп утырырга ярата башлады, гармунда уйный иде... Яшьрәк чакта озын-озак сөйләп тормый иде ул – шап итеп каплап кына куя иде сүзләренә. **МИНЕМ ТЕЛДӨГЕ АФОРИЗМНАР – ӘНИДӘН.**

ТУГАН НИГЕЗ – МИНЕМ ӨЧЕН ӘНИНЕҢ БҮЛМӘСЕ УЛ. Туган авылыма – Чуашстанның Батыр районы Татар Согытына кайтсам, шул бүлмәгә кереп, догамны укып, тәрәзәгә карыйм... «Әни, синең тәрәзәңнән, дөньяга синең күзләрең белән карармын, без булганда син яшәчәксең», – дигән идем бәхилләшкәндә. «Өч көн хасталап, җомга көнне жир куенына керсәң иде», – дип теләде ул. Нәкъ шулай булды.

ҮЛЕМ МИНЕ КУРКЫТМЫЙ, ул – котылгысыз, кая барганыңны белеп барырга кирәк. Бөтен гамәлләреңә җавап то тарга эзер булмасаң, авырдыр ул. Әни үлем түшәгәндә ятканда өч көн янында утырдым. Тынычландырып, гел сөйләп утырдым. «Әни, борчылма, без дә синең арттан бара-чакбыз – дөнья шулай корылган инде», – дидем. Әнине җирләгәннән соң бер ел буге көн саен «Йәсин» укыдым, аннан инде намазга бастым. Әни тормышымны үзгәртеп китте... «Мине дә шулай озатырсыз», – дидем Гөлназга.

Оныклар да мине тәрбияли. Кайчак: «Бабай, алай түгел бит инде», – дип киләләр яныма. **МИН ОНЫКЛАРДАН ИХЛАСЛЫККА, ТУРЫ СҮЗЛЕККӘ ӨЙРӘНӘМ.**

Мин алып барган «Хәерле көн, Татарстан!» тапшыруы туры эфирда бара. Кунакларымны һәрвакыт: «Иртәрәк килегез», – дип чакырам, чәй эзерләп каршы алам. **СТУДИЯДӘГЕ ИНТЕРВЬЮ МИНЕМ ӨЧЕН КАБИНЕТТАН УК БАШЛАНА.** «Бозны эретү» дип атала иде ул элек. Әңгәмәдәшәң синең ачыклыгыңны, мәкерле түгел икәнеңне

күрсен. Хәерле иртә теләп сүз башлагач, җайсыз сораулар биреп, кешене авыр хәлдә калдырырга тиеш түгелсәң. Минем максат – тамашачыга әңгәмәдәшемнең күңел түрен күрсәтү, шуны ачу.

«Татарстан яшьләре»ндә озак еллар Исмәгыйль Шәрәфиев белән эшләдем. Ул: «Күп кеше интервьюга битлек киеп килә, битлек киеп китә», – дия иде. **ЖУРНАЛИСТНЫҢ ОСТАЛЫГЫ ШУНДА КҮРЕНӘ: УЛ БУ БИТЛЕКНЕ ТӨШЕРӘ АЛАМИ, ӘЛЛӘ ЮКМИ?**

ТОРМЫШТАН ТӘМ ТАБЫП ЯШӘРГӘ, ШӨКЕР ИТӘРГӘ КИРӘК. Мин моңа әнидән өйрәндем... Кызыл Позиция урамында торганда бер күршебез һәрвакыт зарлана иде. Ә зарлану бит ул кешене эчтән ашый. «Сезнең бит бөтен нәрсәгез җитеш, – дидем мин аңа берсендә. – Фатирыгыз бар, улыгыз урнашкан, әле эшләп тә йөрисез. Нигә Аллага шөкер димисез?» Соңыннан кайта-кайта рәхмәт әйтте ул миңа, тормышта шөкер итә белсәң, рәхәт икән, диде.

ТЕЛНЕҢ ХИКМӘТЕ – ОЗЫН-ОЗАК СӨЙЛӘМИЧӘ, БЕР СҮЗ БЕЛӘН ӘЙТЕП КУЮДАДЫР. Мин моңа үзем, әйткәнемчә, филолог белеме булмаган әнидән өйрәндем.

БЛОГЕРЛАРНЫ ЖУРНАЛИСТЛАР БЕЛӘН БЕР ДӘРӘҖӘДӘ, ХӘТТА ӨСТЕНРӘК ТӘ ИТЕП САНАУ БЕЛӘН КИЛЕШӘ АЛМЫЙМ. Социаль челтәрләрдә төрлечә танылырга була – лайклар санына карап кына бәя бирү дәрәҗә түгел ул. Социаль әһәмияткә ияме блогер сөйләгән әйберләр, блогы халыкны нәрсәгә өйрәтә – шул ягына игътибар итү кирәк.

ӨЙ ЖЫЕШТЫРУ МИНЕМ ӨЧЕН ШУЛАЙ УК ИҖАДИ ЭШ. Китап киштәләрен көне буге жыештыра алам: һәрберсен алып сөртәм, тематика бугенча урнаштырам... Резедә катлаулы операциядән соң озак кына урында ятты. Табиблар инфекция керүдән бик саклануырга куштылар. Ялларда гел жыештыру белән генә мәшгуль булдым ул чакта. Теләп эшләдем! Гомер буге атна саен шулай жыештырсаң, туйдырадыр, билгеле. Алай дисәң, безнең Гөлназ һәр атнаның бер көнен жыештыруга багышлый.

Иртәнге намаздан соң теләгән теләкләр чынга аша, диләр. Мин дә шул вакытта сорыйм. Кайчагында – күз яшьләре белән... **ИХЛАСТАН АЛЛАҢЫ ТӘГАЛӘГӘ ЯЛВАРГАН МИНУТЛАР МИҢА КӨЧ БИРӘ.**

БАШКА ЮЛДАН КИТСӘМ, МӨГАЕН, ХИРУРГ БУЛЫП ИДЕМ. Безнең өйдә мин табиб: укол кадыйм, кулга кадалган шырпыларны алам, яраларны эшкәртәм... Хатыным: «Синнән хирург чыгар иде!» – дип үсендерә.

Тормышта зур уңышларга ирешкән кешеләр белән күп аралашырга туры килде. Һәркайсының үз тарихы, үргә менүнең үз юлы, әлбәттә. Әмма бер нәрсәне аңладым: **УҢЫШ – ИХЛАСЛЫККА ҺӘМ ТЫРЫШЛЫККА БӘЙЛЕ.**

Гөлнур САФИУЛЛИНА әзерләде.

КИТАП УКУ УЛ – ГАЛӘМГӘ ЧУМУ

КИТАП УКУ УЛ...

– Икенче бер галәмгә чуму белән бер, андагы геройлар тормышына кереп адашасың, алар белән бергә яшисең, уйланасың, үзең өчен ниндидер нәтижеләр ясыйсың. Китап укый башлайм икән, ул дөньядан аерыла алмыйм, соңгы битенә җитми туктамыйм. Яхшы әсәр – бөтен дөньяны оныттыра ул.

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

– Хәсән Сарьянның «Бер ананың биш улы» повесте. Елый-елый укыганым хәтеремдә. Аннан соң да ананың фаҗигале язмышка дучар уллары турында бик олак уйланып йөрем.

КАРАШЫМНЫ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

– Гомумән, китап укыган кешенең тормышка карашы үзгәрәдер ул. Китап укыган саен тирәнәсең, уй-фикерләр офыгы киңәя. Шәхсән миндә бик тирән эз калдырган, дөньяны башкачарак карарга этәргән китап – Хәсән Сарьянның «Бер ананың биш улы».

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

– Без бит инде совет заманы балалары. Уку культ булган чорлар ул! Татар телендә нинди газета-журнал бар, әти барысын да алдырды. Шулар арасында «Казан утлары» журналы да килә иде. Сеңлем белән икәүләп андагы әсәрләрнең барысын да бер төндә диарлек укып чыга идек. Шул журнал аркылы Аяз Гыйләҗевнең «Жомга көн кич белән», Мөхәммәт Мәһдиевнең «Ут чәчәге», Ринат Мөхәммәдиевнең «Кенәри – читлек кошы» әсәрләре белән таныштым. Без шигырь укып үскән буын: Нади Такташ, Разил Вәлиев, Роберт Миңнуллин, Әнгам Атнабаев, Равил Фәйзуллин... Чит ил классикаларыннан Колин Маккалоунның «Поющие в терновнике», Решад Нури Гюнтекинның «Королек – птичка певчая», Маргарет Митчеллның «Унесенные ветром» романнарын да укыдым, киноларын да карадым.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ...

– Аерым өстәл китабым бар дип әйтә алмыйм. Өстәлемдә ятмасаң да, һәр укыган китабым – күңлемдә. Мин бит һәрберсенең бер хәрефен дә төшереп калдырмый укып чыгам, шуңа онытылмыйлар да. Геройлар язмышын кайта-кайта уйланып йөрим. Эш өстәлендә күбрәк медицина бунча китаплар.

БАЛАЛАРГА УКЫГАН КИТАПЛАРЫМ...

– Һәр татар әнисе кебек үк балаларга укыган иң беренче китабым һәм иң яратканым – Габдулла Тукайның «Су анасы». Ничә буын әнисе сабыена шушы әсәргә укыды икән?! Хәзер менә оныгым Жәмилә «Су анасы»н кат-кат укыта.

ХӘЗЕР УКЫЙМ...

– Бу көннәрдә Нәбирә Гыймәтдинованың «Синдә минем хакым бар» китабын укыйм. Хәсән Туфан китабын киштәмнән алып, шигырьләрен исемә төшерәм. Искиткеч көчле шигырьләр язган бит ул. Үзе дә көчле шәхес. Аның шигырьләрен укып туеп булмый.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ЯРАТКАН ӘСӘРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

– Аяз Гыйләҗевнең «Жомга көн кич белән», Хәсән Сарьянның «Бер ананың биш улы», Әнгам Атнабаевның шигырьләре, Зөлфәт Хәким әсәрләре. Өч автор белән генә чикләнү дәрәс тә булмас. Ничек Мөхәммәт Мәһдиевне әйтми калдырыйм?! Ә аның бер генә әсәрен дә аерып алып булмый.

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УңАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

– Электрон китапларны бик яратып бетерим. Рәхәтләнеп басма китапны укыйм. Кулга тотып укымагач, аның битләрен сыпырмагач, буяу исе килмәгәч укымаган да төсле.

УКЫРГА КИңӘШ ИТӘМ...

– Нади Такташ, Хәсән Туфан шигырьләрен. Алар бит безнең балачакның бер ядкаре, истәлегә. Әнгам Атнабаевның җырлап торган шигырьләре күңелегезне күтәрер. Аның җыентыгы һәр хатын-кызда булырга тиештер кебек. Йомры фикерләргә, канатлы гыйбарәләргә бай язучы Зөлфәт Хәким әсәрләрен укыгыз. Бик уйландыра алар. Зөлфәт Хәкимне гений кеше дип саныйм. Бик сирәкләр генә аның кебек яза аладыр. Шулай ук Равилә Шәйдуллинаның «Карт шомырт хатирәсе»н укырга киңәш итәм. Үзем бик яратып укыдым. Гомумән, әсәрләрнең моңысы яхшы, моңысы начар дип аерып та булмый ул. Һәркемнең үз зәвыгы. Кемгәдер драма ошый, кемгәдер комедия. Китапны күңел халәтенә туры китеп сайлыйлардыр ул...

Наилә ГАЙНАНОВА,
акушер-гинеколог

МИН УКЫЙМ

Альбина СОХИНА, инновациялар һәм эшләнмәләр бүлегенең йомшак төргәк юнәлеше житәкчесе

Без заводның – флагманы, яңалык алып керүчеләр: яңа технологиялар, яңа материаллар, яңа жиһазлар, яңа продуктлар... Биредә эшләвем белән бик горурланам. Казан химия-технология институтының азык-төлек факультетында укыганда шушы заводка экскурсиягә алып килделәр. Мин аңа гашыйк булдым. Бөтен жирдә чисталык, яңа жиһазлар, яшьләр күп, хезмәткәрләр ягымлы... Шунда практика уздым. Эшкә килергә тәкъдим ителәр. Диплом алуның икенче көнендә үк заводка киттем. «Ике атна күземә дә күрәнмә, институтны тәмамлагач берәз ял ит», – дип кайтарып жиһәрде булчак житәкчем. Тикшерү-аналитика бүлегенә инженер булып урнаштым. Эшләү дәверендә безнең бүлек тә, вазыйфалар да үзгәрдә. Хәзер безне инженерлар дип түгел, ә менеджерлар дип атыйлар. Балки, бу дөрестер дә. Төрле проектлар алып барабыз. Мәсәлән, шоколад өчен төргәк ясау заказы килә. Продуктның саклану таләпләрен өйрәнәбез, кирәк икән яңа жиһазлар сатып алабыз, сыйфатламасы туры килгән материаллар эшлибез. Заводтагы барлык технологиялар безнең кул аша үтә. Балалар ризыгы тутыру өчен дой-паклар житештерү бик кызыклы проект булды. Күз алдыгызга китерәсездер инде, ул өстәлдә басып тора алган сыгылмалы герметик кап.

Элек кая барсак та әйбернең ничек төрелүен карап йөри идек. Шул рәвешле идеяләр эзләдек. Сүз уңаеннан, үзем дә заводта эшли башлаган чакларда кишеткә кереп сәгатьләр бие төргәкләр карап йөри идем. Сатучылар хәтта артымнан шикләнеп йөрдә. Хәзер инде тәҗрибә зур. Профессионализм миндә дә, заводта да арта. Производствода булмаган технологияләр өстендә эшлиләр инде хәзер бездә. Көндәшләрәбез безне кабатлый дип куанабыз үзара.

Кишетләрдә безнең төргәкләрне күргәч ниндидер бер горурлык хисе туа иде. Хәзер инде тыныч карыйм, шулай да яңа эшләнгән кап күрсәм, хезмәттәшләремә фотога төшереп жиһәрәм. Төргәкләү – ризыкның сыйфатын озынайта. Эти-әниләр яшь чакта газлы суны да бер стаканнан эчкәннәр, ә хәзер кулланычуга продуктның индивидуаль капта булуы мөһим. Үлчәүле азык-төлек бик алмыйбыз бит инде. Әлбәттә, матур кап – маркетингның бер алымы да ул. Базарда көндәшлек зур булган чорда, без житештерүчеләрнең товарларын сатарга ярдәм итәбез. Төбәгенә карап, заказчыларның да таләбе төрле. Мәсәлән, Татарстан һәм башка берничә ил заказчылары ялтырап торган бизәкле төргәкләр ясауны сорый. Кыйммәтле кафә, чәйләргә аеруча стильле капларга заказ бирәләр. Кулланычулар да таләпчән хәзер. Төрле партияләрдә капларның төсе берәз гына үзгәр-

сә дә ялган товар дип уйлыйлар. Шуңа төсләр үзгәреше булмау бик мөһим. Гадәти каплар тиз ясала, ә яңа продуктны эшләп чыгару ярты ел һәм аннан да озаккарак сузылырга мөмкин. Кишет киштәләренә жиһәргәнчә, төргәкләрне заказ бирүчеләр белән җентекләп тикшерәбез. Иң озак гамәлгә ашырылган проектым – конфет кәгазе. Югыйсә гадәти төргәк кебек, ә кирәкле режимга житкереп ясау өчен биш ел кирәк булды.

Көн саен эшкә сөенеп барам. Тәгаен беләм: һөнәрем – язмышым. Беркайчан да эшемне үзгәртү теләге тумасы. Мәктәптә укыганда икътисадчы булырга теләгән идем. Хәтта әзерлек курсларына да йөрдәм. Замана шаукумына бирелгән булганмындыр, мөгаен. Ул вакытта юрист, икътисадчы һөнәрен үзләштерү модада иде. Тик документларымны тапшырырга баргач, укырга керергә теләгән факультетта урыннар билгеләнеп беткәнлеге турында ишетеп алдым. Уйладым да, институтта яңа ачылган юнәлешкә укырга керергә булдым. Аллаһ хәерлесен кылган инде. Икътисадчы булып эшләү бик күңелсездер ул. Ә бездә һәр көн яңалык: яңа кешеләр, яңа заказлар, процесслар. Биредә эшләү дәверендә ярты Россияне әйләнеп чыктым, Европаның күп өлешендә булдым. Заводта эшләвем тормыш рәвешемне дә үзгәртте дисәм, алдамам. Менә мин чүпне аерым җыярга өйрәндәм. Кулланылган пластик шешәләрне һәм капларны ыргытмыйм, ә махсус җыю пунктларына илтәп тапшырам. Безнең завод экологияне саклау максатыннан бик күп проектларны гамәлгә ашыра. Кулланылган төргәкләрне киредән эшкәрттерлек итеп чыгаруга да ирешербез әле.

Белгеч буларак, нинди каплардагы ризыкларны сатып алуым кызыксындырадыр. Каплар продуктның үзлекләрен саклай. Азык-төлек сыйфатына зыян китерми, бернинди ис тә йокмый, төргәк материалындагы компонентлар да күчми. Бу уңайдан җентекле тикшеренүләр узганнарын беләм. Ә үзем кишеттә азык-төлек алганда кайсы капны кулланганнан соң тапшырырга җиңел, шуңа өстенлек бирәм. Шул рәвешле табигатьне саклауга үз өлешемне кертәм.

Егерме ел элек утыз кешелек төркемнән бер мин генә белгечлегем буенча эшкә урнашкан идем, хәзер безгә яшьләр күп килә. Алар бик аңлы, таләпчән, мәгънәле. Эшлим дип эшләгәннәрне житәкчелек күрәп үстерергә генә тора.

2014 елдан бирле илдә сәнәгатькә игътибар артты. Әкрәләп заводларны торгызалар, яңалары ачыла. Димәк, безнең ил сәнәгәте алга китеп, һөнәрәбез тагын да популярлашчак әле.

Алсу
ШАКИРОВА

КЫЗЫМ, СИҢА

«Татар кызчыгы»н үстерүче

Куна тактасы да, өстәл өсте дә онга тулды. Тырышатырмаша торгач, беренче өчпочмак өчен камыр жәелде. Чәчеп-түгеп булса да камыр өстенә эчлегә дә кереп урнашты. Бер якны ябыштырган арада, өчпочмак буласы бичара камыр кисәгенең икенче ягы ачылып китә. 6 яшьлек кызым аның саен ныграк уфлый. Көч-хәл белән берне эвәлэгәч, Мәрьям онлы өстәл өстенә сузылып укатты.

– Булды, нәнә! Бүтән берне дә ясамыйм!
«Татар кызчыгы» бәйгесенә эзерлек шулай башланды...

22 гыйнвар

– Мәрьямгә бәйгедә катнашырга кушалар, – дип каршылады бүген тәрбиячегебиз Гөлнур Ильясовна. Уттай урақ өсте, дип уйлап куям. Олы кызыбызның ярышы, улыбызның тешләрен дәвалатасы бар. Мәрьямгә прививка ясатыр өчен эштән ничек сорап китәсе дип йөрим. Хәзер бу бәйгә дә өстәлсә, эшләрем харап...

Бәйгедә катнашуның нинди зур жаваплылык икәне метрода эшкә ашыкканда гына барып житте. Тешләр дәваланып беткәч башка мәшәкате чыгачак, эшнең беткәне, ярышларның туктап торганы юк инде ул.

«Нигезләмәсә йә берәр мәгълүмат бармы? – дип тәрбиячегә жавабымны язам. Төвәккәлләп карыйк соң!»

Принтердан чыгартылган нигезләмәне өстәлемә салдым. Әһә, беренче тур, икенче, финал... Тукта, Алсу... Уйларың белән тагын әллә кая китеп бардың. Төш тайның өстеннән,

билән сындырасың, ди ирем андый чакта. Башларга кирәк бит әле! Юк инде, иптәш, тотынгач, иң мөһиме – катнашу түгел, жиңү! Менә үзң белән таныштыру, татар халкы йоласын сәхнәләштерү... Йоласын бакчада эшләүче педагоглар, тәрбиячеләр үз өстенә ала анысы. Ә бала белән таныштыруны миннән башка кем яхшырак эшли инде?! Нигезләмәне әйләндереп салдым да, башыма килгән шигырь юлларын тезеп киттем:

*Этием өчен Курчак мин,
Энием өчен – Жимеш.
Шулай дип дәшкән булалар,
Бәләкәй әле, имеш!
Менә, күрегез, бәләкәч
Бүген бәйгегә килде...*

Ярты сәгәтлөп үтте микән, «Үзем белән таныштыру» өлешенә ун куплетлы ярыйсы гына шигырь килеп чыкты. Эти-әни дә, әби-бабай да керде анда, бөтен шөгыйльләрен дә, бакчага яратып йөргәнән дә, апасы

белән абыйсының уңышларын да сыйдырдым. Шунда ук шигырь ватсап аша тәрбиячегә «очты», аннан методист, татар теле укытучысы, бакчабызның мәдире тарафыннан «шәп булган» дигән җавап та озак көттермәде.

5 февраль

Йола өлешен үзегез башкарабыз, борчылмагыз дисәләр дә, кая инде ул? Йолаларны барлап, тапталмаганын, гаилә кыйммәтләрен, гореф-гадәтләрне күрсәтә алганын, балаларның үзләренә дә файдалы була торганын эзләргә керештем. Шулар арада узган елларда әлегә бәйгедә катнашкан балаларның эти-әниләрен барлап, танышларым белән элементгә кердем, тәҗрибәләрен тыңладым. Кыскасы, балага исем кушу йоласы миңа гына түгел, тәрбиячегебизгә дә бик ошады.

Бакчада беренче репетицияләр гөрли. Балага исем кушу йоласында

ӘЙТӘМ ЯКИ ӘНИ ЯЗМАЛАРЫ

Мәрьямдә төп роль. Ике көн бую сүзләрне өйрәндек. Өйрәнү генәме – һәрберсенен мәгънәсен аңлатырга, алай да булмаса, рәсемен табып күрсәтергә. Оекбаш, тәңкә, бишек, чөеп бәйләгән яулык, чулпы, изу... Көндәлек тормышта кулланмаган, бала ишетеп өйрәнмәгән бу сүзләрне ятлатыр өчен дә бик күп сөйләшәргә туры килде. Аның каравы, «Татар кызчыгы»на репетицияләр башлану белән Мәрьям жанланды. Бакчага да аерым бер кызыксыну белән бара. Анда да «кайныйлар». Тиздән чыгыш ясар көннәре житә, көнгә берничә мәртәбә репетиция ясыйлар, осталыкларын шомарталар.

16 февраль

Бүген бәйгенең беренче туры – район этабы. Авиатөзелеш–Яңа Савин районнары балалар бакчалары арасында шәһәр этабында район данын якларлык кызчык белән малай сайланачак. Бакча хезмәткәрләре

оештырган әзерлекнең масштабын күрәп хәйран калдым. Бәйге буласы балалар бакчасына төянеп баруыбыз күчмә театр труппасын алып барудан ким булмагандыр. Мичне, эскәмия-өстәлне, бишек-мендәрләрне, палас-пәрдәләрне, чүлмәк-табагачларны, бәрәңге-кишерләрне, ояда утырган казга кадәр төяп, бер ГАЗель машинасы атрибут илттек.

Безнең өчен шушы хәлиткеч көн һәм, әлбәттә, төпчегебез хақына әтисе дә иртәдән эштән калды, апасы белән абыйсы да укырга да, тренировкага да бармадылар. Конкурстың «Үзем белән таныштыру» өлешендә барыбыз да Мәрьям янына чыгып басарга тиеш бүген. Олы балаларның кубок медальләрен сайлап, аерым бер чемоданга тутырдык. Әзер булыгыз, жюри әгъзалары, шаккаттырырга дип килдек сезне!..

Бәйгедән соң бер ханым яныма килде. «Сеңлем, ялагайланыр өчен түгел, болай, сокланып әйтәм. Ирегез

белән икегез чыгып баскач: «Йә, шуннан? Бала тәрбиялисез инде... Нәрсә дип чыгып баскан булдыгыз?» дип уйлап куйдым. Аннары муенына медальләр асып улыгыз чыкты. Охо! Нинди егетләре бар икән әле, дим. Аның артыннан тагын да күп медальләр белән, тасмасын уйнатып кызыгып чыккач, бөтенләй сүзсез калдым!»

Менә балаларны тезеп бастырдылар да, иң элек лауреатларны бүләкләделәр. Аннары өченче урын, икенче, беренче... Күрәм, Мәрьямнең йөзеннән елмаю китте. Беренче урын да булмагач, кем инде мин алайса дигән сораулы күзләре белән тамашачылар арасыннан мине эзли. Ә мин аңлыйм: хәзер елап жибәрәчәк инде бу. Сабыр итсә генә ярап иде, дим. Менә жюри инде без – әти-әниләр аңлаган «хөкемне» яңгырата: «Мәрьям Шакирова – Гран-при!» Бөтен кеше алкышлый, кычкыра. Татар кызчыгының гына йөзе үзгәр-

ми... Жазасын алырга чыккан кеше кебек дипломын алды да урынына басты. Гран-приның нәрсә икәннен кызыбызга бәйгедән соң гына аңлатып сөенештек.

Авыртмаган башка тимер тарак дигендәй... Бүген үк котылмакчы идек тә, булмады бит әле бу. Жиңүчеләр район данын шәһәр этабында якларга тиеш була, диделәр. Сынаулар да бөтенләй башка төрле булчак икән. Алда безне ни көтәсен ул көнне аңлап та бетермәдек. Шунысы гына билгеле – безнең гаиләгә өч буын да катнашкан номер әзерләргә кирәк... Әби-бабайларның кайсын гына көйләрбез инде бу эшкә, дим...

29 февраль

Күпме сузарга тырышсак та, икенче турга әзерләнәргә вакыт. Өчпочмак пешерү, өч төрле итеп тәймә тагу, май канаты ясау, әнигә яулык бәйләтү, үзең белән таныштыру, талантыңны күрсәтү... Өчпочмактан башларга булдык. Бөтен шартын туры китереп: алтыпкыч ябып, яулык бәйләп, кулларны юып, «бисмилла» белән тотындык камырга. Зур энтузиазм белән башлаган идек тә, беренче өчпочмак эченә керде дә бетте ул энтузиазм... Моңысы – кызымныкы дип, Мәрьям бөккән өчпочмакны аерым тәлинкәгә салдык. «Ник аерган булдыгың, аныкы әллә каян күренеп тора», – дигән була абыйсы, көлә. Тик тор, дип аягына төртәм, ул арада әтисенә күз кысам. Мактау сүзләрен кызганма, имеш. Ирәгә тагын пешерәсе бар. Остарырга кирәк бит! Беренче өчпочмакның бер почмагын Мәрьям үзе ашады, калганын мактаган өчен әтисенә бирде...

5 март

Әзерлекне тәймә тагу белән дәвам иттек. Иң элек энәне сапларга кирәк. Зуррак күзлене бирсәң, жебен шундук кидертә. Ә менә жепне тәйнәп кую авырдан бирелде. Ике бармак арасыннан шудыра гына алмый бит. Сумкага жеп тыгып йөри башладым. Машинада барганда да өзеп бирәм дә, Мәрьям шуны тәйнәп бара. Өйрәнде! Өйдә өйрәнгәнне – балалар

бакчасында, анда өйрәткәнне өйдә кабатлыйбыз, шомартабыз. Һәрнәрсәне татарча өйрәнергә кирәк. Машинада йөргән арада да бик күп «гыйлем» туплады Мәрьям. Төрле сораулар уйлап табам, әби-бабалары, нәселе турында сөйлим, шәжәрәнең нәрсә икәннен исенә төшерәм (Гаилә елы булгач, нинди сораулар буласын белеп булмый). Абыйсы белән нәсел агачын ясаганда төпчегебез әби-бабаларының исемнәре язылган шакмакчыларга жиһлем сылап торган иде. Шул шөгыле дә ярап куйды, шәжәрәнең нәрсә икәннен тиз хәтерләп калды. Күп булмаса да, биш буын бабаларын яттан өйрәнде.

26 апрель

...Май канатына күптән тотынырга кирәк булса да, куркыта. Балам түгел, үземнең дә ясап караган юк. Шуңа иң элек видеолар табып карадык, өйрәндек. Тәрбиячегебез авылдан каурыллар китертте. Мәрьям беренче май канатын бакчада ясап, арып, эштән чыгып кайтты ул көнне... Сыдырырга да өйрәнгән, тәйнәргә дә, шахмат тәртибендә каурылларны бәйләргә дә. Өйдә дә ясыйбыз. Минем сабырлык тәрбиячеләрнеке кадәр үк булмаса да, кычкырмаска тырыштым инде. Мең төрле сорауга да җавап бирәсе. Каурыллар нигә кара? (Кара каз каурые иде.) Тагын нинди төсләре була? Аны өзгәндә казның гәүдәсе авыртамый? Каз ялангач калып туңып йөрмиме? Казны күптән ашадык, мамыгы мендәргә китте дип әйтсәм, кызганып елыйсын беләм, алдарга туры килә... Чираттагы өчпочмак пешерүдә Мәрьямнең май канаты белән таба майладык. Аның шомалыгы! Без бәләкәй чакта шундый май канатлары гына бар иде бит. Кабартмаларны аның белән майлау ничек рәхәт иде! Хәзер генә силикон пумалалар кереп кунаклады аш бүлмәләренә... Ә безнең өйдә хәзер өч май канаты һәм әле тагын ярты пакет сыдырылмаган каурыл бар! Берсе үзәбезгә калды, икесен әбиләренә бирергә ышандырды. Туган апаларыннан да заказлар килде инде. Кайчан жыенып утырып тагын...

2 май

...Бүген финалның беренче өлеше. Кызлар май канаты ясау, өчпочмак пешерү, тәймә тагу буенча осталыкларын күрсәтәчәк. Чиккән якалы күлмәк, калфак киеп китте Мәрьям бәйгегә. Сынау беренче очрашудан ук башлана, дип кисәттеләр. «Ак калфак» Бөтендөнья татар хатын-кызлары иҗтимагый оешмасы рәисе Кадрия ханым Идрисова «Дворянское гнездо» ресторанында бәйгене үзә алып барды. Шушы кызчыкларның дәү әниләре кебек, үтә бер зур сабырлык белән бөтен әйберне жентекләп өйрәтә, ашыкмый, тавышын арттырмый. Кайбер кызларның өчпочмаклары оста пешекчеләренекеннән бер дә ким түгел иде! Бу көнне Мәрьям бик тәэсирләнәп кайтты. «Конкурс беткәч нишләргән инде мин?» – дип, бергә катнашкан кызларны, Кадрия Рәесовнаны сагынып елап ук алды... Әйе, Мәрьямнең торышы бер мажарага әйләнде хәзер. Машинада гел уеннар уйнап, тел шомартып, сүзләр өйрәнәп йөрибез. Камыр белән эшләгәндә аны үз янымнан куып җибәрмим: өйрәнсен, эшләсен, дим. Үзә өчен генә булса бу кадәр ирек бирер идемме? Юк, әлбәттә. Тиз генә үзем эшләп куяр идем. Бала артыннан жыештырасы, чистартасы булмасын бит безгә... Татар халкында тагын нинди ризыклар булганын да, кайберсенен ничек пешереләсен, камырга нәрсә салынасын да белә хәзер Мәрьям. Авылда Коръән ашы уздырабыз. Кунакка килгән әбиләр күчтәнәч алып килә. Мәрьямнең әбисе, гадәт буенча, әдәп өчен: «Һай, нигә алып килдегез? Үзегез күчтәнәч, үзегез бүләк!» – дип кабул итә. «Әби, татар халкында күчтәнәчсез йөрмиләр инде», – дип, әбисен өйрәтә Мәрьям. Күп сүзгә «татар халкында» дәлилен кушып сөйләшәбез хәзер. Үтемле!

4 май

Өйдә буш вакыт бармы – «Әнигә яулык бәйләү» бәйгесенә әзерләнәбез. Телевизор каршында утыручы берәүнең дә башы буш тормайды ул көннәрдә. Апасына да, абыйсына да, әтисенә дә бәйли.

Күбрәк минем башта, минем чәчләр белән өйрәндәк инде. Имтиханны минем башта тотасы бит. Яулык почмакларын бәйләгәндә дә, төймә такканда да бармак түгел, телнең ничек эшләгәннен күрсәгез! Эшләп бетерә алмаган бармаклар өчен тел «тырыша»: әллә ничекләп итеп сузып чыгарып сала, бормалап бетерә. Кызым, бөтен көчөң телгә китә бит, чыгарма теленне дип көлешәбез... Татарча чөеп бәйләгән яулык ысулын бәйге вакытында ике кызчык кына күрсәтте, һәм хөкемдарларга иң нык ошаган яулыклар да шул иде дисәм, ялгышмам.

7 май

Өч буын катнашкан номерга чират житте. «Ничәсе була конкурс? Карарга килер идек», – дип сорады үземнең нәнә. Әһә, мин әйтәм, мөмкинлекне ычкындырма, Алсу! «Алайса килгән көе чыгыш та ясарсыз инде», – дим. Каршы килмәделәр... Минем әттә бик матур бии дә бит әле! Чыгышыбызның ыртасы әзер дигән сүз!

Вокал буенча укытучыбыз Гөлназ Әсхәбетдиновна «Әткәй – шикәр, әнкәй – бал» жырын өйрәнергә тәкъдим итте. Ул жыр шулкадәр туры килеп тора Мәрһямгә! Заманча да әле үзе. Ә менә аның янына безне ничек кушып куярга соң?! Жырлаучы да, биоче дә юк гаиләдә. Төп авырлык апасы белән абыйсына төшә, без мөмкин кадәр азрак катнаша торган номерны әзерләргә хореографка мөрәжәгать иттек. «Мин агач булсам гына инде. Яфрагы селкенми торган агач роле тагын да яхшы», – дип, алдан ук кисәтте әтисе. Проффессионал – профессионал инде. Хореограф бик матур био куйды. Урыныннан кузгалып китә алмаган кыслалар сыман маташса та, ике сәгәттә өйрәнеп кайтып киттек. Инде хәзер ике кулчатыр, бер агач эскәмия генә табасы калды...

12 май

Иртәгә бәйгенең финал өлеше. Кичә йокларга ятар алдыннан узган елгы бәйге фотоларын карап чыктым (үз башыма!). Кызлар чәчәк кебек! Ялт итеп торалар! Костюмнары, ки-

емнәре шулкадәр матур! Район этабына ук без дә Мәрһямгә зәңгәрсү күлмәк тектергән идек. Бәйгедән соң да киярлек, хәзерге заманга да ыраклашкан булсын, татар кызы икәнә дә күренеп торсын дип тектердек. Әмма ул зәңгәрсү күлмәк башкалар фонында югалып калачак...

Хатын-кыз үжәтләнсәме... Иртәгә – бәйге, болай да үтүклесе, жыясы эш өелеп ята, ә мин иртәдән Мәрһямне житәкләп яңа күлмәк эзләргә чыгып киттем. Казанның үзәк урамнары тиздән узачак БРИКС уеннарына әзерләнә, бөтен жирдә ремонт, өстәвенә, йөгәргә буенча «Казан марафоны» уза икән: урамнары ябып ук бетергәннәр, йөгәргәчеләр белән дөнья тулган. Ә мин, машинаны «жәһәннәмнең арыягында» калдырып, йөгәргәчеләр арасынан аркылы чыгып, кызымны житәкләп Париж Коммунасы урамына чабам. Ничә кишеткә, шәрык базарына керсәм дә, күнелгә ятышлы, бәйгегә туры килердәй күлмәк тапмадым. Башымны иеп соңгы өметем булган кишеттән чыкканда күтәрелеп карасам, каршымда чигүле кып-кызыл камзул кигән бала манекены басып тора! Аллаһ юлыма чыгарып бастырган диярсен!.. Шулай итеп, Мәрһям бәйгегә ак күлмәктән, кызыл камзул, кызыл калфактан барды.

13 май

Гримеркаларда халык өстенә халык. Һәр бала (барлыгы унбиш кеше) гаиләсе белән килгән. Татар милли киёмнәре кигән әби-бабайлар кайнаша, хәтта күкрәк баласы яшендәгә энекәш-сәңелкәшләр дә читтә калмаган. Кемдә баян, кемдә чәкчәк, бавырсақ, кемдә шешә белән сөт, печенье. Ул арада сәхнә артында үзләре белән алып килгән чәйле термосларны, өчпочмакларны чыгарып тезгәннәр, тамак ялгылар... Бәйгенең төп катнашучылары репетиция ясыи, шунда ук журналистларга интервью бирәләр. Безнең әтибездә репетиция вакытында ук комплиментлар жыйды. «Сәхнәгә авызын ырып чыгып баскан бердәнбер ират!» дип аерып үттеләр аны. Ә ул яфрагы селкенми торган агач булакчы иде! Сынатмадык. Безнең

гаилә чыгышы күпләрнең күнеленә кереп калды. Мәрһямне агач эскәмиягә утыртып тибрәттек, кулчатырлар белән биедек, әби белән бабай номерны вальс белән бизәдек. Тамашачы сызгыра-сызгыра кул чапты. Г. Кариев исемендәгә яшә тамашачы театры сәхнәсендә бөтен гаиләбез белән кайчан бу кадәр алкышлар жыяр идек әле.

«Бүген бәйгенең соңгы көне, сау-буллашыр вакыт та житте, балалар», – дип сүз башлады Кадрия Рәесовна. Чыгарылыш кичәсендәгә кебек ямансу булып китте. Катнашкан һәр балага бүләкләр бирделәр, һәммәсенә Бөтендөнья татар конгрессы исеменән велосипед бүләк иттеләр. «Татар кызчыгы. Татар малае» бәйгесе гаилә бәйрәменә әйләнде.

Бүген...

Безнең өчен жан атарга килгән тамашачы өчен бәйге чыгышларыбыз белән истә калгандыр. Мәрһям белән без исә сәхнә артында калган әзерлек белән баеп чыгабыз. Телгә остарып, шомарып, милли ашларыбызны, милләтебезгә хас гореф-гадәтләребезне, нәселебезне өйрәнеп алга таба атлыбыз. Баланы шушы юнәлештә үстерү, татар мәктәбенә укырга бирү теләге белән янабыз. Олы балаларым белән бертөрле әни булсам, бәйгедә катнашу мине дә үзгәртте. Әни буларак, балаларга, бигрәк тә кызларыма, нинди мирас калдырырга тиешлегемне башкача күзаллым. Беләсезме, нәрсәдән башладым? Камырга тотынсам, аларны да үз яныма дөшәм. Кызык, әмма Мәрһям бу эштә апасын өйрәтә хәзер.

Гадәттәгечә, иртән балалар бакчасына «Әткәй – шикәр, әнкәй – бал» жырын кушып, Мәрһям белән машинада рәхәтләнеп жырлап барабыз.

Ни булса да язмышымда,
Янәшәмдә ике яр.

Иңемдә ике канатым –

Әткәй – шикәр, әнкәй – бал...

– Нәнә, бүген бакчадан кайткач өчпочмак пешерик әле! Сәдәп тә тагармын, май канаты да ясыим, – ди Мәрһям, хисләнеп.

Сагынабыз...

«ДӨНЬЯДА СҮЗЕМЕЗ БАР»

Эльмира
ЗАКИРОВА

Һәрбер студентның яраткан остазы була, ә ул барлык студентларның да яраткан укытучысы. Университет аудиториясеннән аның ораторларча осталык белән укыган лекцияләре күңелнең әллә кайсы кылларына кагылып, әдәбиятыбызның ерак чорларына, гасырлар төпкеленә алып кереп китә. Сәйф Сараи, Котб, Йосыф Баласагуни, Мөхәммәдъяр, Кол Галиләр турында сөйли. «Кыйссаи Йосыф», «Хөсрәү вә Ширин», «Жөмжөмә солтан», «Нуры Содур» кебек борынгы гүзәл әсәрләр белән тәмам сихерләп, әллә нинди серле бер дөньяга күчәрә. Шәкертләре – галимнәр, язучылар, тарихчылар, журналистлар, мәктәп укытучылары. Гасырларны тоташтыручы шәхес диләр аны! Гомерен татар халкына, әдәбиятына, татар тарихына багышлаган зур галим. Филология фәннәре докторы, профессор. Татар әдәбиятын һәм мәдәниятен армый-талмый танытучы, әдәбиятыбызны борынгы чордан алып бүгенгесенә кадәр өйрәнүче, мөһажирлектәге татар матбугатын журналистларга кайтаручы, дәрәслекләр төзүче, китаплар язучы... Сүзебез – дөньякүләм билгеле тюрколог, шагыйрь күңелле галим, академик басмалар авторы, тәңкыйтьче, зур җәмәгать эшлеклесе Хатыйп Йосыф улы МИҢНЕГУЛОВ турында. Россиянең һәм Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, республикабызның фән һәм техника буенча Дәүләт премиясе лауреаты, «Халыкара ел кешесе»... Хатыйп абыйның дәрәҗәле исемнәрен дә, саллы фәнни хезмәтләрен дә санап бетерерлек түгел! Ә без – шәкертләре өчен ул һаман үз, гади, ягымлы, игътибарлы Хатыйп абыебыз. Кешелекле, ипле-жайлы, төгәл, тынгысыз, шаян телле, һәр студентын кайгырта белгән укытучыбызны олуг юбилее белән котлыйбыз! Сокланабыз!

Фото: Анна Арахамия

ТАМЫРЛАР

Минем өчен бик тә якын булган туган як – ул инде хәзерге Зәй районы Апач авылы. Заманында ул Сарман районына кергән,

берара Әлмәт районыныкы да булган. Шуңа күрә мине хәзер сарманнар да, әлмәтләр дә, зәйләр дә үзләренең якташы дип йөртә. Бу авыл кечерәк кенә. Әмма табигате бик матур. Авылыбыздан биш-алты чакрым ераклыкта «Ромашкино» санаторие. Бер елны Әмирхан ага Еники үзенең ял йортында булып кайтуын сөйләп торды. «Мондый матур жирләр Башкортстанда гына дип йөри идем, баксан, безнең Татарстанда, Ромашкино, Бохарай тирәләрендә дә гажәеп гүзәл жирләр бар икән», – ди. «Соң шулай булмыйча! «Ромашкино» санаторие бояр йортының утарына кереп урнашкан бит», – дим. «Аннан да ерак түгел Апас дигән авыл бар, анысы тагын да матуррак урында», – ди Әмирхан ага. «Апас дигәнә Апач инде ул, минем туган авылым», – дигәч, «Бөхетле икәнсең», дип куйды. Апач исциткеч матур урында: буалары да булган, бер якта Такыя таулары, атаклы «Бояр сады» үзе генә дә ни тора... XVII–XVIII гасырларда ук булган инде ул авыл. Яртысы татар, яртысы керәшен бездә. Телебез, көй-моңнарыбыз уртак. Кечкенәдән күнеләмә бик тә якын алар.

Әтием Йосыф Миңнегол улы Апачның атаклы Исрай, Батыршалар нәселеннән. 1944 елда 34 яшендә Белоруссия фронтында һәлак булган. Әтиңең әнисе Фатыйма әби – Пати абыстай: «И улым, син бит крестьян, колхозчы баласы түгел. Нәсел-нәсәбең башында морзалар, руханилар», – дип әйтә иде... Аның сөйләве буенча, имеш, әти ягыннан борынгы бабайлар – морзалар – әүвәл Казан төбәгендә яшәгән. Казан ханлыгы жиимерелгәч, аларның бер тармагы Мамадыш якларына, аннан соң хәзерге Түбән Кама тарафларына күчеп, шуннан Апачка килгәннәр. Миңнегол бабай авылның хәлле кешесе булган. Тавышы бик көчле булган аның. Жыеннарда, Сабантуйларда Миңнегол абый тавышы күрше авылларга кадәр яңгырап тора иде, дип сөйләләр. Минем дә берәз тавыш бар, әмма алай ук түгел. (Көлә.) Әнкәй Гайнелхәят Шәйхелислам кызы – Сарман районының бик мәшһүр Сарайлы авылыннан. Апачка килен булып төшкән. Аны «чибәр абыстай» дип тә йөртәләр. Озын чәчле! Толымнарына чулпы тагып йөри!.. Чулпылары чыңласа, «Гайнелхәят килә» яки «Чибәр абыстай килә – чулпысы чылтырый», – дип әйтә торган булганнар. Әти сугышта һәлак булып, әнкәй безгә – дүрт баласына әти дә, әни дә, президент та, политбюро да, прокурор да булды. Аның һәр сүзе безнең өчен катгый закон иде. Әнкәйгә без беркайчан каршы килмәдек. Ул безгә бер генә карый иде. Ничек шулай куя белгәндер ул – шаккатам. Аның янына кайткач, үзем инде профессор булсам да, ниндидер бер курку була иде. (Елмаеп куя.) Ул безне гаделлеккә, үз хезмәтебез белән көн күрергә, кешеләрне рәнжетмәскә, бер-беребезгә терәк булырга, яратырга өйрәтте. Гомеренең ахырына кадәр безнең өчен – ягъни диңгез кораблары капитаны булган абыебыз Миргалим, почта начальнигы булып эшләгән апабыз Гөлнур, профессор Хатыйп, Россиянең аткаган укытучысы, «Халыклар дуслыгы» ордены кавалеры, шигырьләр язучы нечкә күңелле сөңлебез Хәнифә өчен – ул абруйлы зат, рухи терәк булды. Кызганыч, апа белән абый арабыздан китте инде. Менә хәзер сөңлем Хәнифә белән икәү генә калдык.

БАЛАЧАК

Кыенлыклар булса да, балачак хәтергә ныграк уелып калган. Аның үз мажаралары бар. Бәләкәй генә булсам да,

кызларга да күз төшә. Ләкин алар карамыйлар. Кызларны каратыр өчен бер һөнәр кирәк бит ул! Син матур жырлый йә би белергә тиеш. Йә булмаса музыка коралында уйнарга кирәк. Минем бик тә гармунда уйныйсым килә иде. Безнең якта гармунчылар көчле инде! (Канәгать калып.) Үсә төшкәч, гармун да алдым, ләкин кызык түгел иде инде... Мин күрше Пидәр (Федоровка) жидееллык мәктәбендә укыдым. Ул Зәй районына керә. Алга таба укыйсы килә, әмма урта мәктәпләр ерак. Фатирда торып укыр өчен акча юк. Бәләкәйдән үк әнкәйгә булышып, колхоз эшенә йөрдем. Бер елны әнкәй белән икәү 7 гектар урақ урдык. Бу бит инде рекорд! 1 сентябрьдә башкаларның мәктәпкә китүләрен күреп, лапаска чыгып үкси-үкси елаганым хәтердә. Укырга барасы килә, дәвам итәргә мөмкинлек юк... Шуннан әнкәй: «Бар, урыс мәктәбенә булса да бар инде», – диде. Пидәрдә жиде класс бетергәч, Бохарай мәктәбенең рус классына бишенчегә генә алдылар. Миңа кызык булмады, чөнки бишенче класс программасы таныш иде инде. Житмәсә, рус малайлары белән сугыша идек. Өч атна йөргәч, ташладым укуны. Колхозда эшләдем, урман кисүләргә йөрдем, фермада да эшләргә туры килде. Бер елдан соң катгый рәвештә хәл иттем: Сарман районы Иске Кәшер мәктәбенә укырга бара чакмын. Әлмәт белән ике арада ул. Дүртме, бишме параллель сизгенчеләр бар иде ул мәктәптә. Өч ел уку дәверендә Кәшердә дистәләгән кешедә фатирда тордым. Шуңа да минем бер сыйфатым бар: кая барсам да, берни таләп итмим, бар булганына риза. Атнага бер кайтып киләм. 25 чакрым араны жәяү үтәм. Кыш көнендә чаңгы белән йөрдем. Шуңа мәктәп күләмендә чаңгы ярышларында да алдынгы урыннарда идем. Район күләмендә ярышларда да катнаштым. Йөгерү, озынлыкка, биеклеккә сикерү буенча да махы бирмәдем. Көчле, традицияләргә бай иде Кәшер мәктәбе. Укытучылары әйбәт иде! Әнкәйнең туган авылы Сарайлы ерак түгел, жиде-сигез чакрым гына. Әби-бабайларга да кайта идем. Гел ярдәм итәргә тырышалар иде. Бик яхшы укып бетердем. Мин бер кызны яратып йөри идем. Ул миннән алда укыды, КАИга барып керде. Минә дә шунда чакырды. Китәргә ниятләп йөргәндә, югары уку йортына керер өчен, ике ел производство эшләргә кирәк дигән карар чыкты. Билгеләрем көмеш медальгә иде. Медаль документлары озак йөри, ә минем Урта Азиягә китәсе бар. Ике «5»лемне «4»легә әйләндереп, гади аттестат алдым да Урта Азиягә китеп бардым. Колхозда гына калырмын дигән идем. «Абыең янына бар», – диде әнкәй. Тажикстанның Ленинабад шәһәренә (хәзерге Хөҗәнд) киттем, Миргалим абый шунда хәрби заводта эретеп ябыштыручы булып эшли иде. Мин баргач, аны армиягә алдылар. Мин бер сизгез ай булдым заводта, әле һөнәрем юк, шуңа төрлө эшләргә йөртәләр. Безне мамык жыйрга жибәрделәр. Сменага 60 кило мамык жыйганым бар. «Рабочий Миннегулов установил рекорд», – дип язып чыктылар! Политехникумга укырга да кергән идем. Әнкәй авырый башлагач, кайттым инде. Клуб мөдире дә булдым, колхозда да эшләдем, Колхозда вакытта шигырьләр, мәкаләләр яза башладым. Район газетасында, өлкә газеталарында басалар. Тәнкыйть мәкаләләре дә язам. Мавыгып киттем шулай.

УКУ Минем бер якташ бар иде, Емельянов Петр Денисович. Ул Зәй, Чаллы газеталарында эшләде. «Хатыйп, син татар бүлегенә кер. Анда укыганнар теләсә кайда эшли ала!» – ди бу берчак. Аның сүзен тыңлап, 1959 елда Казан дәүләт университетының тарих-филология факультетына, татар теле һәм әдәбияты бүлегенә имтиханнар тапшырдым. Бер урынга алты кеше! Биш ел шунда укыдым. Татар теле укытучылары җитмәү сәбәпле, дүртенче курста безне төрле төбәкләргә укытырга җибәрделәр. Миңа Пенза өлкәсе Белинский районы Качкару авылы эләкте. Шунда бер ел татар теле һәм әдәбияты укыттым, кичке мәктәптә немец теле дәресләре алып бардым. Безнең группа бик көчле иде. Зөфәр Шәйхетдинов шигырьләр яза, бик матур җырлый, баянда уйный. Драмалар язучы Әнүр Исмәгыйлев берара Камал театры җитәкчеләренең берсе булды. Кайбыч егете Малик Хәйруллин университетка кергәндә үк немецча иркен сөйләшә иде, инглиз телен дә өйрәнде. Шагыйрь һәм тәржемәче Әдхәт Синегулов, гарәп теле белгече Лена Тажиева, дәрестәге җавапларын да тезмә формада әйтүче Клара Булатова да безнең белән укыды. Әгерҗе кызы Розалия Миңнуллина атаклы укытучы булып китте. 3 нче курста безгә Уфа университетыннан күчкән Рәдиф Гатауллин килеп кушылды... Ә укытучыларыбыз нинди көчле иде! Хатыйп Госман, Нил Юзиев, Диләрә Тумашева, Зәет Мәжитов, Гомәр Саттаровлар... Иске татар язуы, фарсы теле дәресләрен Мостафа Ногман алып бара. Ә кайчак дәрестә аның Рөстәм Яхин белән бергә язган яңа җырын өйрәнәбез. Әйбәт укыдым. Курс эшенең берсен Мансур Хәсәновтан, икенчесен Гази Кашшафтан яздым. Диплом эшемнең фәнни җитәкчесе Нил абый Юзиев иде. Мине Мәскәүгә, М. Горький исемендәге әдәбият институтына аспирантурага да җибәрергә тырышып карадылар, бармадым. «Татарстан яшьләре» газетасында, радиога эшләп йөрдем берәз. Комсомол өлкә комитетына инструктор итеп тә чакырдылар. Укучылар белән эшләү тәҗрибәм бар, дип, мәктәпкә барырга карар кылдым. Сарман районы Теләнче Тамак мәктәбен сайладым. Чаллыга кадәр пароходта кайтканда рус теле кафедрасы профессоры Әнвәр абый Ахунжановны очраттым. Хатыны, безне чит ил әдәбиятыннан укыткан кырым татары Нелифер Абдуллаевна Асанова белән Мәскәү–Уфа пароходында Башкортстанга кайтып баралар. Хәрби оркестр уйный. Дирижеры – полковник. Сугыш ветераны Әнвәр абый аның белән дә уртак тел тапкан. «Талантлы студентым, килчәктәге аспирантым», – дип, минем белән дә таныштыра. Икенче көнне Чаллы пристанена җитәрәк, оркестрны палубага тездерде. Оркестр туш уйнап җибәрде! Гомеремдә беренче тапкыр тантаналы музыка астында траптан төшеп киләм. Халык шаккатып карап тора. Төшкәч кенә, бер таныш очрап: «Их, барысы да әйбәт, чемоданың гына искерәк иде», – ди.

УҢЫШ Теләнче Тамакка бардым. Мәктәп директоры Иван Кириллович Тумриев белән дәресләргә бүлештек: мин тарих укытучакмын. Директор туган авылга да илттереп куйдырды. Ә безардан мине Сарманга райкомга чакырып алдылар. Ул вакыттагы райком секретаре Мөҗип Тажиевич Низамиев: «Сез инде партиядә дә икән. Мәктәптә эшләү тәҗрибәгез дә бар. Сезне

Чукмарлы мәктәбенә директор итеп җибәрәбез», – ди. Риза булдым инде. Бик тәртипле, әдәпле авыл! Анда бик күп нәрсәгә өйрәндем. Колхозның партком секретаре дә булдым. Шунда гаилә корып җибәрдем: Рәмзия апагыз белән өйләнештек. Аннары КПССның Сарман районы комитетына, партия мәгариф кабинетына мөдир итеп эшкә алдылар. Мине идеология секретаре итеп әзерлиләр иде. Нөркәй совхозына директор булырга да кыстап йөрделәр. Тик нигәдер күңеләм кайта башлады. Җитмәсә, Казанга аспирантурага чакырып торалар. Җибәрмәскә тырышканнар иде, обкомда эшләүче Мансур Хәсәновичның йогынтысы зур булды: Казанга килдем. Татар әдәбияты кафедрасында ассистент булып эшли башладым. Кызыл Позиция урамындагы тулай торакта бүлмә бирделәр. Шунда гаиләм белән сигез ел яшәдем. 1967 елның ноябреннән мин – университет укытучысы. Борынгы әдәбият, методика буенча дәресләр алып барам. Хатыйп Госман гыйльми эш темасы итеп миңа XIV йөз шагыйре Сәйф Сараның ижатын өйрәнүне бирде. Тарихны, әдәби бәйләнешләрне өйрәнәргә керештем. Һәм 1972 елда Сәйф Сараның ижаты буенча кандидатлык, ә 1991 елда «Татар әдәбияты һәм Шәрәк классикасы (Поэтика һәм үзара багланыш мәсьәләләре)» дигән темага докторлык диссертациясе якладым. Төрле җәмәгать эшләре башкарырга, куратор булырга туры килде, тарих-филология факультетының партбюро секретаре, халык контроле... филология факультетының декан урынбасары, татар әдәбияты кафедрасы мөдире...Тарткан атка өяләр шулай! Минем бер гадәт бар: иртә ятып, иртә торам. Сигезенче җартыларда ятам да, төнге икеләрдә инде торам. Күп язган әйберләрем – иртәнге алтыларга кадәр. Алтын Урданы, Гаяз Исхакыйны тирәнтен өйрәндем. Аннары төрле җирләргә командировкаларга, стажировкаларга бардым. Мәскәүдә, Ленинградта ике мәртәбә өчәр ай булдым. Мәскәүдә, Ташкентта, Дүшәмбедә... 90 нчы елда мине Мәскәүдән өч айга Хельсинкига җибәрделәр. Төркиягә күп йөрелде. Халыкара конференцияләрдә 100 дән артык фәнни докладлар белән чыгыш ясарга туры килде. Ярты гасырдан артык эшләү дәверендә татар, рус, төрек, узбек, инглиз, казакъ, төрекмән телләрендә меңгә якын хезмәтем дөнья күрде. Күптән түгел Казанда минем исемдә узган «Дөньяда сүзәбез бар» Халыкара фәнни-гамәли конференция без башлаган эшнең күпсанлы укучыларда, яшьләрдә дәвам итүен күрсәтте.

МӘХӘББӘТ Мин каникулга кайтканда, Ул безнең авылга туганнарына кунакка килгән иде. Кунак кызы! Ничек инде озата бармыйсың!

Аксыл чәчле, зәңгәр күзле бу кызың исеме Рәмзия икән. Заманында Карагандада студент чагында «Мисс Караганды» конкурсында призлы урын алган. Сарман районы Яңа Имән авылында туса да, Салкын Аланда балалар йортында үскән. Рәмзиянең әтисе сугышта һәлак була. Әнисе сугыш елларында колхозда бригадир эшен башкара. Ашлык кибәне яна башлагач, махсус уг төрткәнсен, дип, сәясәт яктан гаепләнеп, Карагандага, Аяз Гыйләҗевлар утырган Карлаг төрмәсенә җибәрәләр. Рабига апа төрмәдән чыккач, Карагандада төпләнәләр. Рәмзия Караганда пединститутының физматын тәмамлый. Планетарийда эшли. Без аның белән ике ел хатлар алыштык. Татарча да, русча да яза, казакча да белә. Бик күп укый, күп

белә. Табигыйлеге белән җәлеп итте. Кыланмый, үзен гади тота. Татарча матур сөйләшә. Жырларыбызны ярата. Университетны тәмамлагач, әйдә, Рәмзия, туган якка кайт, дип чакырдым. 1964 елның августында өйләнештек. Чукмарлы мәктәбәндә ул физика, математика укытты. Казанга килгәч, исәпләү техникасына күчеп, бүлек начальнигы да булды.

ДУСЛАР Минем дошманым юк. Туры әйтә торган гадәтем бар. Үпкәләсәләр үпкәлиләр, ләкин ачу саклап йөрмим. Студент елларындагы дуслым Рәдиф Гатауллин – Рәдиф Гаташ белән бүгенгәчә дуслар без. Яшътән үк мине «мелла» дип йөртә. Сөйләшмичә калган көнебез юк. Бер-беребезгә төрттереп тә алабыз, шундук аңлашабыз да. 1963 елда 3 нче курста бергә укый башладык, тулай торакта бер бұлмәдә яшәдек. Хатлар да алыштык әле. Имеш, мин аңа: «Рәдиф, без нинди бәхетле! 20 елдан соң без коммунизмда яшәячәкбез!» – дип хат язганмын. Практикага Пензага киткәч, Буада практика үтүче Рәдифкә миннән әнә шундый хат килеп төшкән. (Кәлә.)

АКЧА Акчага исем китми. Мин моны ихласи әйтәм. Беркайчан да акча дип эшләмәдем дә. Шул яшәрлек булса, җитә. Карап торам инде кайчак кешеләргә: берәр эш кушсаң, оештыра башласаң, күпме түлиләр, дип тотыналар. Минем беркайчан да берәр эшкә алынганда акчасын сораганым юк. «Синә һаман да тормыш тәҗрибәсә кермәгән әле», – ди Рәмзия апагыз.

МАВЫГУ Ленибадта яшәгәндә Светлана исемле бер кыз белән таныштым. Паркка танчыга бардык. Бераз йөргәч, кызын озатып куйдым. Кайтканда каршыма өч егет килеп чыкты. Нишләп йөрисең, дип бәйләнәләр. Кыз озаттым, дигән жавап ошамады: «Кем рөхсәт итте?» – дип янадылар. Берсе шундый каты итеп касыкка китереп бирде – тын алалмый тордым! Икенчесе арттан китереп сукты. Чак һушымны җыеп, торып йөгердем. Шундый гарьләндем! Бу хәлне бер танышка сөйләгән идем, «Син бокска йөр, бокска йөрсәң, ике-өч кешегә каршы торып була», – ди. Бокс түгәрәгенә йөри башладым. Рингга да чыккалыйм. Бер көнне мине ярышка куйдылар. Каршыма бөләкәйрәк кенә бер егет. Бәрәм моны, дим инде. Кем белсен аның икенче разряды да булганын. Китереп орды борынга берзаман! Кан китте. Чөчрәп чыгып, перчатка кигән ике кул белән башына тондырдым! Төгәрәп китте дә спорт мәктәбенең кузла тәгәрмәчләре янына барып төште! Башынан кан ага башлады. Тренер бокс перчаткаларын тартып алды. «Больше здесь не появляйся!» – дип куып чыгарды. Файдасы тиде барыбер дә. Бокста көндәшчәннең күз карашын күрү бик мөһим роль уйный, аның ни уйлаганын белеп була. Ә минем инде «близорукость» башланган иде. Бокстан киттем.

Хәзер күбрәк өй мәшәкатләре белән яшим. Ризыкларны үзем алып кайтам, үзем пешерәм, үзем ашатам. Керләр юам, өйне җыештырам. Кызганыч, Рәмзия өч елдан артык инде урын өстендә, кызым да инвалид.

Элегрәк концерт-спектакльләргә йөрергә ярата идем, хәзер сирәгәйдә. Төрле чараларда катнашырга тырышам. Газета-журналларга язам, радиодан чыгышлар ясыим. «Тәртип»

радиосында ун ел инде «Әдәби мирас» тапшыруын алып барам. Чит илләрдә еш чыгышлар ясап кайтам. Аны фән өлкәсендәге эшләрем дип тә, мавыгу дип тә әйтергә була. 2018 елда Пекинда зур фәнни конференциядә катнаштым. Соңгы вакытта Казакъстанга күп тапкырлар бардым. Анда миңа карата аерым мөнәсәбәт! Чөнки алар мине Казакъстан кияве дип йөртәләр. Алар кияүләргә бик якын итәләр!

БАЛАЛАР Чукмарлыда яшәгәндә улыбыз Булат туды. Казан төзелеш-архитектура институтында укыды. Төрле урыннарда эшләде. Хәзер Госстандарт системасында. Кызыбыз Гөлназ 1967 елда Сарманда туды. Казанның 131 нче физика-математика мәктәбәндә укыды. Спорт мәктәбәндә гимнастика белән шөгыльләнде. Аннары Ленинградтагы П. Ф. Лесгафт исемендәге физик культура институтын бик яхшы билгеләргә тәмамлады. Сигезенче класста ук СССРның спорт мастеры иде. Гимнастика буенча күп мәртәбәләр Татарстан, Ленинград чемпионы булды. Россия җыелма командасы әгъзасы. «Игры доброй воли» ярышларында катнашты. Кызыбыз куанычлар белән бергә кайгы-борчулар да китерде. 1989 елның җәендә очраклы рәвештә җиденче каттан егылып төште. Баш сөяге, миә зарарланган, аяклары сынган, хәтер югалган, ярты ягы парализланган иде. «Мондый очракның 98,3 проценты үлем белән төгәлләнә», – дигән иде аны караган профессор. Инвалид булып калса да, үлемне җиңә алды Гөлназыбыз.

КУРКУ Алай бик курыккан юк минем. Балачакта малайлар белән сугышкан чаклар да булды, бүреләргә дә очрадым... Кәшердә укыган чак. Атна саен өйгә кайтасы килә. Калын-калын урманнар үтәсе бар. Кайчак төнгә дә калына. Көз. Аякта чабата, аркада капчык. Тиз-тиз атлыйм. Бер урманны үтеп, икенчесенә җиткәндә, берничә метр ераклыктагына – бүре! Ул арада чыбык сынган тавыш ишетелде – тагын бер бүре! Өнсез калдым. Әнкәй, әби өйрәткән догаларны укый башладым. Бүреләр ташлануыннан кот алынган хәлдә каршыдарак торган бүрене узып киттем. Адымнарны кызулаттым. Борылып караган идем, ике бүре дә урманга кереп китте. Йөгәрә-йөгәрә кайттым. Әнкәй: «Нәрсә булды, улым, чигәңдә ак чәчләр күренә», – ди. «Бернәрсә дә булмады», – дип кенә әйттем. Бүреләр турында сөйләсәм, мәктәпкә җибәрмәс дип курыктым.

ҮЗЕМ ТУРЫНДА Артык туры сүзле мин. Аннары кешегә төрттереп әйтә торган гадәтем дә бар. Якланып, кыланып та куйгалыйм.

Аның сәбәпләре дә юк түгел. XVIII–XIX йөз араларында яшәгән Әхмәдбик дигән шагыйрьнең бер шигыре бар:

Аһ итәрсәм, яндырырмын галәмни, / Сабыр итсәм, кемсә дә белмәс халәмни. Мәгънәсе болайрак: Аһ, дип әйтсәм, эчемдәге ялкын галәмне яндырырлык, / Сабыр итсәм, минем беркем дә халәмне белми.

Синиң эчендәге кичерешләр беркемгә дә кирәк түгел. Эчтән янсам да, бик сиздермәскә тырышам. Менә шушы вакытта килде-китте сүз сөйләсәң, бераз җиңелрәк. Үземне белгәннән бирле мин хәрәкәттә, эштә, укуда. Булдыра алган кадәр хал-кыма, милләтемә ярдәм итәргә тырышам.

НӘСЕЛ

Лилия
ГӨРӘЕВА

Навигаторыбыз бормалы юллардан алып килде-килде дә, челтәрле рәшәткәсә аша гөлбакча күренеп торган матур бер йорт каршысында туктатты. Китапханә йә музейдыр, ахрысы, дип, челтәрле капканың келәсенә үреләбез. Моңың кадәр чәчәкне бер генә кеше үстөрмәс, моңа зур бер коллектив кирәк... Терраса-терраса итеп ясалган гөлбакчада – лаләләр, нәркисләр, роза, петуния, лилия, лобелия, без хәтта исемнәрен дә белмәгән әллә нинди матур купшы гөлләр! «Әйдүк!» диеп ишек ачкан мөлаем йөзләпә белән исәнләшеп, соклануыбызны белдерәбез: «Чәчәкләрне бигрәк яратасыз икән! Кем үстерә боларны?» «Мин үстөрәм!» – дип елмая ул. Ә мин аңа күңелемнән генә «Чәчәк апа» дигән исем кушып өлгерәм.

Безнекеләр!

Кайбыч районы Олы Кайбыч авылында Рәфыйк Гарәфетдинов исемдәге урам бар. Мөшһүр галим, тарих фәннәре докторы, академик, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе Рәфыйк Әбзал улы – шушы авылдан. Авылдан гына түгел, гөлбакчага күмелеп утырган шушы нигездән ул.

– Рәфыйк абый белән әти – бертуганнар, – дип башлый сүзгә төп нигезнең бүгенге хужасы Фәнил Гарә-

фетдинов. – Урамыбызны тулысы белән Гарәфетдиновларныкы дисәң дә була. Без, аннары әтиңең ике абыйсы Фирзун белән Равил, әтиңең туганнан туган энеләре Фәрит, Мансур, Зөфәр... Барыбыз да бер нәселдән!

Узган ел Гарәфетдиновлар гаиләсе «Тарихта без эзләр» дип аталган шәжәрәләр фестивалендә катнашып, финалга үткән. Әлегә фестиваль Татарстан Республикасының Архив эше бунча дөүләт комиссиясе тарафыннан

ел саен республика күләмдә уздырыла һәм анда үз шәжәрәләрен төзегән гаиләләр катнаша. Гарәфетдиновларның да нәсел шәжәрәсе бар.

– Рәфыйк абый төзедә аны. Аннары Фәнил баатып, тулыландырып, 11 буынга кадәр житкерде, – дип аңлатып үтә чәчәкләр үстөрергә яраткан Әлфия апа. Ул – шушы йортның өлкән хужабикәсе. Ил тоткасы булырдай өч егет үстөргән ана. Фәнил – аның төпчеге.

Татар халкына профессор гына түгел, атаклы артист та биргән нәсел бу! Галия Кайбицкая белән Фәнилләрнең ерак бабалары уртак. Анысы әле күптән түгел генә ачыкланган, моңарчы үзләрен якташлар гына дип уйлап йөргәннәр. Кызыксынып, шул тарихны тыңлыйм.

– Андый зур фестивальдә үк катнашырбыз дигән уебыз юк иде башта, – ди Фәнил. – Улыбыз Булатның татар теле укытучысы Алсу Хәмидуллина биргән идея бу. Башта Булат шушы шәжәрә белән мәктәптә узган конкурста катнашты. Алсу ханым исә Галия Кайбицкаяның биографиясен, ижатын өйрәнә, китап әзерләүдә катнашкан кеше. Безнең шәжәрәдә Даян исемле кеше барлыгын күрдә дә, Галия Кайбицкаяның бабасы да Даян исемле булуын әйтте. Тикшерә торгач, аларның туган һәм вафат булган елларының туры килүен ачыкладык. Татар-

дип аптыраучылар булды. Финал этабында зона турларын жиңеп килгән алты гаилә катнашты. Анда гаилә белән дә таныштырырга, сәхнә номерлары да күрсәтергә, чәй табыны әзерләп, шундагы ризыклар турында да сөйләргә кирәк иде. Кайбер гаиләләр өчен сәхнәдә ансамбльләр чыгыш ясады, ә без үзез без биедек, үзез без жырадык...

Кайбыч ягында кунак табынына юка пешергәннән беләбез. Авыз да иткәнәбез бар. «Сөембикә» журналында эшләүче Гөлнур Сафиуллина Кече Кайбыч авылынан. Әнисе пешергән төмле юка белән гел сыйлый ул безне.

– Без дә юка турында сөйләдек. Югыйсә бәләш турында гына сөйләсез калган, – ди Гөлсем. – Бездәге карабодай бәләшен башка бер якта да пешермиләр бит. Татарстан Рәисе Рөстәм Нургалиевич Миннеханов та шаккатты ул бәләшкә. «Сездә шун-

«Энем, бюджетта боларга акча каралмаган, ләкин барысы да бик кирәк», – дим. Беркайчан да «юк» дигәнә булмады аның. «Ак калфак»лылар жыелып, мөмкинлегә чикле балаларга ел саен бәйрәм оештырабыз. Анда да Фәнилсез булмый. Фотозона ясый, фотога төшерә, соңыннан аларны көгәзгә чыгарып бирә... «Син безнең коткаручыбыз», – дим аңа. Боларның барысы да «рәхмәт»кә генә эшләнә бит!

Әлфия апа белән дә шул елларда дуслашып киттек. Кайбыч районы Ветераннар советы рәисе иде ул. Спорткомплекска пенсионерларны алып килә башлады. «Оста куллар» түгәрәге оештыру идеясе дә Әлфия ападан чыкты. Үзе оештырды, үзе алып та барды. Газетадан кәрзиннәр үрергә, бәйләргә өйрәттә. Ул үргән кәрзиннәргә күчтәнәчләр тутырып, картлар йортына да илтте.

Узган жәй махсус хәрби операция өчен маскировка сеткалары үрергә кирәк булды. Жәй бит, һәркемнең вакыты исәплә. Күп вакыт Әлфия апа берүзе башкарды бу эшне. Егетләребезгә мунчалалар да үрдә ул, оекбашлар да бәйләп тапшырды...

Килән – кайнана туфрагынан, диләр. Гөлсем дә шундый – беркемгә каты бәрелмәс, «юк, булмый», димәс... Бервакыт ниндидер чарада катнашырга өндәп, Гөлсем янына килдем. «Әле җавап бирә алмыйм, әни белән сөйләшсәң кирәк», – ди. Әлфия апага шалтыраттым. «Гөлсем белән сөйләшмичә, әйтә алмыйм», – диде. Бер эшнә дә бер-берсе белән киңәшмичә эшләми алар.

Бөтенләйгә дип кайттык

Гөлсем – Саба районы Алан-Елга авылы кызы. Фәнил белән Казанда, мәдәният институтында укыганда танышалар. Юк, аудиториядә түгел, тулай торакның аш бүлмәсендә! «Булачак хатыннарыбыз белән тулай торакның аш бүлмәсендә танышу – безнең гаиләнең традициясе ул. Уртанчы абыебыз Фидәил дә Гөлсирә апа белән нәкъ шулай танышкан», – дип көлдәреп тә алдылар әле.

Фәнил – икътисад һәм менеджмент, Гөлсем китапханә эшчәнлегә факультет тәмамлаган.

«Үзез без татар була торып, татар авылында гомер итеп, балаларыбыз татар телен белмәсә, оят булыр иде. Бу – безнең өчен башка сыймаслык хәл.»

станның беренче халык артисты, опера җырчысы, Татар дәүләт академия театрында уйнаган атаклы артист белән туганлыгыбыз әнә шулай билгелә булды. Безнең шәжәрәне Рәфыйк абый архивларга барып, документларга нигезләнеп төзде, дәлилле ул.

Фестивальгә әзерләнүләре, анда барып чыгыш ясаулары – үзе бер вакыйга. Гомер буена истәлек итеп сөйләрлек, кызык хәлләрне искә төшереп көлешерлек, фотоларны карап сагынырлык вакыйга булган ул.

– Казанга сизгез метрлы прицепка музейда булган экспонатларны төяп, бөтен туганнар жыелышып, 43 кешелек делегация булып бардык, – ди Фәнил. – Бик бәрләштерде ул бәйрәм безне.

Аның сүзләрен хатыны Гөлсем дә җөпли:

– Хәтта кайберәүләр үзара туганлыкны фестивальгә әзерләнгәндә генә белде. «Без туганнармыни? Бер мәктәптә укып, бер авылда яшәп, бер нәселдән икәнәбезне белмәгәнбез дә», –

дыйны пешерәләрме?» – дип тә сорарды әле. «Әйе шул, бу безнең традицион бәләшебез», – диде. «Ите бармы соң аның?» – ди. «Итсез генә, карабодайның үзеннән генә пешерәләр», – диде. Менә шуны сөйләгән булсак, финалга гына чыгып калмыйча, җиңүче үк буласы идек.

«Иң кирәкле кешеләребез»

Гарәфетдиновлар гаиләсе турында Кайбыч районының «Ак калфак» хатын-кызлар оешмасы җитәкчесе Жәмилә Сәгыева әнә шулай ди.

– Фәнил белән без 2015 елдан таныш. Ул елны мине Кайбычта яңа ачылган спорт комплексына мөдир итеп билгеләделәр. Өр-яңа бина, шып-шыр стеналар... Элмә такталары кирәк, брошюралар кирәк, мәгълүмат язылган стендлар кирәк... Кемгә барыйм, боларны кайда ясатым дип торганда, Фәнил турында әйттеләр. Ул инде бу вакытта үз эшен ачып, халык-ка полиграфия хезмәте күрсәтә иде.

– Мин Фәнилдән бер ел алданрак укып бетердем. Никах укытып, ул институтны тәмамлаганчы Казанда яшәп тордык та, 2008 елда монда кайттык, – дип сөйли Гөлсем. – Аңа кадәр, туганнары белән таныштырырга дип, Фәнилнең авылга алып кайтканы булган иде. Әни инде: «Ничек соң, ошадымы? Тормышлары ничегрәк?» – дип сораша. «Миңа анда рәхәт. Үземне алар янында чит кеше итеп түгел, үз кеше итеп тойдым», – дим. Без гаиләдә өч кыз үстек. Гөлсинә апам да, мин дә авылда яшибез. Апа Алан-Елга янындагы Шекше дигән авылда. Сеңлебез Алисә генә Казанда. Әни авылда калуыбызга каршы булмады. Фәнилне дә бик яратты. Безнең Фәнилне яратмаган кеше юктыр да. Бик ачык ул, арамлашучан.

– Кайбычка кайту белән икебезгә дә эш булды – дип, хатынының фидерен дәвам итә Фәнил. – Мине районның оештыру бүлегенә чакырдылар. Анда әллә ни озак эшләмәдем, Галия Кайбицкая музей директоры итеп билгеләделәр. Яшьләр бүлгәгә житәкчесе дә булып эшләдем. Үз бизнесымны ачасы иде дигән уй шунда эшлэгәндә туды. Абыйлар ярдәме белән оешмабызны ачып, өкрән генә эшли башладым. Иң элек фотопринтер алдым, аннары банерлар ясыяй торган станокны... Баштарак почта бинасында бер бүлмәне арендалаган идек. Алай уңайсыз булды, почта кичен ябыла, ял көннәре эшләми. Бикләгәч, сигнализацияга тоташтыралар. Ә миңа кайчагында тәүлек буена да эшләрگә туры килә. Тагын абыйлар белән киңәштек тә,

йортыбыз янындагы буш жирне алып, офисыбызны төзеп куйдык.

Гөлсем исә китапханәнең библиография бүлегендә эшли. Кайбыч районы, аның халкына кагылышлы матбугатта чыккан барлык язмаларны теркәп, туплап бара. «Ак калфак» оешмасында да ул. Районның мәдәни һәм ижтимагый тормышының үзгәргәндә кайный. «Безнең Гөлсем» диләр аны Кайбычта.

Абыйлар

Фәнил белән Гөлсемне тыңлаганда игътибар иттем: гел абыйлар, дип сөйлиләр. Фаил, Фидаил, Фәнил – өч бертуган. Өчесе дә гаиләләре белән Кайбыч районына хезмәт итә. Фаил белән Фәнил – туган авылларында, Фидаил исә Колаңгы станциясендә төпләнгән.

– Бөтен эшне абыйлар белән бергә эшлибез, мин алардан өйрәнәм, – ди Фәнил. – Олы абый elektrik, юл төзелешендә эшли. Хатыны Илдүсә апа район хастаханәсендә шәфкать туташы. «Безнең ашыгыч ярдәм» дип йөртәбез аны. Ике малай үстерделәр. Наилләре Казанда, Нияз әлегә үзләре янында. Фидаил абый – инженер. Нәрсә ничек эшләргә тиешлеген барысын да белә. Хатыны Гөлсирә апа иминиятләштерү агенты. Белмәгән кешесе, кермәгән йорты юк. Үзе Апас районы Чирмешән авылыннан булса да, Кайбычларны бездән яхшырак белә. Илнур, Илназ, Фирзәр исемле өч малай үстерделәр. Илнур белән Илназ инде зурлар, алар Казанда, Фирзәргә 13 яшь.

Моңа кадәр әңгәмәбезне читтән генә тыңлап утырган Гөлсирә ханым да сүзгә кушыла:

– Мин килен булып төшкәндә Фәнил әле мәктәп укучысы гына иде. Үз йортыбыз булганчы бергә яшәдек. Без үстергән малай ул!

– Алар мине үстерде, ә мин – аларның балаларын, – ди Фәнил, уенын-чынын кушып. – Илнурны миңа калдырып чыгып китәләр иде. Алдыма утыртып велосипедта йөрткәннәрәм кичә генә шикелле. Гөлсем белән гаилә корырга уйлавымны да башта Гөлсирә белән Илдүсә апаларга әйттем. «Апалар, өйләнәсәм килә, әнигә ничек итеп әйтим икән», – дидем. Әле дә серләребез уртақ безнең. Абыйларым минем өчен һәрвакыт авторитет булды. Иптәш малайларның абыйларына каршы әйтүен күреп шакката идем. Мин әле дә, абыйлар нәрсә әйтсәләр дә каршы эндәшмим, башымны иеп тыңлап кына торам. Алар абый бит: әйтергә, өйрәтергә тиеш.

– Улларым да, киләннәрәм дә, оныкларым да бик дуслар, – ди Әлфия апа. Аның бу сүзләрендә никадәр горурлык! – Нәрсә эшлесе булса да, өчәүләп тотыналар. Башта мунча бастырып куйдылар, аннары сарайны өйделәр. Менә бу йортны салганда төзүчеләр шактый кыйммәт хак сораган иде. «Ярдәмчеләрегез булса, арзангарак төшәр», – дигәч, үзләре алынырга булды. Үч иткән шикелле, ул вакытта каршыбыздагы колонка эшләмәде. Гөлсирә белән Илдүсә, измә изәр өчен, көянтәчиләкләп чишмәдән су ташыды шунда. Мин үзем Түбән Новгородта туганмын. Мәскәүдә энеләрәм яши. Бер энем мунча алган да, шуны эшләп куярга кулы житми тора иде.

«Кая, үзезеб эшләп бирәбез!» – дип, улларым барып, мунчаны төзеп, жыештырып кайттылар. Мин дә шунда идем. Кайтышыма киленнәрем туган көнемә табын әзерләп, сюрприз ясаганнар. И күңелле булды да инде!

– Безнекеләрдә «белмибез» дигән сүз юк, – дип, иренә карап елмая Гөлсем. – Белмәсәләр дә, интернеттан карап булса да тиз генә өйрәнәләр дә эшләп тә куялар. Карап торсаң, нәкъ кырмыскалар кебек. Һәркем үзенекең белеп, шундый көйле эшлиләр, күз тимәсен!

Балдан татлылар

Фәнил белән Гөлсемнең үзләренең дә балалары өчәү. Булатлары сигезенче класста, Фәрхәт – биштә, Динә мәктәпкә барырга әзерләнә генә әле. Әбиләрен яратканнары әллә каян сизелеп тора.

– Әбиләреннән башка бер көн дә тора алмыйлар. Берәр сәгать күрми торсалар, «Безнең әби кая китте ул?» – дип йөри башыйлар, – ди Гөлсем, эчке бер ярату белән.

Оныклары турында сөйләгәндә Әлфия апа үзе дә балкып китә. Балалар бакчасында эшләп, гомерен балалар тәрбияләүгә багышлаган кешенең тәрбия алымнары да үтемле.

– Хәзер авылда балалар үстерер өчен бөтен шартлар, мөмкинлекләр бар, – ди Гарәфетдиновлар. – Мәктәп белән балалар бакчасы күршебездә генә. Спорт залы бар, бассейн, музыка мәктәбе... Динәбез биюгә йөри. Әле беренче генә барулары булса да, «Созвездие-Йолдызлык»та катнашып,

зона турында жиңеп тә кайттылар инде. Хореографлары Гөлнәра Хәялиева бик талантлы педагог.

Булат та үзе яратып шөгыльләнгән спорт төрләрен санап китә: футбол, хоккей, баскетбол, волейбол...

– Тренерлары Илдус Вәлиуллин хоккей буенча көчле тренер, – дип ачыклык кертә әтиләре. – Балалар бик ярата аны. Барган жирләреннән жиңмичә кайтканнары юк.

– Әниңә, әбиңә булышасыңмы соң? – дип сорыйм Динәдән.

– Булыша, минем белән чәчәкләр утыртырга ярата. Чүпләрен дә уташа, сулар да сибә, – ди әбиләре. – Гел бергә без аның белән. Ничә оныкка бер генә кыз бит ул, әйеме, кызым!

– Безнең әни үзе дә алтын куллы. Аның да белмәгән эше юк, – дип сүзезебзгә кушыла Гөлсем. – Итек тегеп бир, дисәң, итек тә тегеп бирәчәк. Мәктәпкә нинди кул эше кирәк, балалар барысын да аның белән ясый. Уенчыклар да бәйли ул безнең, шәлләр дә... Нинди ел килүенә карап – барысының да символларын бәйләмичә калмый. (Динә ул арада итәгемә бер кочак уенчыгын алып килеп сала. Әбисе бәйләгән уенчыклар!)

– Татарча сөйләшәләрме? – дим, балаларга ымлап.

– Та-тар-ча-а-а! – дип җавап бирә әти-әниләре икесе беравыздан.

– Балалар өчен телефонда татар телендә уеннар булсын иде, – дип, уй-фикерләре белән дә уртаклаша Фәнил. – Русчасыннан күпкә кызыктырак, мавыктыргычрак. «Кара, татарчасы кызыктырак икән бит моның», – дип әйтә торган. Хәзер бит

телефон заманы. Балалар күбесенчә телефонда уйный. Әгәр шундый уеннар булса, татар телен махсус өйрәтәсе дә булмас иде, дим мин.

Без – авыл туфрагынан

Башында гел ниндидер яңа идея Фәнилнең. Бәрәңге бакчасын киметеп, сарымсак үстерү идеясе моннан дүрт еллап элек тугандыр. Быел сарымсакны инде ун сутый итеп утыртканнар. Хәтта сарымсак утырта торган агрегат та сатып алганнар. Бәрәңге үстерүгә караганда, сарымсак файдалырак, диләр.

Өстен каплап куйган стаканнарда кабак орлыклары шытып килә. Моның кадәр кабак белән бу кадәр сарымсакны кая куеп бетерәләр дисәм, ярминкәгә алып бару өчен икән.

– Район хакимияте ярминкәдә катнашмыйсызмы, дип сорады да, риза булдык, – ди Фәнил. – Беренчелны гомер-гомергә үзезездә үскән авыл кабагын алып барган идек, киләләр дә: «Груша шикеллесе бармы? Гитара кебеге бармы?» – дип сорыйлар. Анысы нинди була икән инде, диешәбез. Хәзер инде кабакның «Мускатная» дигәнән дә, «Дынная» дигәнән дә үстерәбез.

«Ник авылда төпләнергә булдыгыз?» – дип сорыйм егетләренң өчесеннән дә.

– Ул сорауны кайчагында мин дә бирәм, – ди Әлфия апа. – Авылны үз иттеләр шул.

Бу сорауга Фәнилнең үз җавабы:

– Авылда эшнең 80 проценты «рәхмәт»кә эшләнә. Кешелеклелек бар монда. Авылда кеше хәтерле. Безнең менә кушаматыбыз – Тата. «Син кем малае?» – дип сорасалар, «Тата Фирдәвесенеке», – дим. Эти турында беркемнән начар сүз ишеткәнем юк. «Әйбәт кеше иде. Ярдем сорасаң, өйдәге эшен калдырып чыгып йөгәрә иде», – диләр. Эти үзе күптән вафат булса да, аның яхшылыгын, эшләгән эшләрен авылдашлар хәтерлиләр. Авылда хәтер яши.

Иренәң сүзләрен Гөлсем тулыландыра:

– Алар бит авылсыз яши алмый. Алар бит авыл туфрагынан яралган!

Шәмсия ЖИҺАНГИРОВА

«Тик син диеп», «Ак күлмәгем», «Күрәсем килгән иде», «Сөюем бакчасы»...
Бу популяр җырларны искә төшерүгә үк, күңелдә тирән мәгънәле сүзләре кабатланып, илаһи көйләре яңгырый башлый. Шагыйрә Шәмсия Жһангирова иҗатын җырлардан башка күз алдына да китереп булмый. Үзе дә сәхнәләрдән җырлай! «Мин таянып калдым шигырьгә» дигән шигыре исә Шәмсиянең тормыш кагыйдәсе булып яңгырый... Ул – үзенчәлекле шагыйрә!
Бүген Шәмсия Жһангирова сезне яңа шигырьләре белән сөендерә.

КОШЛАР ОЧКАН БИЕКЛЕКТӘН...

* * *

Күк йөзенең яздым исемеңне,
Меңәрләгән йолдыз кабызып.
Бер Аллага гына табына кеше,
Ә мин сөйдем сине табынып.

Бер гаебең тапмадым мин синең...
Һәм аларны эзләмәдем дә.
Синнән артык беркемне күрмәдем,
Чагыштырып, йөзләгәнненнән.

Кеше шулай сөя ала микән –
Бар дөньясын онытып, бирелеп?!
Күккә багып, изге дога сыман,
Исемеңне дәштем илерең.

...Күкләр сәерсенеп карап торды,
«Кайчан айныр икән бу бала?!»
Сине аннан артык сөйгән өчен
Ярлыкармы мине бер Алла?!

Гаеп миндә. Синең иңнәрең
Күтәрәлмәс сөю такканмын.
Ә үземне, жәннәтләрдән алып,
Тәмуг утларына атканмын...

* * *

Әллә елыйм, әллә көләм,
Ал да гөл түгел әле...
Көзләрең җитмәгән, диеп,
Алдый ник күңел әле?!

Беләм бит мин әкрән-әкрән
Кышларга кергәнәмне, –
Унсигездә дип тойсам да
Тынгысыз йөрәгемне.

Кышлардан соң яз килчәк, –
Бу – табигать кануны.
Күз алдына китерәлмәй
Мәңге кышта калуны.

Кыш та түгел, яз да түгел, –
Кара әле, ак әле...
Шул халәткә хәйран калып,
Илзәр булган чак әле!

Әнкәй килә чишмә юлыннан...

Мин, сискәнәп, кинәт туктап калдым
Ашыга-ашыга барган юлымнан –
Кай ара соң шулай, сизелмичә,
Гомер юлы бик тиз узылган?!
Вақыт – явыз, күңел сандыгыннан
Күп хатирәләренә жуйдырган...
Ләкин кайберләре мәңгелеккә
Йөрәгемә уеп куелган...
Әнә! Әнә!

Көянтөгә пар чиләкләр асып,
Әнкәй килә чишмә юлыннан.
Артка борылып карыйм – үткәннәргә,
Сискәнәп китәм дә уемнан:
Әнә! Әнә!

Иңсәсенә ай урагын салып,
Кайта әнкәй колхоз кырынан...
Эчтән генә моңлы бер җыр көйли,
Житәкләп алган да кулымнан:
«Бармы икән дөрес җаваплары –
Ник болай бәхетсез булынга-а-ан...»
Жан авазы, күңел нечкәлегә
Күчкән, ахры, әнкәм моңыннан,
Мин дә кайчак моңлы җырлар сузам,
Тукталам да барган юлымнан:
«Нигә бәхетләргә юллар ерак –
Киек Каз Юлына сузылга-а-а-ан...»
...Сөрлегеп китеп, егылырга житеп,
Туктап калсам барыр юлымнан,
Гомерем буе, миңа иңен куеп,
Әнкәм тотып кала кулымнан...
Әнә! Әнә! Тагын миңа таба
Әнкәм йөгерең килә болынан...

Кошлар очкан биеклектән кара

Менә тагын быел, менә тагын
Жылы якка кошлар китеп бара...
«Кыйгак... кыйгак...»

Канат жыллареннән
Күз яшьләре гүя тамып кала....

Нинди сагыш соң бу?! Нинди сагыш?!
Бар жанымны кинәт чорнап ала...
Аңлар өчен минем халәтемне
Кошлар очкан биеклектән кара.

Кошлар очкан биеклектән кара –
Хисләр үзгә анда, акыл башка.
Безгә андый халәт бирмәгән дип,
Күккә карап, жирдә чалкан ятма.

Хыялыңда күтәрелеп кара
Кошлар гына очкан биеклеккә...
Аягыңда басып торып кына
Бу жиһанны аңламассың нич тә.

Очар өчен канат бирмәсә дә,
Ходай безгә сагыш, хыял биргән...
Хыял канатыңда күтәрел дә,
Тик бик азга аерыл син жирдән.

Шул чагында бәлкәм аңларсың син
Канат жиле ниләр сөйләгәнән...
Кошлар очкан биеклектән генә
Күреп була жанның көйрәгәнән.

Зәңгәр күккә күтәрелеп кара –
(Булдыралмый моны күпләр, беләм!)
Аңларсыңдыр шулчак минем жанның
Тоташканын жиде күкләр белән...

* * *

Сөю көтеп тилмермә син
Ярата белмәгәннән.
Сине кадерләр дип көтмә
Үзен кадерләгәннән.

Үз-үзен яраткан бәндә
Башкаларны яратмас,
Синең мәнфәгәтең диеп,
Көне-төне жан атмас.

Гаеп табып торыр синнән,
Күпме кадерләсәң дә...
Бөтенләй башка туфрактан
Ярала андый бәндә!

Синең кылган яхшылыгың
Җичкайчан аңлау тапмас.
Маңкортка әйләнә бәндә –
Кальбеннән иман качкач...

* * *

Сагындырдың никтер бүген,
Сагыңыр кешем юккамы?
Әллә инде синнән башка
Көн үткәнгә бушкамы?!

Сагындырдың... Иртәгесен
Үтәр бәлкәм бу хисем,
Чит-ят бер кеше булырсың
Бәлкәм син минем өчен...

Сагындырдың... Тик уйлама,
Диеп бу яратканга...
Сагыну – ярату түгел,
Кай яктан карасаң да.

Шуңа күрә өметләнмә,
Бәлки, дип, гафу итәр...
Мин сагындым гына сине,
Бик сагындым... шул житәр!

* * *

Нәрсә булды икән, нәрсә булды?!
Розалар быел иртә сулды...
Август кына әле. Август кына...
Карыйм да шуларга – күнел тула...
Нәрсә була иде, нәрсә була –
Сулмасалар октябрьгә кадәр...
Бар бит әле вакыт, бар бит әле!
Күнчеләрнең жәйдә йөргән мәле...
Август кына юкса, август кына...
Табигатькә иртә картлык килгән.
Килешимме бу ялгышлык белән?!
Күтәримме әллә горур башым,
Һәм... чыгыйммы табигатькә каршы?!
Житә алырмы соң гайрәт-көчем
Табигатькә каршы торыр өчен?!
...Мин кайчандыр көчсез заттан идем.
Иңнәремдә нидән йөкләр минем?!
Август кына әле... Август кына!
Ә жанымда... розалар сула...

Рәхмәт...

Рәхмәт сезгә, нинди хәлләрдә дә
Һәрчак янәшәмдә булганнар.
Рәхмәт, кайгы аягымнан еккач,
Күрми янәшәмнән узганнар.

Рәхмәт, бәхетемнән көнләшкәннәр,
Эч серемне жилгә чәчкәннәр,
Энә очы кадәр игелеккә
Тау-тау өеп рәхмәт әйткәннәр...

Рәхмәт, сөю төмен аңламыйча,
Мәхәббәттән мәхрүм иткәннәр,
Игелегем өчен зар елатып,
Янәшәмдә яшәп киткәннәр...

Рәхмәт, үзен әллә кемгә куеп,
Акыл саткан диваналарга,
«Дустым» дигән булып, кирәк чакта
Янәшәмдә булмаганнар...

...Күпме яшәп, никтер бу тормыштан
Алалмадым күнел көткәнне...
Борчылмагыз, мин рәнжемим сезгә,
Барлыым гына бары үткәнне...

Ярату савапмы, гөнаһмы

Беркем белми «теге» дөньяларда
Ни кыласың, ни күрәчәген.
Мин дә белмим. Ләкин «моңысында»
Мин фәкать яратып яшәдем.

Сөю утларыңда көйри-көйри,
Күпме икән бәгырь канаттым...
Яратулар Гамәл китабыңда
Савап саналырмы, гөнаһмы?!

Ничә тапкыр икән алдандым мин,
Үзәгемне өзде хыянәт.
Ожмах ләззәтләрен тату түгел,
Фаниларда күрдем кыямәт.

Гөнаһ жыйдым микән яратам дип,
Әллә жыйдым бетмәс савапмы?!
Үз-үземне аклый алырмынмы –
Кыямәттә тотсам җавапны?

Яратам дип, газап кына кичтем,
Хилафлар кылмадым лабаса!
Кеше булып туу үзе гөнаһ –
Яратулар гөнаһ саналса...

Шулай яшим. Башка юк чарам

Әле яшәп өлгерми дә калдым,
Житеп килә гомер ахыры...
Әйдә, диеп кулың сузма инде,
Синең белән бармамын, ахры.

Акыл утыртумы, юләрлекме –
Мин үземә генә ышанам;
Аһ-зарымны, шатлык-куанычны
Үз-үземә сөйләп бушанам.

Кемнәргәдер минем бу гамәлем
Ошамый, әлбәттә, ышанам.
Алданулар күп булгангадырмы, –
Шулай яшим. Башка юк чарам.

Нәүмиз жаным өткәемә микән,
Әнкәемә микән охшаган,
Күпме фаразлап та, дәрәс җавап
Табып булмаслыкка охшаган...

Ләйсән Низамова хикәяләре мәктәп елларында ук Теләче район газетасында күренә башлый. Йөгерек тел белән язылган, хыял-фантазиягә бай язмаларын яратып кабул ителәр. ҚДУның журналистика һәм социология факультетын тәмамлап, «Гаилә һәм мәктәп» журналында бүлек мөхәррире, баш мөхәррир урынбасары булып эшли. Бүгенге көндә – Бөтендөнья татар конгрессының милли мәгариф һәм мәдәният комитетында әйдәп баручы референт. Ләйсәннең «Тиле» хикәясе Татарстан Язучылар берлеге һәм Татарстан Республикасында яшәүче халыклар вәкилләренең туган телләрен саклау, үстерү мәсьәләләре комиссиясе игълан иткән әдәби әсәрләр бәйгесендә II урынга лаек булды. Бүген исә «Сөембикә» журналында Ләйсән Низамованың дебюты.

Ләйсән НИЗАМОВА

ЫРЫМ

Хикәя

Язгы кояш нурларының бар авыл өстенә сибелеп, һәр ишегалдына, һәр өйгә, һәр күңелгә үрли торган мәле табигатьнең. Бал кортлары, ниһаять, яктылыкка чыгуларына сөенеп, жирдә яңа башын төрткән чәчәкләрдән татлы бал эзли. Таңны уятып әтәч кычкыруга ук чыккан тынгысыз тавыклар жирдә тырмаша. Кайчандыр өй түрәндәге алмагач бакчасын читләп торган, инде хәзер йорт хужасының төсө итеп кенә сакланып калган иске агач койма баганасында карт жирән мәче кызынып ята. Аның бар рәвешеннән хужаларча вәкарылек сизелеп тора. Әлеге хужалыкта туып-үскән Йомгак атлы пәси, хужасының иң якын сердәше булганга, ишегалдын чынлап та үз биләмәсе дип санып иде бугай. Иртүк уянып чыгуга беренче эш итеп ишектән күренүен көтеп утырган Йомгакны сөттә пешкән ботка белән сыйлый әби. Үлән йолкып йөргән тавыкларына жим сибеп жибәрә дә казлары белән әвәрә килә башлый. Ул арада банка белән сөт күтәрәп күрше хатыны Саимә кереп житә. Хәл-әхвәл сорашу, көндәлек яңалыклар белешү белән яңа көн башланып китә. Тик менә берничә ел элек кенә жил-жил атлап йөргән, жәйләрен абзар тутырып тавык-чөбөш, казын үстергән карчык салмакланды, сиксәнә сындыра алмаган иде, сиксән бишенә житкәч биреште. Менә бит, инде күптән таң атуга карамастан, бүген дә һаман күренми.

Ул арада капка ачылып китте дә күрше килене Саимә күренде. Хатын тирә-ягына күз атты, Мәрфуга әбинең әле һаман торып чыкмавына борчылып, койма башыннан сикереп төште дә, яңа сауган сөт элэгән чамалап аягына уралган пәсигә дә игътибар итмичә, тиз-тиз атлап килеп, өй ишеген тартты. Мәрфуга әби күптән уянган иде инде. Кулларын тезенә салган да, плитәдә кайнап утыручы чәйнеккә карап уйга калган.

– Нихәлләрдә, Мәрфугаттәй? Ишегалдында күренмәгәч, борчылып куйдым, авырып китмәгәндер бит, дим. Ә син торып кына килсәң икән әле. Бик әйбәт инде, олыгайгач иркәленеп ятсаң да ярый.

Шулай дип сөйләнә-сөйләнә банкасы белән сөтен өстәлгә куйды да шул арада кайнап чыккан чәйнекне сүндерде. Бу йортта күптән инде үз кеше булып беткәнгә, кайда нәрсә ятуын белеп, чәй өстәле әзерли башлады.

– Саимә килең, Йомгакка да сөт кенә салып бирче, аңа ботка болгатып тормадым инде бүген...

Әйтмәсә дә белә аны Саимә, әбинең жан дустан сөттән аерамы инде! Үзләренә чәй ясаганчы ук, кайчандыр табынга кунаклар килгәндә генә чыгарылган, хәзер инде Йомгак «милкенә» әйләнгән, кырыйларына алтын йөгертелгән жамаякка сөт салып мәчегә чыгарды. Суыткычтан маен, сырын алып, ипиен кисеп, сөтлө чәй ясады. Иртүк торып чәйләп алган булсалар да, Мәрфуга әби янына утырып тагын чәй эчми чыкмый Саимә. Ризыктамыни хикмәт, кара-каршы утырып чөкөрдәшеп чәй эчү – ул бит аралашу рәхәте. Туксанынчы дистәсен вакласа да, әби әле үзенә үзе хезмәт күрсәтә ала,

тәне сызланмый, аңы саташмаган. Гает коймакларын үзе дә тәмләп пешереп куя. Тик коймакларын никадәр тәмле, чәең никадәр хуш исле булмасын, ялгызың табын янында утыру авыр котылгысыз халәт икәнән аңлый иде Саимә. Шуңа күрә кулыннан килгән кадәр Мәрфуга карчыкның күңелен күрергә тырыша. Гомер буена кайнаһына Сәгыйдә карчык та күршесе белән шулай тату булдылар, ике арада капкалар ябылып тормады.

– Мәрфугаттәй, сызланмыйсың да кебек, ник бер кәефең юк синең соңгы арада? Бер-бер борчуың бармы әллә? Әйтсәң, булышмый калмыйбыз бит инде, – дип сорыйсы итте Саимә.

Әби кулындагы чынаягын куеп, яулык чите белән күзен сәртеп алды:

– И Саимә килең, игелек күр, жаным. Болай да гомер буге сездән игелек күреп яткан көнем бит. Инде гомер азагына якынлаштым. Тыныч күңел белән китәсе иде...

– Һаман үлем сөйләмә әле, Мәрфугаттәй. Ходай язган кадәр яшибез барыбыз да. Аллаһы Тәгалә кушса ғына туа сабыйлары да, аның эмере булмаса, яшем җитте дип кенә йөз яштың дә китеп булмый.

– Аллаһ эмере белән генә туа икән шул бала, Аллаһ эмере белән генә... – дип куйды карчык та.

Саимә ярамаган сүз башлагандай уңайсызланып телен тешләде. И Ходеам, каян теленә килде диген, төрттереп әйтүе түгел иде, карчыкның ярасына тиде бугай. Мәрфуга карчык белән Шәвәли абый бик матур гомер итеп, ике ул, ике кыз тәрбияләп үстерсәләр дә, оныклар күрмәделәр. Дүрт баласы да парлы тормыш корып, хәләл хезмәт куеп, үз дәүләтен корып яшәсә дә, берсенә дә бала сөю бәхетен бирмәде Ходай... Ә Шәвәли абыйның беренче хатыныннан туган улы Госман әнә күрше авылда ғына тормыш корып, биш бала үстереп очырды. Мәрфуганыкылар авылга сирәк кенә, кирәк дип кенә кайтып хәл белешәләр иде. Нигә шулайдыр, бу хакта Саимәнең Мәрфуга әбинең үзеннән дә, кайнаһынан да төпченгәнә булмады.

– Мәрфугаттәй, әниңең хәлен көн дә белешеп торсаң да, кичә кичтән никтер сине телләп чакырды. Әллә онытыла башлады инде шунда, бәлки, әйтеп каласы сүзләре бардыр. Өйлә намазыннан соң кер әле, яме. Төшкене дә бергәләп ашарбыз, ирем шәһәргә китте бүген, кичсез кайтмас.

Сүзне башкага борып, шулай сөйләнә-сөйләнә табынны жыеп куйды да Саимә чыгып китте. Мәрфуга әби кабат үз уйлары белән калды. Гомер иткән күршесе, сердәше Сәгыйдә инде аяксыз калып дистә елга якын урын өстендә ята, моңарчы әле титаклап булса да йөри иде. Дус яшәделәр. Бергәләп балалар үстерделәр. Ирләрен соңгы юлга озатканда бер-берсенә терәк булдылар. Сәгыйдә төп йортта калган төпчек улы белән килене тәрбиясендә яши, аяксыз булса да, өч оныкка күз-колак булды. Соңгы арада ғына бик бетереште. Ә менә Мәрфуга кайчандыр гөрләп торган йортында карт мәчесе белән ялгызы ғына. Күңеле ярый аның соңгы елларда, бар күкрәге ургый-ургый да, ни елый, ни үкси алмыйча катып кала. Шулай йортында ялгыз үлеп, балаларының бәхиллеген ала алмас микәнни ул? Ике ел элек төпчегә Әминәнең баласызлыктан гаҗиз булып, маридагы багучы янына барып кайтканнан соң өзгәленеп әйткән сүз-

ләре ананың йөрәгенә ук булып кадалды да, башка балаларының болай да боек күңелләрен бөтенләй нигездән читләштереп куйды шул:

– Сәбәбе – анагызда, диде Алепти хатын. Әйт, нинди гөнаһларың өчен сабый күрә алмый тилмерәбез без, әни? Менә минем нинди гаебем бар соң?! Йөрмәгән табиб, багучы, өшкерүче калмады, ул дарулар, шифаханәләр!.. Аллаһтан бала сорап ел саен чалган корбаннарыбыз бер авыл көтүе кадәр булды бит инде. Иремнең дә ярдәм күрсәтмәгән ятимнәр йорты калмады. Тагын нишлик?! Минем бит кеше баласын түгел, үз сабыемны сөясем килә. Абый-апалар кебек баласызлыкка күнәсем килми минем. Без икебез дә сау-сәламәт. Тик менә яшем генә... 43 не тутырдым бит инде, әни. Бала табу яшеннән чыгып барам. Үзеңнең дә онык күрәсәң килмимени соң синең? Дүрт баланың берсенәң дә сабые булмауның бер хикмәте бардыр бит инде? Беләсәң син аны. Беләсәң. Алепти хатын сәбәбе синең, диде. Ярдәм ит миңа. Нинди сәбәп ул, нинди гөнаһларың бар? Әйт, үзем кайтарам, тик баласызлыктан коткар безне.

Олыгаеп кына табып, дүрт бала арасында иң чаясы булган Әминә башкалар кебек язмашка күнә торганнардан түгел иде: анасы карт дип тормады, ярсуды да ярсуды. Шул ук кичне машинасына утырып, хушлашып та тормыйча, июль чөләсенәң тузанын туздырып шәһәренә китеп тә барды. Башка балалары бу хакта бүтән сүз кузгатмадылар, ләкин аларның да яраларына тигән иде сеңелләре, шул әрнү белән таралыштылар нигездән. Араларга ниндидер бер авыр салкынлык ятты.

Алепти хатын дигәннәре күрше районның мари авылын да яшәүче Алевтина исемле багучы иде. Әнисе Анна-Аннуш та гомер буге үләннәр белән дәвалап, сихер-михер ише шөгыл белән гомер итеп, кызын ялгызы ғына табып үстереп, бар белгәнән кызына тапшырган иде. Кем белә инде шөгылләрен, кемдер чарасызлыктан аларга дәва яисә киңәш сорап бара иде, кемнәндер явыз нияте булгандыр, бәлки. Һәрхәлдә, аларга эше төшкән кеше бу хакта кычкырып сөйләп йөрми, кичен берәү дә күрмәгәндә генә барып ишек кага да, монда булган монда кала иде. Авыл халкы белән бик аралашмадылар. Аннуш белән үз гомеренә ике-өч кенә очрашырга туры килде Мәрфугага. Тик монның кайта-вазы еллар аша балаларының очрашуы аша яңгырар дип кем уйлаган...

Ишегалдын әйләнде Мәрфуга, тавыкларының бәрәңге катыш бодай кайнатылган камырын агач чыра белән йомшартып жибәрде, ояларыннан йомыркаларын жыеп алды. Аягына килеп сарылган Йомгакның башыннан сыйпады. Башка тотып эшләр эш тапмыйча кабат өенә керде, тәрәз төбөндә шау чәчәктә утырган яраннарына су сипте дә, чигелгән мөңдәренә аркасын терәп, кулына тәсбих алды. Ирене «Аллаһу әкбәр» дип кабатласа да, кытыршы бармаклары дисбе төймәләрен түгел, гүя узган елларын барлый: карт кешенең уе киләчәккә түгел, узган гомере чоңгылына чумды.

Шәвәли белән кавышуы бөтенләй уйламаганда килеп чыкты аның. Беренче ире Барыйның эчүенә, аннан битәр, кыйнавына, шуңа өстәп, кайнаһының җәберләвенә чыдар-

лыгы калмагач, 5 яшылек улын алды да әти-әни нигезенә кайтып китте. «Төшкән жирендә таш бул», дип, әтисе башта карышып маташкан иде дә, тик хатынын алырга килгән киявенен шундый чакта да аягында басып тора алмаслык лаякыл исерек булуын, йөзеннән төмам иман нуры качкан бөндә икәнән күреп, уеннан кире кайтты. Юк-барга чырлап йөри торганнарда түгел аның кызы, тотынса, ирләр белән рәттән жир жибертеп эшли, сабырлыгы да, чыдамлыгы да бар. Бу бөндәгә дә чыдамаган түгелдер, өметсез булганга ташлап кайткандыр. Шул кичне үк кияү тиешле кешене бүтән килеп йөрмәслек итеп озатты бабай. Чибәрлеге, тырышлыгы, уңганлыгы булганга, баласы бар дип тормадылар, Мәрфугалар капкасын яучылар еш какты. Исерек Барыйдан соң юньле ир күрү өмете сүнгән Мәрфуга берсенә дә ризалык бирергә ашыкмады. Гәрчә әти-әнисенен аны тизрәк гаиләле итәселәре килүен гел сизенә иде.

Бер көнне киң күкрәкле, нык гәүдәле чибәр ир-ат килеп керде. Бу – күрше авылдан килгән Шәвәли иде. Бөтен яшьтиләре өйләнеп тә, һаман бер кызга да күз атмый йөргән дустаны Тимергали үтенеп сорагач, аңарга яучылап килгән иде ул Мәрфуганы. Шәвәли үзе күптән тормыш корган, ике баласы үсеп килә. Карчыклар урынына мондый яучы көтмәгән иде Мәрфуга, Шәвәлине күрүгә әллә нишләп китте, зигенә таралды. Ир дә тойды кызының халәтен, башында нинди уйлар, йөрәгендә нинди хисләр кайнагандыр, билгесез, тик күпме кешенен язмышын хәл итте дә куйды ул шул көнне. Шәвәли Мәрфуганы дустаны Тимергалигә түгел, үзенә димләп кайтты...

Шәвәлинең хатыны бу хурлыкка чыдый алмады. Икенче көнне үк әйберләрен жыеп, әле күкрәктән дә аермаган кечкенә кызын алып, башка райондагы туганнарына барып сыенды. Ә 5 яшылек уллары Госманны Шәвәли жибермәде. Йөрәге өзгәләнсә дә, ике бала белән кешегә сыймасын аңлаган ана ризалашырга мәжбүр булды.

Яңа гаиләгә Мәрфуганың улы да сыймады. Кызлары ничек тә үз тормышын корсын дип теләгән ата-ана башта вакытлыча гына дип алып калсалар да, Сабир әби-бабасы янында үсте. Сабыр иде ул. Әнисенә үпкәләп күтәрелеп бөрелмәде анысы, тик әти-әниле килеш ятим үскән баланың жанында ниһәй булганын кем белгән... Әби-бабасының куанычы, терәге булып үсеп житеп, армия хезмәтенә китәм дип йөргән көннәрендә генә су кергән вакытта чоңгылы жиргә туры килеп, суга батып үлде ул.

Беренче мәлдә күрше авылда калган улын, Шәвәлинең аерылып киткән хатынын уйлап, рәнжешләре төшмәсен дип йөрәге янса да, мәхәббәт тулы тормышта яши башлагач, авыл халкы да кырын караудан туктагач, онытылган кебек булды Мәрфуга. Бу сиңа исереп кайтып тавыш чыгарудан, йодрык уйнатудан башканы белмәгән тупас Барый түгел инде! Кулыннан бар эш килеп, жир жибертеп эшләгән, карашыннан гына да бөтен тәненә уг кабызып, йөрәкне жилкетә алган Шәвәли янында үз бәхетенә үзе ышанмыйча яшәде ул. Уртақ улларын да алып кайткач, шатлыгы бөтенләй эченә сыймады.

Сабыйга кырык көн булгач, йола буенча сөннәткә утырту турында сүз кузгаттылар. Сөннәтче бабай үз авылларыныкы түгел, ничә айга бер генә килә, ясатып калыйк, диделәр.

Шулчак әле Шәвәлинең беренче улы Госманның да сөннәтсез булуын искә төшерделәр. Икесен берьюлы ясатырбыз, янәсе. Мәхәббәт өчен үз улын корбан итәргә туры килгәнә үчләштемә соң ул чакта, хәзер тәгаен генә аңлата да алмас инде Мәрфуга. Ырымы менә нидә: Госманга 8 яшь, ә сөннәтне так яшьтә генә ясатырга ярый, янәсе жөп яшьтә ясатсаң, балалары булмый. Мәрфуга үз балаларыннан туган оныкларны гына сөяргә тели иде...

Сөннәтче бабай риза булмады. Ырымы бар, диде. Аның кулы жиңел, яра тиз төзәлә, дип, әллә кайлардан эзлөп киләләр, бар сабыйлар да исән-сау терелеп, тик рәхмәтләр генә укыйлар иде. «Картайган көнемдә өстемә гөнаһ аласым юк», – диде чал чәчле намусты карт.

Бер генә сөннәтченең дә ырымны бозмавына инанган Мәрфуга мари хатыны Аннушны искә төшерде. Күршесе Сәгыйдәгә ияреп бер барган иде ул анда. Йөгереп йөргән жирдән аяклары сызлап, япъ-яшь килеш титаклауга калган дустаны бер дәва да күрмәгәч, шыпырт кына Мәрфугага дәште. «Кеше-карага белгертемичә барып кайтыйк әле шуңа, бәлки, берәр зәхмәт эләктергәнмендер», – диде ул. Ирләренә дә белгертеп тормадылар кая барганнарын. Аннуш турыдан әйтте: «Елга иясенен зәхмәтен иярткәнсең. Агып киткән мендәрне ник кире алып кайттың? Ярдам итеп булмый, табигать иясе кодрәтле, аны жиңөр көч юк миңдә». Мәрфуга белән Сәгыйдә бер-берсенә карадылар да телсез калдылар. Узган жәйдә халык телендә Кушалды дигән басуга борчак покосларга баргач, бик нык давыл купты. Сәгыйдә имчәк баласын үзе белән алган иде. Тиз-тиз жыендылар да кайту юлына чаптылар. Сәгыйдә сабыен күкрәгенә кысып тотты, Мәрфуга бала арбасын тотып чапканда, жил бала мендәрен очырып алып та китте. Давыл катыш башланган яңгыр астында кайтып житмәселәрен аңлап, елганың яр астына төшеп ышыкландылар. Очып киткән мендәр тау арасынан күбекләнеп шаулап төшкән шарлавыктан агып килә иде. Сәгыйдә тиз генә баласын Мәрфугага тоттырды да пәсидәй житезлек белән мендәрне судан тартып та чыгарды. Кадерле иде ул мендәр аңа. Балага узуын белүгә, мамыкның иң йомшагын сайлап кына кечкенә генә сүрүнә дә, тышлыгын да үзе тегеп тутырган иде бит. Булачак ана мендәр тышлыгын бала итәкләр белән бизәп, уртасына матур бизәкләр чигеп, күңелендә генә ярала алган изге теләкләрен кушып әзерләде. Менә нинди мендәр турында сөйли иде Аннуш...

Ырымнарны яхшы белсә дә, сөннәтче бабай кебек гөнаһ дип сөйләнеп тормас әле Аннуш, дип, Мәрфуга беркөнне аңарга китте. Үзе жирән булса да, кап-кара чәчле кыз тапкан багучы хатын өйдә иде. Кызы белән урманнан кайтканнар гына, ахры, үләннәрен өйалдына бушатып, киптерергә әзерләү белән мәш киләләр иде. Карашы белән генә өйгә дәште Аннуш. Эссе көнне салкын агач өйгә, үлән исләре сеңгән бүлмәгә килеп кергәч, калтырап китте Мәрфуга. Багучының салам дә биреп тормыйча: «Яхшы уй белән килмәгәнсең», – дип каршы алуына ук кире борылып кит бит инде югыйсә. Юк, ничек итсә итте, Госманның сөннәтенә алынырга күндереп кайтты ул мари хатынын.

Тормыш үз агымына дәвам итте. Мәрфуга бер-бер артлы тагын өч бала алып кайтты. Госманны какмады-сукмады, балалары белән тигез күрергә тырышты, йорттагы биш бала

Рәсем: Наталья Васильева

да тату булдылар. Кайсы кая таралышып беткәч тә сакланды әле бу татулык. Ул чакта нигезгә кайта торган юлга үлән үсәргә дә өлгерми иде, еш жыелып тордылар. Госман армия хезмәтен үтәп кайтуга ук күрше авыл кызына өйләнде, дөрөсрәге, йортка керде, соңрак исә үз йортларын салып, башка чыктылар. Тик менә еллар барган саен сабыллар Госман гаиләсендә генә аваз салып, башкаларга бишек-ләрнең кирәге чыкмагач, туганнар арасындагы жылылык әкрәнләп юкка чыкты, һәркем үз дөньясына бикләнде.

Һич тынгы бирмәс уйларыннан арына алмаган Мәрфуга карчык кинәт дисбесен тартудан туктап калды. Менә ничә көннәр инде нидер әйдәкли аны. Бәлки, кабат Аннуш янына барып кайтыргадыр? Икесе дә картаеп бетсә дә, хәтерли булып, әнә бит кызына кадәр Мәрфуганың гөнаһлы ниятенә ничә еллардан соң киная ясаган. Бәлки, төпчек кызы бала сөя алып.

Мәрфугаттәй сәгатькә күз салды. Өйләгә дә күп калмаган. Торып тәһарәтен яңартты. Намазын укып алды да, сөйләшкәнчә, күршеләренә кереп китте. Сәгыйдәттәй бүтән аны аеруча дулкынланып көткән иде.

– Мәрфуга, соңгы көннәрдә аңым да саташа башлады. Китәр чакларым житә, ахры. И-и-и, без үлеп әрәм булмыйбыз инде, яше кергән. Ятып кына торып, бер дә намаздан калмасам да, кеше рәнжетеп, гөнаһлы булып китмим микән мин тегендә? Менә шуңа борчылам. Үлгәнче төзәтәсе ялгышларым юкмы икән минем? Өлгермәм дә инде хәзер...

Гел сәгать кебек төгәл, китапча дәрәс яшәргә тырышкан ахирәте һич үзгәрми иде.

– Гомер буена күрше яшәдек, синнән дә чиста күңелле кешене белмим, Сәгыйдә. Белә торып гөнаһ кылып, кеше рәнжетер бәндә түгел син. Хәтта бу гомерлек чирең дә,

күпме сызлансаң да, Ходайга зарланып тел тидермәдең. Шуңа сынауга да риза булдың. Кадер-хөрмәттә яшисең. Борчылма син, яме.

– Анысы шулай, анысы шулай... Мәрфуга, хәлем бик мөшкәлләнсә, Йәсинне син чык. Үлемтекләренә дә бергә әзерләдек, килгәнә киңәшче булырсың, яме.

– Әллә мине йөзгә чаклы яшәтмәкче буласың? Кем алдан китәсен кем белгән әле. Ә әманәт ул күңелдә, Сәгыйдә. Карале, хәтерлисезме, буранлы кичләрдә чыра яктысында кич утырып шәл бәйли идек? Шуңа чакта бәйләнгән шәлемне чыгарып жыллаттем әле. Ходайның хикмәте, һаман тузмый, – ике карчык, күңелсез уйларыннан арынып, истәлекләр барлый башлады.

Ике әбиң сүз сөрәше шундый юнәлеш алуына сөенеп, жинел сулап куйды Саимә. Ошый иде аңа аларның тәмләп сөйләшүен тыңлау.

Бергәләп күңелле итеп төшке ашны ашап, озаклап чәйләр эчеп, үз өенә чыкканнан соң, эч пошулары басылып киткәндәй булды Мәрфуганың. Күңел түрәндә бөреләнеп килгән карары да ныгыды.

Икенче көнне кояш белән үк уянып, иртәнге намазын укыды да, кабат ятып тормады. Чәй эчеп амин тотты да сәфәргә жыенды. Күршеләре белсә, күрше авылга мәңге жәяү чыгарып жибәрмиләр инде, тик барасы жире кешегә белгертерлек түгел шуңа, ничек тә тәпиләр әле. Ходай нинди көчләр биргәндер, сиксән бишен узган карчык ике авыл арасын жәяү үтте. Менә ул Аннушның йорты. Биредә әллә ни үзгәрмәгән дә, ахры, бары капка-коймалар яңартылган иде. Капка аша узганда икеләнеп калды Мәрфуга. Аруданмы, дулкынлануданмы, бермәлгә тын алуы кыенлашкандай булды. Ишегалдында кеше күрүмәде. Бисмилласын кабат-

лап օйалдына житеп килгәндә, ишек ачылып китте дә, яше барса да, бер генә ак чәче дә күренмәгән шомырт көлтәсен баш артына օеп куйган, боландай зур күзле, үткен карашлы чибәр хатын күренде.

– Исәнме, Алепти, миңа анаң кирәк иде... – дип сүз башлаган карчыкны օйгә ишарәләде:

– Беләм. Ул көтә.

Агач бүрәнәле салкынча бүлмә. Тәүге тапкыр килгәндә дә шулай чөлләдә килеп кереп, чирканганы исәнә төштә Мәрфуганың. Әллә инде օйдә юк дип уйлап бетермәде, түр як-тан Аннушның тавышы ишетелде: «Бире уз».

Өстәлдән читтәгә кәнәфиендә утырган килеш каршы алды ул аны. Төс-кыяфәтенә еллар օйтерсең тимәгән, күзләре дә шулай ук үтәли карый, тик менә йөзенә генә ниндидер сагыш сарылган багучының.

– Исән генәме, Аннуш?

– Сине көтәм менә.

Сүзен нидән башларга белми югалып калды Мәрфуга. Картаймыш көнемдә жан тынычлығы эзләп килдем дисенме? Балаларымның бәхиллеген ничек алыым дисенме?

– Тәүбәгә килү – иң кыены адәм баласына, – дип сүзне үзе башлады Аннуш. – Үз хаксызлыгын тану օчен кайчакта тулы бер гомер кирәк. Озакладың, мин сине моннан күп еллар элек килерсең дигән идем.

– Өметләндәк бит. Һәр баламны тормышка озаткан саен, бәби сөяргәз дип օметләндәк...

– Гомер буена төрле кешеләр килде яныма. Минә сөймиләр, сөйлиләр, гаеплиләр, гайбәт чәйниләр. Ә үзләре минем ишекне шакый. Бары бер гамәлем օчен генә үкенәм. Синең сүзенә ризалашып, гөнәһсыз сабыйның язмышын боза яздым. Балага каршы кылынган гамәлләрне Ияләр кичерми.

– Ырымнан зыян күрмәде бит Госман. Менә минекеләргә төштә.

– Госманның күңеле чиста. Кичерде ул мине.

– Ничек? Ул беләмени? Сөйләдеңме? Әллә икәүләп үч иттегезме миңа?

Аннуш ыңгырашып башын чайкап куйды.

– Әйтеп торам, Госман чиста күңелле. Ул андый адымга бара алмый. Аның мине ихластан кичерүе үзенә карата ясалган явыз ниятле гамәлдән коткарды. Аны да, мине дә. Тик ул явыз ният жир йөзеннән кая китсен? Ул туп кебек: йә бер якка օча, йә икенче якка. Соң чиктә иясенә әйләнәп кайта. Синең балаларыңа օчкан булып чыкты. Монда инде Госманның да, минем дә катнашыбыз юк.

Бүлмәдә бер мәлгә тынлык урнашты.

– Аннуш, օйрәт миңа, кече кызыма олыгаеп булса да бер бала сөйдерәсем килә. Үз гомерем бәрабәрәнә булса да, ярдәм ит. Инде картаймыш көнемдә бу гөнәһ белән Аллаһ каршына ничекләргә генә барып керермен?

– Тәүбәгә кил. Аллаһыңнан кичерү сораганчы, башта бу жирдә үзәң рәнжеткән адәм балаларыңнан ярлыкау сора.

– Госманнанмы? Кабер якасына ябышкан башым белән шул хакта сүз кузгатыйммы?

– Бәхиллек алмый гына тынычлыкка ирешмәссең. Кечкенә кызыңның әле ерактагы йолдыз кебек кенә օмете бар. Тик бу бәхет аңа югалту аша гына килә ала. Синең бәхетеңә илткән юлга да рәнжеш-югалтулар түшәлгән бит...

– Аңладым, Аннуш. Үземне генә түгел, сине дә гөнәһка тартканым օчен гафу ит.

– Бәхил бул, – диде Аннуш хушлашу урынына. Мәрфуга карчык башта сискәнәп киткәндәй булды, тик алдагы мизгелдә ул беренче бәхиллеген алуын һәм бу аларның соңгы օчрашулары икәнлеген аңлады.

Бик жиңел генә килеп житкән иде, кайтыр юлда тәмам талчыкты Мәрфуга. Иртүк торып бер чынаяк сөтле чәй эчкән килеш бит ул, тамагы да китте. Яше дә бар бит, ике авыл арасын яшьләр дә жәяү йөрми хәзер. Ике тапкыр утырып ял итте, алай да օйлә намазына кадәр исән-имин օенә кайтып житте. Тамак ялгап та тормады, чәйнектән чишмә суы гына агызып эчте дә намазын укып алды. Арып, күңелендәгә уйлар авырлыгыннан хәле китеп, урынына ауды һәм шундук изрәп йоклап та китте.

Аермачык төш күрдә ул. Урманда тездән чәчәкле-үләнле болында йөри, имеш. Шулчак урман юлында кулына кечкенә кыз бала житәкләгән Госман күренде. Берзаман бала Госманнан ычкынып китте дә Мәрфугага таба йөгәрә башлады, тик килеп житмәде, кинәт сулга каерылып, юл буйлап авылга таба чапты. Госман исә, урыныннан да кузгалмый, тик елмаеп карап тора, имеш.

Мәрфуга уянгач та кузгалырга ашыкмыйча, օнытмагаем дигән сыман, яңадан төшен күз алдыннан уздырды. Хикмәтле төш булуын шундук аңлады ул. Аңа хәзер ничек тә Госманның бәхиллеген алырга кирәк. Йә Аллаам, օяты ни тора! Кайлардан гына килгән булды икән аның күңеленә шундый гөнәһлы уйлар? Болай да әнисез калдырды бит инде ул аны, ничьюгы шул гаебәңне юам дип мәрхәмәт күрсәтер идең, ә син аның օстенә үчләштең шул балага. Ни житмәде сиңа, Мәрфуга? Үз улыңны калдырырга мәжбүр булуыңның ачуын алдыңмы? Шәвәлиен хакына корбан иткән язмышлар օчен нигә кемгәдер үчләшергә, үзәң теләп, үзәң белеп килдең бит хатыны исән-сау килеш. Ирле булалың килде бит, мәхәббәтең бар нәрсәдән օстен булды!

Гомер булмаганны атна буге Госманны көтте Мәрфуга әби. Анысы районга барышлы сугылып, күчтәнәчен кертәп, хәл белешеп йөри иде. Шаккатмалы, үзенә карата шундый начар гамәл кылганын белә торып, ничек үги әнисенә белгертмичә яшәде, күңеле эреп, ярдәмләшеп йөрдә икән ул? Соңгы арада гына күренми әле менә, ә карчык тәрәзәдән китми аны көтә иде. Үзе барып иде, әллә ничек: бабайлары исән булганда килеп йөрсәләр, ул үлгәч, балаларын да ияртеп килми Госман. Карчык үзе дә алар йортына ашка гына бара. Тик торганда килеп керүе уңайсыз иде аңа. Аулакта гына калып сөйләшү кирәк, օй тулы кеше булганда сөйләшер сүз түгел бит.

Беркөнне Саимә дә аның турында сүз кузгатты.

– Районга төшкән идәк кичә. Госман абыйны օчраттык. Ял итәргә барганнар икән. Сине сорашты, Мәрфугаттәй. «Күптән кергәнәм юк, сау гынамы, ди. Шушы арада эшләремне генә жайлыым да, сугылып чыгам әле, ди». Күңеленә жылы йөгәрде үги ананың. Госман сүзендә тора торган кеше, димәк, тиздән керәчәк. Һәм шулай булды да.

Кояш кичкә авышып, көн сүрелгәч, бер-ике түтәл яшелчәсенә су сибәп йөргәндә бакча ишегеннән берәү эндәште. Тавышын абайламый калса да, сиздә кем икән

леген. Никадәр ашкынып көтте дә, менә хәзер гомерендәге, бәлки, иң соңгы зур сөйләшү мизгеле сукканын аңлап, каушап китте.

– Нихәлләрәң бар, Мәрфуга әни?

– Шөкер, Госман. Үзегез исән-иминме? Озакладың...

– Әйе шул, бик тыгыз булды соңгы арада. Уйламаганда гына ял итәргә барып кайттык, ул арада эшләргә жайлап тапшырып калдырасым булды... Ачуланма, тиз генә сугыла алмадым шул.

Шулай дия-дия, әтиседәй пәһлеван гәүдәле ир-ат карчык кулыннан лейкасын алып, жил-жил генә калган түгәлгә су сипте дә, тагын нишлим дигәндәй, Мәрфугага карады.

– Рәхмәт яусын, әйдә, өйгә узыйк, – диде анысы.

Күчтәнәчкә дигән Төркия тәм-томнары, матур ефәк яулыкны өстәлгә куйды Госман. Дингез буенда күргәннәре, балаларның ни рәвешле су керүләре, халыкның ничек яшәве кебек яңалыкларын бүләшә-бүләшә сүз арты сүз ялганды. Чәйләр эчеләп, күчтәнәчләрдән авыз ителгәч, Госман кузгалмакчы булган иде, Мәрфуга әби аны ишарә белән генә туктатты:

– Госман, туктап тор әле. Үзәң генә әйтер сүзем бар иде. Инде ашыйсын ашадым, яшисен яшәдем, тагын күп калмагандыр. Авыр йөк белән китәсем килми, синең белән ачыктан-ачык сөйләшәп, аңлашып каласым килә.

Госман сүзнең нинди борылыш аласын аңлады бугай. Йөзәнә житдилек иңсә дә, карчык өчен бу хакта сүз башлау авыр икәнән аңлап, аны бүлдермәде.

– Кагып-сугып үстәрмәсәм дә, миңа рәнҗегәнсендер инде. Әниң өчен дә бәгырең өзәлгәндер. Ачуланма миңа, язмыштыр, әтиңә чыкканга үкенми гомер иттем, соңгы көнгә кадәр аннан кадерле кешем булмады. Синең алда тагын бер олы гөнаһым бар, Аннуш сөйләгән икән инде сиңа... Кичер, Госман! Бәхетле кеше башкаларга да бәхет кенә тели, диләр, тик бәхет дигәнә кайчакта күңелләргә дә тарайта ала икән ул. Үз гөнаһым үз балаларыма төште, зинһар, бәхилли күр, Госман!

– Мин кичердем инде, Мәрфуга әни. Миңа карата бер кырын мөнәсәбәтңне сизмәгәч, башта ышана алмадым, ни өчен дип баш ваттым. Аннан сабыйларым тугач, күңелем йомшарды. Әнием дә сиңа үпкәләмәде, ул әтиңең хыянәтен күтәрә алмады. Гомер азагында аның белән бу хакта күп сөйләштең без, авыруы көчәйгәч, әле сөңлемдә, әле миндә яшәде. Инде үткәннәргә актарып утыру кирәкмәс, Аллаһ үзе кичерсен. Ә минем өчен борчылма, мин риза-бәхил. Энем-сәңелләрем өчен йөрәгем яна... Аралар суынса да, алар өчен дога кылмый калганым юк, бергә үстек, бер атадан туган балалар бит без. Бу хакта башка сүз кузгатмыйк, яме, Мәрфуга әни.

Карчыкның өстеннән таулар төштемәни. Йа Хо́да, каян килгән бу иргә шулкадәр мәрхәмәт, ник бер гаеп ташласын, югыйсә күрәлмәска да хакы бар! Үз канаты астында үскән бала бит, каны башка шул, каны башка... Туксанынчы дистәсә белән барган карчыкка үти улы каршында бик тә оят иде, шул ук вакытта рәхмәт хисләреннән җыерчыклы бите буйлап төгәрәгән күз яшьләрен дә тыя алмады.

Алар гомергә беренче тапкыр ихластан ана һәм ул булып хушлаштылар. Госман чыгып киткәндә, инде қояш та кереп

бара, жиһанга кичке тынлык урнашкан иде. Орчык кадәр генә калган карчыкны бер кул белән генә иңеннән кочканда да чын күңелдән кызганды аны Госман. «Инде үземә, балаларыма шундый ялгызлык насыйп итә күрмә», – дигән теләкләрен тели-тели юлга кузгалды. Тапмаса да, баккан, эне-сәңелләреннән аермый тәрбияләгән анасын бернигә карамый ярата иде ул, аның күңелендә дә Госманга карата җылылык булуына, тәүбәгә килүенә инде олыгаеп барган ир сабыйдай шатланды.

Жәй узып, сагышка манылган көз килде. Башка балалары кайткалап торса да, Мәрфугаттәйнең төпчеге Әминә күренмәде. Алай да туганнары аша күчтәнәчләрен җибәрде, димәк, күрешү өчен дә йөрәгә йомшар әле. Ә Мәрфуга зур бер можжиза көтте. Шәвәлие белән аның нәселенә бердәнбер дәвамчысы аваз салачагын белсә, бу дөньяда башка мәшәкате калмас иде. «Кечкенә кызыңның әле ерактагы йолдыз кебек кенә өметә бар. Тик бу бәхет аңа югалту аша гына килә ала», – диде бит Аннуш та. Шул өметләре акланса, Мәрфуганың гомере югалтумыни ул. Корбан дигәнә нәкъ менә аның гомере булырга тиешлегенә тамчы да шиге юк. Онык кына бирсен Хо́дай! Тик онык сөяргә насыйп булмады аңа. Аяк астында алтын коры яфрактар кыштырдаган көзгә көннәргә берсендә, ничә еллар үлем көткән ахирәте Сәгыйдәне, иркә песие Йомгакны калдырып, урынында йоклаган килеш мәңгелеккә китеп барды.

Мәрфуга карчыкны бар авыл белән җыелып, Шәвәлие янәшәсенә илтәп җирләделәр. Бар да таралышкач, авыр тынлыкны тарату өчен әниләренәң чәйнеген куеп җибәрделәр. Иң авыры – соңгы кайтуында әнисенә каты бәрелгән Әминәгә иде. Өстәвенә, карынында яңа жан яратуын белгән көннәрендә үк очып кайтып китсә, юкка рәнҗеттем дип аягына егыласы килгән иде бит. Шатлыгы хакында алдан кычкырырга да курыкты, хәтта апасына да әйтмәде. Әнисенә дә сөенче алырга соңарды менә... Иң яраткан абыйсы Госман янына килеп иңенә кулын куюга, күз яшьләренә ирек бирде ул. «Бетеренмә. Бәхил булып китте ул. Догада бул. Аңа хәзер дога кирәк», – диде Госман. Шул сүз җитте. Әйтерсәң туганнар арасындагы ничә еллык туңны җылы йөрәкләргә салып эреттеләр. Нигезнең жаны бар, теле генә юк. Теле булса, барчасын бергә җыйган, сабыйларын кочагына алган анадай бәхетле булуы турында бар жиһанга ирештерер иде.

Әминә жомга саен садакасын бирде, әнисенә дога кылды, Хо́дайдан тәкәбберлегә өчен кичерү сорады. Гомере бугә көткән кызын Аллаһның әле генә бирүендә бер хикмәт барлыгын жаны-тәне белән тоемлы итеп кабул итте. Димәк, кичергән.

Ә Аннуш: «Бәхет югалту аша киләчәк», – дип юраганда, үз үлемен уйлаган Мәрфуга карчык нык ялгышты. Кияве Равилгә көтелгән кызларының дөньяга аваз салуын ишетү язмаган иде. Хыяллары чыңга аша дип йөргән көннәрдә йөрәгә тотып хастаханәгә элгәсен, табиплар коткарып кала алмыйча, ике тәүлек көрәшкәннән соң якты дөнья белән хушлашып китеп тә барасын алдан белү сәләте сөекле хатынына да, Мәрфуга әбигә дә, башка адәм балаларына да бирелмәгән шул. Балалы булу сукмагына нинди югалту түшәлсән белмәве белән Әминә әлегә бик бәхетле иде...

*Анатолий Чехов табиб
һөнәрән батырлык дип
атаган. «Табибларның
жаннары һәм уйлары чиста
булырга тиеш», – дигән ул. –
Алар кулында кеше язмышы».*

Табиб-практик, Татарстан Республикасының Мактаулы сәламәтлек саклау хезмәткәре Ночевкина Раушания Мәхмүт кызы өнә шундый чиста жанлы фидакарлырнең берсе.

1966 елның 23 апрелендә Сарман районы Саклаубаш авылында Мәхмүт абый һәм Мөслимә апа гаиләсендә дүртенче бала булып туган бу кыз табиб булып китәр дип ул вакытта кем уйлаган?!

1983 елда мәктәпне тәмамлаган кызын әнисенәң читкә жибәрәсе килми, Минзәлә медицина училищесына баруын тели. Ә кызының үз хыяллары. Әниләре өйдә юк көнне ул Казан дәүләт медицина институтына юл тотта. Әбисе 10 сум акча биреп, капка төбендә хәерле юл теләп озатып кала.

Студент еллары үз шатлыгы һәм үз авырлыклары белән сизелми дә узып китә. «Татар мәктәбен тәмамлап килүчеләр икәү идек. Бер-беребезгә гел ярдәм иттек. Икенче курста инде без русча жинел аралаша башладык, уку да жинеләйде», – дип искә ала Раушания ханым уку елларын.

Институтта үзенәң гомерлек яры Виталий Геннадьевич Ночевкинның очрата ул. Яшьләр студент елларында ук кавышалар. Икесе дә Гиппократ анты биргән яшь гаилә Сарман үзәк район хастаханәсенә эшкә кайта.

1992 елның 2 ноябрәндә Саклаубаш авылында яңа хастаханә ачыла. 2010 елның 11 мартына кадәр Раушания ханым анда табиб-терапевт булып эшли. 2006–2010 елларда хастаханәнең баш табибы вазыйфасын да башкара.

Авыл табибының эш графигы һәм бурычлары шәһәр табибыныңкынан нык аерыла. Көннең теләсә кайсы вакытында һәрчак урында булырга, барлык шәхси эшләрне һәм проблемаларны кичектереп, авыруларга ярдәмгә барырга кирәк. Халыкны кабул итү, профилактик тикшерүләр, стационарда интенсив терапия күрсәтү, төрле процедуралар – авыл табибының көндәлек тормышы шулардан тора. Ял көннәре генә түгел, бәйрәм көннәре дә һәрва-

кыт сафта ул. «Бала да таптырырга, яраларны да тегәргә, кешеләрне үлем кочагынан йолып алырга да туры килде. Төннәрен авыр пациентларның караваты янында дежур торган чаклар да күп булды», – дип искә ала Раушания Мәхмүтовна.

«Ни өчен авыл тормышын шәһәр тормышына алыштырырга булдыгыз?» – дип сорыйм. «Ике кыз үстердек. Олысы – КГМУның социаль факультетын, кечесе КФУның хокук факультетын тәмамлады. Икесе дә шәһәрдә яшиләр, оныкларыбыз бар. Аларга ярдәм итү өчен шәһәргә күчәргә уйладык», – дип жавап бирә ул.

Раушания белән Виталий икесе дә олы йөрәкле кешеләр. Раушания ханымның бертуган апасы вафат булгач, аның балаларын да үз куеннарына сыендыралар. Шулай итеп, дүрт баланың әти-әнисе һәм оныкларының яраткан әби-бабалары да әле алар.

Бүгенгә кадәр Раушания ханым медицина өлкәсендә. 2022 елның августынан ул Чаллыдагы Дәвалау-физкультура диспансерында эшли. Яшь спортчыларга сәламәтлекләренә зыян китермичә югары нәтижеләргә ирешергә ярдәм итә ул. Аның хезмәте Татарстан Республикасы Сәламәтлек саклау министрлыгының Рәхмәт хатлары белән билгеләп үтелә.

«Эшемне хөкүмәт кенә түгел, халык күрә. Аларның рәхмәт сүзләрен бер генә кәгазьгә дә алыштырырлык түгел», – ди Татарстан Республикасының Мактаулы сәламәтлек саклау хезмәткәре, 34 ел гомерен медицинага багышлаган Раушания Мәхмүт кызы.

Лилиоза МӨБАРӘКШИНА.

Сарман районы, Азалак авылы.

Кукмара элек-электән эшкә батыр, уңган кешеләре белән дан тотта. Якташларыбыз кайларда гына яшәсәләр дә, алар туган ягыбызның зур горурлыгы. Филология фәннәре докторы, профессор Фоат ага Галимуллин да Кукмара районыннан.

Әсән-Елга авылы китапханәсендә Фоат ага белән очрашу булды. «Сүз сәнгатеңең йөзек кашы» дип исемләнгән әдәби-музыкаль кичәгә бик күп кеше килде. Фоат ага белән төрле темага сөйләшеп, киңәш сорап булгангадыр, халык бу очрашуларны сагынып көтеп ала. Безгә, мәдәният хезмәткәрләренә дә Фоат ага бик якын кеше. Ул укыган шигырьләр, аның әйткән фикерләре һәр чарабызның бизәгә булып тора. Юрий Левитан мәктәбен узган профессиональ диктор гына түгел, зур галим, әдәби тәнкыйтче һәм язучы да бит ул. Саный китсәң, башкарган эшләре, мактаулы исемнәре бихисап. Шундый зур дәрәжәләргә ия булып та, Фоат ага үзен беркайчан да өстен куймый торган итагатыңа кеше.

Әлеге чарада ул безгә дикторлык хезмәтенә бәйле истәлекләре турында да сөйләде. Бөтен Советлар Союзыннан Мәскәүгә дикторлар әзерләү курсына утызлап укучы җыела. Әлеге курсларны Юрий Левитан җитәкли. Шулай беркөнне дәрес вакытында Левитан курсантларга: «Кайсыгыз нәкъ минем кебек итеп «Внимание! Внимание! Говорит Москва!» дип әйтә ала, шул курсантка «Останкино»дагы «Седьмое небо» ресторанына күтәрелергә ике билет бирәм», – ди. «Утыз кеше арасыннан мин генә әлеге сүзләргә аныңча яңгырата алдым», – ди Фоат абый.

Очрашу җылы-матур хатирәләргә бай булды. Кунагыбыз Шәүкәт Галиевның 70 нче елларда язылган «Әткәйгә хат поэмасы»сын да телгә алды. «Нәкъ минем турыда язылган кебек, мин кичергән хисләргә Шәүкәт Галиев шушы поэмада чагылдырган», – диде ул. Дөрестән дә, сугыш чоры авырлыклары Фоат абый кебек үсмерләргә иртә чыныктырган, шул еллар аларны шәхес итеп тәрбияләгән, ә кемнәдер язучы иткән. Шулай ук «Җырын, моңың сине районның тар кысасында гына калдырмас. Хәзергә авылыңның

культурасын күтәр», – дип, үзен сәнгать дөньясына кертәп җибәргән Сәет ага Сәгыйтовны да гомер буга рәхмәт хисләре белән искә ала Фоат Галимуллин. Ул – күңелләргә айкалышкан монумент да. Аның башкаруында «Фазыл чишмәсе» җырын тыңлау бәхетке дә насыяп булды безгә бу кичәдә.

Догалы нигездә тугангадыр, Фоат ага бәхетле язмышлы кеше, дигән уй башымнан китмәде. «Һәр бөек ир-ат артында бөек хатын-кыз тора», диләр бит. Озак еллардан бирле Фоат абый Фәйрүзә ханым белән авырлыкларны бергә җиңеп, гомернең шатлыклы мизгелләрен бергә кичерәләр.

Фоат аганың хезмәте, башкарган эшләре халкыбыз тарафыннан югары бәяләнә. Ә иң зур бәя – татар халкының аңа карата булган мөхәббәте. Бу гажәп тә түгел: гомер буга милләткә, фәнгә армый-талмый хезмәт иткән олут галимбез бит ул.

Фәния РӘХИМОВА.

Кукмара районы.

Чистайда яшәүче Миңзифа апа Яруллинаны күптәннән беләм. Быел март аенда аңа 90 яшь тулды. Балачагынан ук язмыш зур сынауларга дучар итсә дә, күпләргә үрнәк булырлык гомер юлы узган ул.

Миңзифа апа Чистай районы Татар Ялтаны авылында туып-үскән. Бик теләсә дә, яшәтешләре белән бергә мәктәптә укырга насыяп булмаган аңа. Балачагында аяклары сызлап, катлаулы операцияләр кичерергә туры килгән.

– Кыш көне аякларым өшеде. Төне буга сызланып елап чыктым, – дип искә ала ул вакытларны Миңзифа апа. – 1941 ел иде бу. Миңа 7 яшь. Әни мичне ягып томалаган да, үзе иртүк эшкә киткән. Аякларымның туңуына чыдый алмыйча, мич эченә кереп яттым. Озакламый аякларым үлекләп, бөтенләй баса алмас хәлгә килдем. Казанга хастаханәгә алып бардылар. Табиблар: «Аякларын кисмичә булмый», – диләр. Ә мин елыйм, «Кисмәгез инде», – дип ялварам. Әле дә хәтерлим, шул вакытта Самойлов фамилияле хирург: «Елама, мин сине аякка бастырам», – дип юаткан иде. Бер ел буена хастаханәдә дәваландым. Ике тапкыр аягыма

катлаулы операция ясадылар. Таякка таянып булса да йөри башладым. Мәктәптә исә миннән көлеләр, таягымын яшереп куялар. Беренче классны шулай йөрәп тәмамладым да, мәктәпкә башка бармадым. Авырганда ук чөлтәргә чыгып катлаулы операцияләр чигәргә өйрәнгән идем. Шуларны әни ярмага алмаштырып ала иде. Аннары тегәргә, бөйләргә дә өйрәндем. Туган тиешле апам фуфайка тегәргә өйрәтте. Ул вакытта әле тегү машина юк, кулдан гына тегәләр. Өч елдан ул хыялым да чыңга ашты. 14 яшемдә инде теплоход белән Горький (хәзер Түбән Новгород) шәһәренә барып, тукумалар, җепләр алып кайта идем. Бер аягым кыскарак булып, чатанлап кына йөрсәм дә, эштән курыкмадым, тырыштым. Теккән киёмнәремне базарга алып чыгып та саттым, авылларга да җибәрдем. Апа белән пәрәмәчләр дә пешереп саттык әле без. Бер класс белем белән генә яшәп булмас дип, үзлегемнән укырга да, язарга да өйрәндем. Киёмнәрнең өлгеләрен дә үзем үлчәп сыза башладым. Ул вакытта тегүчеләр санаулы гына иде бит.

Миңзифа апа 18 яшендә кияүгә чыгып, ире белән 58 ел бергә гомер иткән. Өч бала үстергәннәр. Инде оныкларының да балалары үсеп килә.

Бер көн дә эшсез утырмый Миңзифа апа. 22 ел трикотаж фабрикасында эшли. Аннан киткәч тә әле өйләрендә тегү машинасының тавышы тынып тормый. Гомере буена яраткан эше белән шөгыльләнә ул. Шулай эш, бер яктан, йөрәгенә ял булса; икенче яктан, тормыш итәрлек керем дә бирә. Меңләгән күлмәк теккән беренче тегү машинасы әле дә исән аның. Инде текмәсә дә, вакыт-вакыт аның артына барып утырырга ярата Миңзифа апа.

Аның тормыш девизы – «Тырышкан – табар, ташка кадак кагар». Балаларын да шулай өйрәтеп үстергән ул, хәзер бу сүзләргә оныкларының балаларына да кабатлый.

Нурҗиһан МӨХӘММӘТШИНА.

Чистай районы Ветераннар (пензионерлар) оешмасы җитәкчесе.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур., 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru

ЕРАКТАГЫ КЫҢГЫРАУЛАР ЧЫҢЫ

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

– Мин ун ел төрмәдә утырдым... Сөйләшүнең ни икәннен оныта, аннан бизә башладым. Сөйләшергә кешем булмады. Сәламәт чакта ярдәмләшеп яшәгән дуслар юкка чыкты. Югыйсә телефон номерым да үзгәрмәде, әмма хәбәрләр килү туктады. Минем белән кызык түгел бит – кара-каршы басып гайбәт тә сатып булмый...

«– У-ү-ү-ф-ф-ф-ч-ч-ч-с-ш-ш, ш-ш-с-с-с...
Зөлхәбирә дөньясы монда да туктаусыз җил
кебек гүелдәде, кыңгырау сыман чыңлады, елан булып
ысылдады».

Гүзәл Галләмова «Зәңгәр кыңгыраулар».

Бервакыт аның әнисе үзенә сәгатъ сатып ала. Кул сәгате! Авыл хатыны өчен зур вакыйга! Бөтенесе дә сәгатъне тотып, тагып, тыңлап карыйлар – эшли дип куаналар. Гүзәлгә дә чират житә. Ул да колагына куеп тыңлап карый, тик... сәгатънең йөргәннен ишетми... Үзенәң начаррак ишетүен ул беренче тапкыр шунда аңлый. Әмма бу үзе генә белгән кимчелеге мәктәптә «дүртле», «бишле» билгеләренә генә укырга комачауламый әле аңа. Иң беренче кыенлыктар белән Лаеш авыл хужалыгы техникумында укый башлагач очраша.

Гүзәл журналист булырга хыялланган.

Әмма ул мәктәпне тәмамлаган жәйне этиләре Ибраһим ага авырып китә. Әниләренәң жәе авыл белән хастаханә арасында йөрәп уза. Гүзәл – гаиләдәге биш баланың төпчеге, абый-апалары инде кайсы кая таралышкан. Абзарда – ике сыер, кош-корт: аларны ташлап, сине университетка кертәм, дип кем йөрсен?! «Бер балабызны да укыта алмадык, монысын ничек тә укытырга иде бит!» – дип өзгәләнгән әнисен тыңлап, аларда фатирда торучы, ул чакта Лаеш районы «Маяк» колхозында баш бухгалтер булып эшләүче Радик Гайзатуллин (бүген Татарстан Республикасының Финанслар министры), кызны Лаешка, техникумга илтәп урнаштыра. Беркайчан бухгалтер булырга кызыкмаган Гүзәлнең анда укырга керәсе килми дә бит...

– Бер көн укыдым, ике көн...
Ә өченче көнне мине дәрестән әни чакырып чыгарды: «Өйдә, өйгә кайтабыз», – ди. Этине өйгә җибәргәннәр икән дип уйладым. Чыксам, аның мәетен автобуска сузып салганнар... Хәле авыр икәннен белә идем, тик миңа этидә яман шеш икәннен әйтүче булмады. 17 яшь миңа бу вакытта, бала дип санаганнардыр инде... Эти бик йомшак кеше иде безнең, аны үлеп ярата идем. Этине югалткач, укуда да гамь калмады. Бармыйм, дим. Техникумга куып диярлек җибәрделәр...

Бухгалтерлыкка укыйсы килмәү – бер нәрсә, Гүзәл лекцияләр тыңлаганда сөйләмә аермачык булмаган укытучыларның кайбер сүзләрен аңлап бетерми. Аның конспекты шуңа да гел өзек-өзек килеп чыга. Тулай торака кайткач башкалар ял итә, ә ул әнә шул «төшәп калган»ны язып утыра.

Район табибларыннан юллама алып, студент чакта беренче тапкыр Республика клиник хастаханәсенә сурдологка күренергә бара ул. Табиб төзегән аудиограмма Гүзәлнең, чыннан да, ишетүдә тайпылышлары барын ачыклай: аңа барлык авазлар да тиешле югарылыкта килеп ирешми икән. Шуңа күрә барлык сүзләр аңа аңлашылып бетми. Туганда зыян күрү аркасында шулай булырга мөмкин, диләр. Чыннан да, Гүзәлне әнисе бик авырлык белән тудырган. Кан киткән, район үзәгенә аны көчкә алып барып җиткәргәннәр – баланы ярып алганнар.

Техникумны тәмамларга кызга бик зур тырышлык кирәк була.

Диплом алып, колхозга кайткач, диспетчер вазыйфасына гаражга эшкә куялар. «Озакламый бухгалтериядә урын бушый, көт инде», – диләр. Гүзәлнең цифрлар дөньясына бер дә ашкынмавын белмиләр.

Барысы да көтелмәгәнчә хәл ителә: авыл мәдәният йортының директоры эштән китеп бара – Гүзәл аның урынына урнаша. Мәдәният хезмәткәре булырга берүе дә атлыгып тормаган еллар әле бу, әмма кызга ошый – күңеленә, рухына якын урын. Иҗат белән бәйлә! Өстәвенә, мәдәният йортының сәнгать җитәкчесе – бала-чактан бергә уйнап үскән күрше егете: Алмаз белән икәү аңлашып, бик рәхәт итеп эшләп китәләр. Вакыйгаларга бай ел була ул: Гүзәл үз авыллары егете Нуретдингә кияүгә чыга. Нәкъ бер ел дигәндә кызлары туа. Начаррак ишетүен тирә-юньдәгеләр алай сизмәгән, үзе генә белгән еллар әле бу.

– Әни ялгызы яши иде бит. Клубны бикләгәч, аның янына кунарга киләбез. Ул чакта клуб шулкадәр соң бикләнгән иде: башта ике серияле кино була,

аннан соң дискотека. Йокидан торуга, иртән килен хезмәтә күрсәтергә кайналарга кайтып китәм. Бәбиләр алдынан әни безне үзенә торырга чакырды. Иремнең төп йортында сеңелләре, энесе бар иде әле. Шулай итеп, үзем үскән нигездә яши башладык, һәм мин озакламый аңладым: безгә өй салырга кирәк. 1992 ел бу. Ул вакыт җир участогы бирмиләр дә иде. Әнинең ишегалдында, ермак кырыенда сала башладык өйне. Олы кызым иммәде, шуңа күрә декретта ике ай гына утырдым. Әни: «Ярар, үзем карыйм, эшлә», – диде. Төзелешкә акча кирәк бит... Мин эшкә чыгуга, Алмаз: «Институтка укырга кермәкче буламын, Гүзәл, директорларны җиңелрәк ала алар икән», – дигәч, ул урындыкны ике куллап аңа бирдем. Сәнгать җитәкчесе булып күчтем, сценарийлар язам – миңа ошый! Без аның белән бер-беребезгә гел ярдәм итеп, аңлашып эшләдек. Мин икенче баламны табарга декретка киткәч, клубтан кайтканда Алмазны машина бәрдерде. Ул югалтуның зурлыгын үзем генә беләм...

Өйдә озак утырмадым, тагын эшкә чыктым. Бәйрәмнән бәйрәмгә яши башладым: берсен үткәргәң алдагысына әзерләнәргә керешәм. Шулай 22 ел узды... Минем өчен беренче урында гел эш торды. Тырышлыгың бар икән, минеке кебек очракта да эшенең дәвам итә аласың, чөнки аны биш бармагың кебек беләсең... Хезмәт мине үзенә корбанына әйләндерде. Өстәвенә, гаилә тормышым гөрләп бармады. Иптәшем шулкадәр әйбәт кеше, бер начар сыйфаты юк: көнләшми, түбәнсетми, сүгенми, кул күтәрми. Әмма ул эчү ләззәтенә бирелде. Ул чакта эш өчен натуралата түләү иде бит. Минекә генә түгел, күпләр шуның корбанына әйләнде... Аерылышу турында уй күңелгә дә кермәде: тормышны тарттым да тарттым, төзелешне дә алып бардым. Булдыра Гүзәл, диделәр. Тик моның өчен күпме энергия кирәклеген үз башыңнан үткәннәр генә белә. Ә энергия запасы кешегә гел өстәлеп тормый...

Аллаһы Тәгалә биргән бер могҗиза югалса, икенчесе көчәя икән.
Ул бәндәсен бервакытта да ташламый.

Нигә боларны сөйлисең димәгез.
Кайда нечкә – шуннан өзелә...

Өзелә шул... Менә шулай яратып эшләп торганда аңа мәдәният йортынан китәргә туры килә. Үзенә кирәге калмавын аңлый. Эшлим дигән кешегә иң авыры – кирәксезгә калу... Аннан да бигрәк, гомеренең зур бер өлешенең мәгънәсезгә узуын аңлау. Күз яшьләре белән генә ул елларны инде кире кайтарып булмый. Ә Гүзәл елый, бик күп елый әле ул вакытта.

Ике кызы да студент, кредит түлеләр, ире эшсез (колхозлар тарала да, биш ел өйдә утыра ул)... Болар өстенә, әниләре вафат була да, гаиләсеннән аерылып кайткан абыйсы берүзе кала. Аның да дөньядагы бердәнбер юанычы шешәгә әйләнә... Инде шулар янына тагын бер борчу өстәлә – акчасызлык... «Кеше авырлык белән басыла. Сиңа язмыш нәрсә биргән – шуны күтәрәп тик яшәп ятасың. Минем кебекләр бик күп», – ди ул.

Бервакыт көндез ятып тора ул. Аннан уянып китә дә, урыныннан кинәт сикереп тора. Шуңа ашыгып тору ярамагандырмы, күз аллары караңгылана – бөтен дөньяга өйтерсең чаңлап чиркәү кага башлыйлар... Колак шавына ияләшкән була инде ул, әмма монда тавыш бик каты көчәя. Дөрәс, беркадәр вакыт узганнан соң ул кими. Тик аның белән бергә ишетү дәрәжәсе дә кими.

«Ах» итеп күтәрелеп бәрелми – хәсрәт дәрәжәсине чуммый Гүзәл. Калган проблемалар моннан зуррак дип уйлый. Шуңа күрә хәтта иң якыннарына да зарын түкми – үз язмышы белән килешә. Гомернең «ун ел төрмәдә утырдым» дигән өлеше башлана.

2012 елның август ахырында «Татарстан яшьләре» газетасында зур язма басыла. Бер клуб хезмәткәре үз эшләренең авырлыклары турында яза: авылда нинди эш бар, без шунда – багана да агартабыз, юл буендагы үлән-нәрне дә чабабыз, агач та утыртабыз, кичен әле клубка барырга кирәклеген берсе дә уйламый, ди. Гүзәлнең авырткан жиренә кагыла бу юллар... Озакламый газетада ул язган кайтаваз

басыла. Язма «Эшегезне яратыгыз, ләкин чамасын белегез» дип атала. Жан авазы кебек була ул... «Татарстан яшьләре»нең ул чактагы баш мөхәррире Исмәгыйль Шәрәфиев аны үзләре белән хезмәттәшлек итәргә чакыра. Язмалары бер-бер артлы газетада дөнья күрә башлый. Бер айга 1200 сум тирәсе гонорар чыга, бу акча Казанда, банк мәктәбендә укучы кызына биреп жибәрергә ярап куя.

Өйләренә бер бүлмәсе Гүзәлнең «офисына» әйләнә. Сәнгать житектәс булып эшләгәндә бәйрәм саен язган сценарийлары бар – ул шуларны китап итеп жыйрга утыра. Озак еллар мәдәният хезмәткәре булып эшләгәч белә – бу сценарийларга ихтыяж зур. Мәктәп баласы язарга өйрәнгән кебек, компьютерда текст жыйрга өйрәнә. Төрле чаклар була: ялгыш басып текст юкка чыккач кычкырып елаган вакытлар да. Янында күрсәтеп жибәрүчесе юк: елый-елый да кабат өр-яңадан басырга утыра. Сценарийлар бер түгел, өч китаплык булып жыела. Тик аларны бастырасы бар бит әле! Кемнәндер киңәш белән, «Булышмалары икән?» дип, хәтта Татарстан Язучылар берлегенә ишеген дә шакып карый ул... Ә китаплар барыбер чыга! Чыга да, таралып та бетә!

Кеше торышында борылышлар нинди дә булса бер очраклыктан соң башлана. Язучы-журналист Гөлсинә Галимуллина белән танышырга насып була аңа. Гөлсинә апа: «Әдәби эсәргә тотынып кара әле син», – дип киңәш итә.

– Югыйсә барысы да инде күптән хәл ителгән булган. Минә бит инде әдәбият көткән, мәдәният йортынан да шуңа күрә китәргә мәжбүр булганмын. Гөлсинә апа бик ярдәмчел кеше, ялгыш киңәш бирмәс, дип, тәвәккәлләп тотындым. «Ялгыз көймә»не мин бик кыска вакыт эчендә яздым. Һәм дүрт тапкыр бастырып чыгардым! Халык аны яратып укыды. Бу – минем беренче иҗат жимешем. 2016 елның мартында бастырдым мин аны һәм шунда ук яңа китапка тотындым. Көзгә инде «Түз, йөрәк» чыкты. Бу китабым-

ны да бәхетле язмыш көтте, аны да бер генә тапкыр да түгел, кабат-кабат бастырдым. Акча каян алды икән, дип айттырарсыз. Бурычка алдым! Үзем дә ул чактагы тәвәккәлгемә шаккатам. Авылдашлар да күзгә күренеп торган керемә булмаган Гүзәлгә шулкадәр акча биреп торырга курыкмаган. Димәк, ышанганнар. Беренче китапларының сатуга үзем күтәрәп урнаштырып йөрдәм. Попуткаларга утырып барам да, кибетләрдә калдырып кайтам. Кызым белән киявем дә булышты. Язучы булам дип тотынмадым: кулымнан нинди эш килде – шуны эшләдем. Мин бит торышта иркә хатын ролендә була алмадым. Әллә ул өйне салып чыгу жиңел булдымы? Теләсә кайсы ир-ат эшенә тотындым: стена-ларын да үзем сыладым, идән өрлеген дә ирем белән икәү куйдык, түшәмен дә кадкаладык... Аллаһы Тәгалә кешегә жиде мөгжиза биргән: күрү, ишетү, сөйләшү, шатлану, тоемлау, уйлау, ярату. Тик ишетү дигән мөгжизаны Ул миннән бөтенләйгә кире алды. Аллаһы Тәгалә бәндәсен беркайчан да ташламый: ишетү сәләтен алды, әмма миндә уйлау сәләтен арттырды. Аллаһы Тәгаләгә рәхмәтлемен, ул миңа ярату дигән саф хис биргән. Дөньяны, торышны, хезмәтне ярату! Шуңа күрә гади генә торышыма сөенеп яшим.

Ә аннан гомернең «әдәби марафон» дигән өлеше житә. Лаеш районы Имәнкискә авылында яшәп ятучы гап-гади Гүзәлне язучы Гүзәл Галләмова итеп үстергән, үз-үзенә ышанычын арттырган, аны «төрмә»сеннән чыгарган – сөйләштерә башлаган әдәби марафон.

Торышка инде интернет килеп керә. Берсендә Гүзәл «ВКонтакте» социаль челтәрләрендә үзенә исемен күрәп ала. Дөрәсрәге, китабының исемен. Шагыйрә Гөлсә Батталова «Ялгыз көймә» әсәрен укый да, үзенә битенә өзеген куя. Бер көн, ике көн... Ничектер оялып, тартынып күзәтә моны Гүзәл. Югыйсә китабың таралып беткән икән, аны укулары гажәп түгел бит инде. Раил Гатауллин игълан иткән

Хыял булмаса, максат булмый, максатсыз хыял булмый – алар бер-берсенә бәйләнгән.

Беренче Россиякүләм әдәби марафон булып чыга бу. Икенче әдәби марафонга ул үзе дә кушылып китә. (Алгарак китеп булса да әйтим, Раил Гатауллин: «Гүзәл ханымның китаплары әдәби марафонда катнашучылар арасында иң популяр унлыкка керә», – ди.)

– Әдәби марафон тормышны, чынлап та, үзгәртте. Күчелә саф булган кешеләр янына килеп кердем. Китапны шундыйлар гына укый... Дусларым хәзер бөтен дөньяга сибелгән. Үземнән кайчандыр ваз кичкән теге дусларны инде мин дә кирәксенмим. Бүгенгеләре миңа шундый якын! Нинди авырлык булса да, хәзер килеп житәләр.

Гел элемтәдә: аралашып, хәлләребезне белешеп торабыз. Рәхмәтлемен аларга! Күптән түгел авыл мәдәният йортында «Китапны юл» дигән кичә үткәрдем. Ярдәм итүчеләр булды, шулай да төп көч үзем идем. Мин әле бүген дә эшли алам икән, дип шундый сөендем. Менә шул кичәнең буласын белгәч, марафончы дусларым: «Без дә киләбез!» – дип яза башладылар һәм килделәр дә! Баулыдан! Әлмәттән! Чистайдан! Әле күпмесе: «Күчеләбез белән без синең яңда!» – дип язды! «Кунакларыңны сыйларсың», – дип, Римма апа Яруллина Баулыдан пироглар, Әлмәттән Гәлия апа Жамалиева урама, Чистайдан Гөлнар дускаем тортка кадәр пешереп алып килде. Дус кирәк булса, бер Аллаһы Тәгалә житә, диләр. Минем дә шулай дип яшәгән елларым булды. Авырлыкларга сабыр итәргә кушылган. Сынау артында һәрвакыт сине яңа баскыч көтә. «Зәңгәр кыңгыраулар» китабында да яздым бу хакта...

«Зәңгәр кыңгыраулар»дагы Зөлхәбирәсә күпмедер үзенә охшаган. Тормышта кичергән сынавы да өлешчә аныкы. Әйе, китап бит ул кемгәдер булышырга тиеш. Якты дөньяны бизәүче авазларны ишетүдән мәхрүмнәр бер Гүзәл генә түгел.

Кибеттән сыек май белән ипи генә ала алган чаклар инде артта калган. (Ипи дигәннән, Гүзәл ипине үзе пешерә. Кайчан барып керсәң дә, яңа пешкән ипи исе аларда. «Хезмәте күп, әмма ипи – яшәү!» – ди ул.) Вагытында ике йорт алып барган. Икесен дә этеп екмаган: ирен дә, абыйсын да. («Мин дә ташласам, кемгә кирәк булып иделәр?! Аларны кыйблага карату өчен

байтак нервлар бетте. Ишетүем шуңа да начарланды», – ди.) Нуретдине бүген жигелеп дөнья көтә, рухи төшенкелеге узган – абыйсы да инде яңа йорт салып кергән. Кызларының берсе әнисенң хыялын чыңга ашырып, Казан федераль университетының журналистика факультетын тәмамлаган. Икесе дә инде кияүдә. Гүзәл белән ире өч онык сөяләр! Нигез жылысын да саклаган ул – читтәге туганнарының балалары, оныклары аларга кайтып йөри. Тагын бер зур шатлыгы – мәчеткә йөрәп, Коръән укурга өйрәнгән. Үзен, эчендәге куркуын, тартынуын жипеп, китап укучылары белән очрашуларга чыгып киткән. Бөгелмәгә, Түбән Камага, Питрәчкә... («Очрашу алдыннан: «Безнең сөйләшү үзгәрәк булып инде, сез миңа сорауларны язмача бирерсез», – дип әйттем», – ди. Сүз уңаеннан, әңгәмә алдыннан ул минем алга да иң элек кәгазь бите куйды – аңа бирәсе сорауларым иң элек ак кәгазьгә төште: шулай «сөйләштөк».)

Әйе, болар барысы да зур уңыш, зур жинү Гүзәл өчен. Әмма иң зур жинүе – китаплары. Алар инде бер киштә: «Түз, йөрәк!», «Ызандашлар», «Күчелнең дә үлчәме бар», «Кайту», «Жанкайларым»... «Ялгыз көймә» һәм «Зәңгәр кыңгыраулар»ы Татарстан Милли китапханәсенә иң күп укылган татар китаплары исемлегендә. Соңгы елларда китаплары иң күп сатылган автор дип тә аны атыйлар. Узган ел Гүзәл Галләмованы Татарстан Язучылар берлегенә әгъза итеп алдылар.

– Электрон почтама укучылардан бик күп хатлар килә. Минем язмышны сөйләгәнсең диючеләр дә бар. Рәхмәт, яратып укыдык, тагын языгыз, диләр. Шулар мине иңаттан жибәрми. Инде бөтен жанрда үземне сынап карадым. Үзем нәрсә аңлыйм, беләм – шуны язарга тырышам. Күтәрергә теләгән темаларым шулкадәр күп, мин аларны язып өлгерә алмыйм. Кеше хәленә керә беләм, шуңа күрә үзем кичермәгәнне дә күчеләмнән үткәрә алам. Китапка бер тотынсам, мин аны озак язмыйм. Аллаһы Тәгалә миңа бик зур тырышлык биргән. Әни шундый иде – мин әни кызы. Максат куям икән, шуңа ирешмичә туктамыйм. Эш мыйжып торган жәй көннәрендә дә язам. Бакчада эшләргә чыгам да, күчелгә

ургып фикер килә башлый. Йөгереп кереп, тизрәк компьютер каршысына утырам. Язып бетерәм дә, кире чыгып китәм – эш көтә. Бер минутны да истраф итмим. Тәүлеккә дүрт сәгатәтән дә артык йоклаганым юк.

Ишетмәү күчелдән шатлык хисен ала, ләкин аны шөкер итү хисе туыландыра. Яңа туган һәр көнгә шөкер итәм. Алсуланып кояш чыкканны күпләр күрми – офыкка карамыйлар: торалар да дөнья мәшәкәте артыннан чабалар. Ә мин аны көн дә күзәтәм. «Сөбханаллаһ, нинди матурлык!» – дим. Кичен Камага кызарып кояш бата: «Бүген дә мин исән-сау!» – дип куанам... Матурлык яратам шул. Инде 27 ел буга гөлләр үстерәм. Өй салып кергәч тә тотынган идем бу эшкә. Жинәзлар тиз генә барлыкка килмәде: зур чүлмәкләргә гөлләр утыртым да аларны әле бер, әле икенче жиргә күчереп йөрттем – шулай бушылыкны тутырдым, йортыбызны ямьләдем. Күп үрчетәм аларны, аннары өлөшәм дә. Кирәкле кеше булу бик рәхәт! Ватсапта һәм телеграмда гөлләр турында канал алып барам. Кешеләргә почта аша да жибәргәлим... Тормышта авырлык кичермәгән кеше юктыр. Рухи дөньяң бөтен булмавы барысыннан да куркынычрактыр – рухи гариплектән Аллаһы Тәгалә үзе сакласын. Язмыш белән килешеп яшәп ятыш менә. Бу дөньяда авырлык күрүең барыбер яхшылыкка – сабыр иткән саен савап жыйсың. Аллаһы Тәгалә шундый сынау биргән икән, димәк, син шул юлны үтәргә тиешсең...

...Өйдә үзе генә булганда Гүзәл компьютерын кабыза да, «Зәңгәр кыңгыраулар» жырын эзләп таба. Ул клубта эшли башлаган елларда чыккан жыр бу. Әхсән Баян сүзләренә Фуат Әбүбәкерев язган көй. «Мин аны беркайчан да тыныч кына тыңлый алмадым», – ди. «Кырда йөргән чакта кыңгырау гөл / Бүләк иткән нәрең истә гел. / Шуннан бирле, сине сагынганда / Кыңгыраулар чыңын ишетәмен». Гүзәлнең күчелендә авылдашы Алиә апа башкаруында яңгырый ул, ә колагында... Колагында өзек-өзек авазлар: «У-ү-ү-ф-ф-ф-ч-ч-ч-с-ш-ш, ш-ц-ц-с-с-с...»

Фото: Яна Лабоскина.

Сөйләшүнең авыр
булачагын аңлый идем.
Ул кичергәннәрне,
ул күргәннәрне йөрәгем аша
үткәрә-үткәрә, аның сабыр-
лыгына, көч житмәс тоелган
рәхимсез сынауларны жиңеп
алга баруына сокланып та,
тетрәнеп тә аның хикәятен
тыңлыйм. Ни хәл итәсең,
тормыш дәвам итә...
Яшәргә кирәк.

Мәдинә
АВЗАЛОВА

...Жанын кая куярга белмәгән бик
авыр чакларында ул кулына каләм-
кәгазь ала да утырып аңа – инде бер-
ничек тә барып житә алмас арада бул-
ган газиз баласына хат яза. Язманы
шул хатларның берсеннән башлайк
әле (үзгәртмичә бирелә): «Күз нурым,
минем өчен иң кадерле балам, Айну-
рым! Миңа бу хатны язучы бик авыр.
Сине югалткан көннән башлап, әкрән
адымнар белән яңадан синсез яшәргә
өйрәнәп киләм. Синең юклык, сине
башка бер тапкыр да күрмәү минем
тормышымда әйтеп бетергесез иң зур
бушлыкны хасил итте. Мин сине
һәрвакыт күз алдымда исән килеш
тоям. Гүя син минем янәшәдә генә
сыман, улым! Синең тавышың, синең
чын күңелдән көлүләр, мине аерым
ярату белән яратуың... Болар берсе дә,
беркайчан да онытылмас. Абыңда,

эңендә синең йөз чалымнарыңны
эзлим. Кечкенә оныгыңны сиңа
охшатып яратам. Синең юклығыңа
һич тә ышанасым килми. Әйтсәң дә
син командировкага киткәнсең, һәр-
вакыттагыча елмаеп, чәчәкләр күтә-
реп кайтып керерсең дә: «Әнкәй, мин
кайттым», – дип дәшәрсәң шикелле.
Бу уйларның хыял гына икәннән
аңласам да, күңел кабул итми, минем
бу чынлык белән килешсәм килми.
Күк йөзгә карыйм да: «Улым, балам,
син күңелдән ничәгә катында соң?» –
дим. Син дәшмисең. Мин җавап таба
алмыйм. Айнурым улым, сине югалткан
көннән соң минем аягыңның нуры,
яшәүңнең яме мәңгегә сүнде... Сине
югалту безнең барыбыз өчен дә бик
авыр. Күңелемнән кабат-кабат синең
белән сөйләшүләребезне, чөкәрдәшеп
чәй эчүләребезне, «әнкәй бит ул ми-

нем», дип әйтүләреңне искә төшерәм.
Йөрәгемне өзеп, шулай матур итеп,
чын күңелдән син генә әйтә идек бит.
Улым, балам, тыныч йокла. Без синең
белән, Аллаһы Тәгалә насып итсә,
күрешербез. Әле мине сагынып каршы
алырсың, иншаллах!

Сине сагынып, яратып, әниң.»

Күңел түрәннән ургып чыккан,
йөрәккә уттан алып утка салган
әлегә юлларны укыгач, шактый ва-
кыт язган алына алмый йөрдем.
Язмам белән ананың болай да
жәрәхәтле жанына яңаларын өс-
тә-мәммә, үткәннәргә кагылып,
тагын бер кат ул мизгелне киче-
рергә мәжбүр итмәммә... Ә ул исә
мин уйлаганнан күпкә сабыр, күпкә
түзем булып чыкты. «Балам истәле-
генә...» – диде ул шик-шөбһәләремне
таратып.

«Улларым»

Ике сүзнен берендә ул шулай ди. Балаларына булган чиксез мәхәббәтә энә шулай бер сүздә чагыла: «Улларым...» Раушания һәм Марат Измайловлар тәрбияләп үстергән өч асыл егет, Ватан өчен жан атмак кыю йөрәкле өч хәрби хәзер инде якташлары – кукмаралылар өчен йөзек кашына әверелгән.

«Улларым» дигәне – Ленар, Айнур һәм Минтимер. Олысына – 34, кечесенә – 25 яшь. Уртанчысы – Айнурына 27 яшь тулган булыр иде. Булыр иде...

Гаиләдә өч ир бала үстерүнен ни икәнән үзе шул бәхеткә тиенгән ата-ана гына беләдер. «Тәрбия мәсьәләсендә этилләр бик каты булды. Балаларга буш вакыт калдырмады, – дип салмак кына сүз башлый Раушания ханым. – Алар өчесе дә Кукмараның 3 нче мәктәбен тәмамлады. Өчесе дә гер күтөрү, каратэ, самбо көрәше белән шөгыльләнә. Өстәвенә, Ленар әле музыка мәктәбенә дә йөрде. Мәктәпне тәмамлаганнан соң, башта Ленар, аннары Айнур белән Минтимер Казан танк училищесына укырга керделәр. Абыйлары салган сукмактан киттеләр. Без аларны: «Абыйны хөрмәт итәсе, сүзен тыңлыйсы», – дип үстердек. Шуңа да кечерәкләрә олырагына «абый да абый» гына дип тора».

Аның үзен дә өлкәннәргә хөрмәт итәргә өйрәтеп үстергәннәр. Шулай инде, барысы да гаиләдән, шул нәни дөньяда урнашкан мөнәсәбәтләрдән, кагыйдәләрдән килә. «Училищени тәмамлагач, Ленарны Бурятияга – Улан-Удэдагы хәрби частка взвод командиры итеп жиберделәр, – дип искә ала әңгәмәдәшем. – Улым шунан: «Әни, әти, балаларга...» дип посылка салып ята. Әнә шулай берберсе өчен үлеп торалар. Хәзер олысының ике баласы бар инде».

Аннары ул «Айнурым» ди дә, күзләренә килеп тыгылган яшьне күрсәтмәскә тырышып, сагыш баскан уйчан йөзән читкә бора. Шул мәлендә ул миңа янәшәмдә түгел, ә уйлары белән еракта, бик еракта, тәрәзә артында йөзгән болытлар арасына кереп адашкандыр сыман тоела. Юк, алай гына да түгел, моннан ике еллар чамасы элек булган йөрәк әрнеткеч вакыйгаларга кайтып, бер минутка да

Гаиләдә өч ир бала, өч хәрби, Ватан өчен жан атмак батыр йөрәкле өч егет!

күз алдыннан китми каршында торган кайгы капкасыннан чыгу юлларын эзлидер сыман. Жаныңнан өзелеп төшкән газизеңне югалтудан да авыр нәрсә юк ана өчен бу дөньяда.

Ленар взвод командирыннан батальон командиры, СВО башлангач полк командиры урынбасары булып күтәрелгән арада энесе Айнур да училище тәмамлый. Ул да абыйсы янына Бурятияга китеп бара. Ел ярым бергә хезмәт иткәннән соң, 2022 елның гыйнвар башларында Айнуры Беларуська чигенә жиберәләр. Ә февраль аенда СВО башлана. Айнур разведка-эзләнү отрядына билгеләнә. Аларга кайчандыр камалышта булган Чернобыльгә кереп, аны диверсантлардан азат итү, территорияне минадан арындыру бурычы йөкләнә.

– Улымның, бер сөйләшкәндә: «Асфальттан гына йөрибез. Жиргә басарга куркыныч, ул гел миңада...» – дип әйткәнән хәтерлим, – ди ана сүзен дәвам итеп. – Буча шәһәрән алганда танклары ватыла. Алар берничә тапкыр танкларын ремонтлап алга баралар. Атналар буге ач, сусыз

көрәшәләр... Инде шәһәрне алгач, дрон шартлап, улымны жәрәхәтте. Госпиталь якындарак булса, бәлкем, исән калган булыр иде. Юк шул... Дүрт сәгать алып барганнар. Балакаем: «Дөваланам да, аннан тагын сугышка...» дип шаяртып та барган әле. Госпитальгә килеп житкәндә генә балам соңгы сулышын ала.

2022 елның 12 марты бу. СВО башланган вакытлар. Айнур белән бергә хезмәт иткән иптәшләре дә һәлак була. Раушания белән Марат Измайловлар быел уллары хезмәт иткән жирләргә күрергә барган. «Хәрби частта сугышта батырларча һәлак булган хәрбиләр хөрмәтенә Истәлек урыны булдырганнар. Таштан коеп ясалган 200 ләп фотолар арасында безнең улыбыз Измайлов Айнур Маратович та бар. Күрдем дә тагын еладым... 24 кенә яшь иде бит әле аңа. Улан-Удэның матур бер паркында «Геройлар аллеясы» эшләннән. Анда һәр батыр егет истәлегенә агач утыртканнар. Безнең улыбызныкында каен агачы үсеп утыра. Ә каен тирәсен Байкал күле ярыннан алып кайткан

Олы улы Ленар.

Уртанчы һәм кече уллары Айнур белән Минтимер.

«Мин аны һәрвакыт күз алдымда исән килеш тоям...» – ди ана, югалту белән килешмичә.

ап-ак жемелдәп торган ташлар белән түшөгәннәр».

Чәчәктәй шул кыска гомереңне дә якты эз калдырып, оныгылмаслык итеп яшәргә була икән ул! Әнисе улы турында сөйләгәндә шул хакта уйла-нып утырдым. Айнурын Кукмараның ул укыган 3 нче урта мәктәбендә оныгыллар. Жиңү көне уңаеннан уздырылган тантаналы линейкада искә алалар, каберенә чәчәкләр куялар. Инде менә икенче ел рәттән укытучылар коллективы укычылар белән берлектә зурлап искә алу кичәсен оештырганнар. Илебез иминлеген саклауда үзләрен аямыйча көрәшкән, яу кырыннан кайтмый калган батырларның исемнәрен мәңгеләштерү йөзеннән истәлек тактасы урнаштырганнар. Айнур истәлегенә музей почмагы да булдырылган әнә. Ә анда исә Айнурынның шахси әйберләре – киёмнәре, Батырлык ордены һәм алты медале, Мактау кәгазьләре, кубок, медальләре... Үзе белән йөрткән дисбесе, намазлыгы, әбисе күлдән язып биргән дога сугыштан үзе белән әйләнеп кайткан. (Өч малай да ураза тоткан, жомга көнне намаз укыган, мәчеткә йөргән.) Әйе, батыр якташлары турында оныгыллар. Айнур истәлегенә районның «Барс Арена», «Зилант», «Ялкын» спорт сарайларында ярышлар үткәрелә. Хәрби училищеда укыганда егет Казан шәһәренең «Кадар» спорт сараенда самбо белән шөгыльләнгән. Хәзер анда да аның истәлегенә даими ярышлар үткәрелә торган. Әле күптән түгел генә Измайлов Айнур Маратович исеме республика самбо көрәше Федерациясе составына мактаулы әгъза итеп кертелде. Бу да зур горурулык.

– Ленарымның да бүләкләре бик күп, хәтта кече улым да күрсәткән кыюлыгы өчен медаль белән бүләкләнде, – ди ана горуруланып. Ни өчен Минтимерне кыюлыгы өчен бүләкләүләре турында ул соңыннан сөйләр. Ә хәзергә... Ә хәзергә ул янә инде бер дә төзәлмәс жәрәхәтенә кагыласы итә.

Каберендә ак чәчәкләр...

Айнурының һәлак булуы турында килеп ирешкән хәбәрдән соңгы көннәргә ул начар хәтерли. Шуңа минуттан аңа дөнья караңгылыкка төрәнгән, вакыт мәңгегә тукталып калган сыман тоела.

– Алып кайтканнарын атна буе көттек, – дип сөйләвен дәвам итә ана. – Озатуны Мәдәният сараенда оештырылдылар. Халык шыгырым тулы, мин беркемне күрмим, берни ишетмим. Аннары газиземне, күз нурымны «Геройлар аллеясы»на алып китеп, шунда җирләделәр. Шақтың вакытлар берүзе ятты. Шуңа чагында безне бер нәрсә нык тетрәндерде: этләр көтүеннән аерылып калып, бер эт улым каберенә килеп ята, аякларын кабергә куя... Һәр көнне шулай булды: кичтән килә, кояш чыгуга китеп бара. Янәшәсендә тагын бер кабер барлыкка килгәннән соң гына юкка чыкты ул.

...Айнур әнисен бик яраткан: «И-и, әнкәй бит ул... Әнкәй мин сине шундый яратам», – дип әйтә торган булган. «Әнкәйгә кем ошый, мин шуңа өйленәм», – дип тә шаярткан ул. Училищедан кайткан чакларында аның кулында һәрчак ак хризантема чәчәкләре булган. Хәзер инде ул чәчәкләргә әти-әнисе көн аралаш диарлек Айнурынның каберенә китерә. Килгән саен: «Әгәр булдыра алсам, хәсрәтеңне үзем алып идем...» – дип өзгәләнгән бертуган апасының: «Жаным, балаңның гәүдәсе төзек килеш кайтуына шөкер ит», – дип әйткәннән кат-кат исенә төшерә. Сагынганда, сабыр канатларың бирешә башлаганда килеп тездәнер, эч-серләреңне бушатыр иң кадерле урыны барлыгын исенә төшергән бит аңа туганы.

– Айнурым Минтимер 4 нче курста укыганда үлде. 2023 елны Минтимер укуын тәмамлап, юлама буенча Кемерово өлкәсенә, Юрга шәһәренә китеп барды. Минтимерем дә махсус хәрби операция вакытында «За проявленную смелость» дигән күкрәк билгесе, «За боевые отличия» медале белән бүләкләнде. Аны СВОга алганда, мин хажда

идем. Ирем: «Әйтергә куркам...» – ди икән. Минем 88 яшьлек әнием Сәлимә белән Кәркәвечтә яшәүче бик акыллы апам бар. Һәрвакыт терәк булып-дай абыем бар. Апам шуңа вакытта: «Ул бит теләкләр кабул була торган җирдә, дога кылсын», – дигән. Шалтыратып әйткәч, баскан жиремнән утырдым да елый башладым. Аннан тынычландым. Изге җир бит. Пәйгам-бәребез Мөхәммәд (с.г.в.) каберендә, җәннәт бакчасында булдык. Шәһит киткәннәр каберенә зиярәт кылдык. «Аллаһы Тәгаләм, Айнурымны шәһит киткәннәр дәрәжәсе белән бүләклә», – дип ялвардым. Биредә һәрнәрсәнен үз үткәне, үз тарихы бар. Рәхмәт тавында жаннар ярала, дип сөйләделәр. Шуңа таудан килгән жаннар аннары дөнья буйлап тарала. Гәүдә – туган якка, жаннар тауга тартыла. Мин ирләр, балалары сугышта һәлак булган хатыннары, әниләр төркемендә идем. Безне хажга әзерләүче Гөлфия абыстайга чиксез рәхмәт. Ничектер жаным тынычланып калгандай булды. Район хакимияте вәкилләренә чиксез рәхмәтле: ярдәмнәреннән ташламыйлар. Мондый вакытта таяныр терәк, бер генә булса да жылы сүз бик кирәк ул.

Раушания ханым, үзе әйткәнчә, әкрәк адымнар белән яңадан яшәргә өйрәнеп килә. Янәшәсендә Айнуры булса; «И-и, әнкәй бит син минем, син барын да булдырасың, җиңәсең...» диар иде. Тәмле телле, һәрчак күтәренке күңелле күз нуры, багалмасы әйткәнне ничек тыңламасын инде ул! Янында күзенә генә карап, өзәлеп торган сөекле ире, туганнары, бертуктаусыз хәбәрләшеп, әниләренә хәлән белешеп торган ике улы бар, һәрчак булышырга әзер торучы райондашлары, хезмәттәшләре бар! Ярый әле аның яраткан эше бар! Район китапханәсенең ишеген ачып кергән минуттан ул онытылып эшкә чума.

...Язлар килер, жәйләр җитәр, бер-бер артлы еллар узар. Бернигә карамый алга чапкан вакыт та, бәлки, кайчан да бер ана файдасына эшләр. Тик баласы хөрмәтенә булган истәлекләр генә, атылган йолдызның сүнмәс нуры, аеның нуры булып, күңгә мәңгегә яктыртып торыр.

ҮЗ ЭНЖЕҢНЕ ТАБА АЛГАНСЫҢ

Бу көннәрдә үзенә 65 яшьлек юбилеен билгеләп үтүче шагыйрә, язучы Рухия Ахунжанова турында күңелдә якты хатирәләр уялды. Уйларым үткәннәргә айкап, матур истәлекләргә яңартты. Бу үзгә Рухиягә сәлам хаты кебек яңгыраш табар, бәлки...

Мин Рухияне Казан дәүләт педагогика институтында укыган вакытларыбыздан ук яхшы беләм. Ул татар-рус бүлегендә белем алды. Студент чагында ук республика газета-журналларында басылып килде. Тарих-филология факультетының биш-алты метр озынлыктагы «Яшь көч» дигән стена газетасында да ай саен Рухиянең өр-яңа шигырьләрен укып кинәнгә идек. Ул «Илһам» әдәби-ижат берләшмәсенең дә актив әгъзасы булды. Зәй районының Имәнлебаш авылында туган, күрше Югары Шепкә авылы мәктәбендә урта белем алган кыз институтка кадәр үк тә бай тормыш тәҗрибәсә туплаган. Түбән Камада техник училищәдә да укыган, шин заводында да эшләгән. Институтта укып диплом алгандан соң, Рухия Фәхразый кызы Зәй, Биектау районнары мәктәпләрендә, Жәлил бистәсендә татар теле һәм әдәбияты укытучысы булып эшли. РСФСРның халык мәгарифе отличнигы, югары категорияле укытучы.

Озак еллар дәвамында Рухиянең иҗаты, уңышлары турында хәбәрлар булып тордым. Аның Шәйхи Маннур, Сәҗидә Сөләйманова, Абдулла Алиш исемендәге әдәби премияләр лауреаты, Татарстан Язучылар берлеге әгъзасы булуына чын күңелдән шатландым. Ә инде «Шәһри Биләрдә кунакта» дигән китабын мин, педагог һәм республика иҗтимагый балалар оешмасында эшләгән кеше буларак, зур кызыксыну белән укып чыккан идем. Исеменнән аңлашылганча, әсәрдә сүз борынгы Биләр турында бара. Данлыклы бу шәһәр, анда яшәүчеләрнең тормышы һәм көнкүреше, мәдәнияте, гореф-гадәтләре, шәһәрнең истәлекле урыннары турында автор шундый мавыктыргыч итеп сурәтләнә. Жәмигъ мәчетен күрергә дип сәфәр чыккан Сөембикә һәм аның энесе Айтимер аша укучыларны Биләр тарихы белән таныштыра. Әсәр тарихи материалларга нигезләнеп язылган. Балалар өчен шактый катлаулы чор турында үтмәле, истә калырлык, җиңел үзләштерерлек итеп язылган. Әсәргә укыганда үзгә әлеге борынгы шәһәр кешесе итеп хис итә башлыйсың.

Балаларга тарихи белем, әхлак тәрбиясе бирү, аларның үзгә үстерү, туган якка мәхәббәт тәрбияләү максатыннан язылган бу китап, мөгаен, өлкәннәрдә дә хуплау тапкандыр. Әлеге китабы өчен Рухиягә Сәҗидә Сөләйманова исемендәге премия бирелүенә без гаиләбез белән сөендек. Сайлаган һөнәре буенча үзгә тарихчы булган, Башкортстанның Әбжәлил районы Аскар авылында, аннары Минзәлә шәһәрләндәге Муллаһнур Вахитов исемендәге татар урта мәктәбендә, Әлмәттә кичке нефть техникумында тарих фәне укыткан кайнаһ Сәҗидә Сөләйманованың да Рухия китабы өчен рухы шат булгандыр. Шунысын да әйтәргә кирәк: Рухия Ахунжанова дәрәсләрендә Сәҗидә Сөләйманова иҗатын һәрвакыт игътибар үзәгендә тотар: ачык дәрәсләр, әдәби кичәләр үткәрә. Рухиянең аңа багышлап язган шигырь юллары искә төшә.

Үз энжәңне, йолдызыңны

Таба алгансың эзләп.

Синең йолдыз яктысында

Йөрибездә шигырь күзләп...

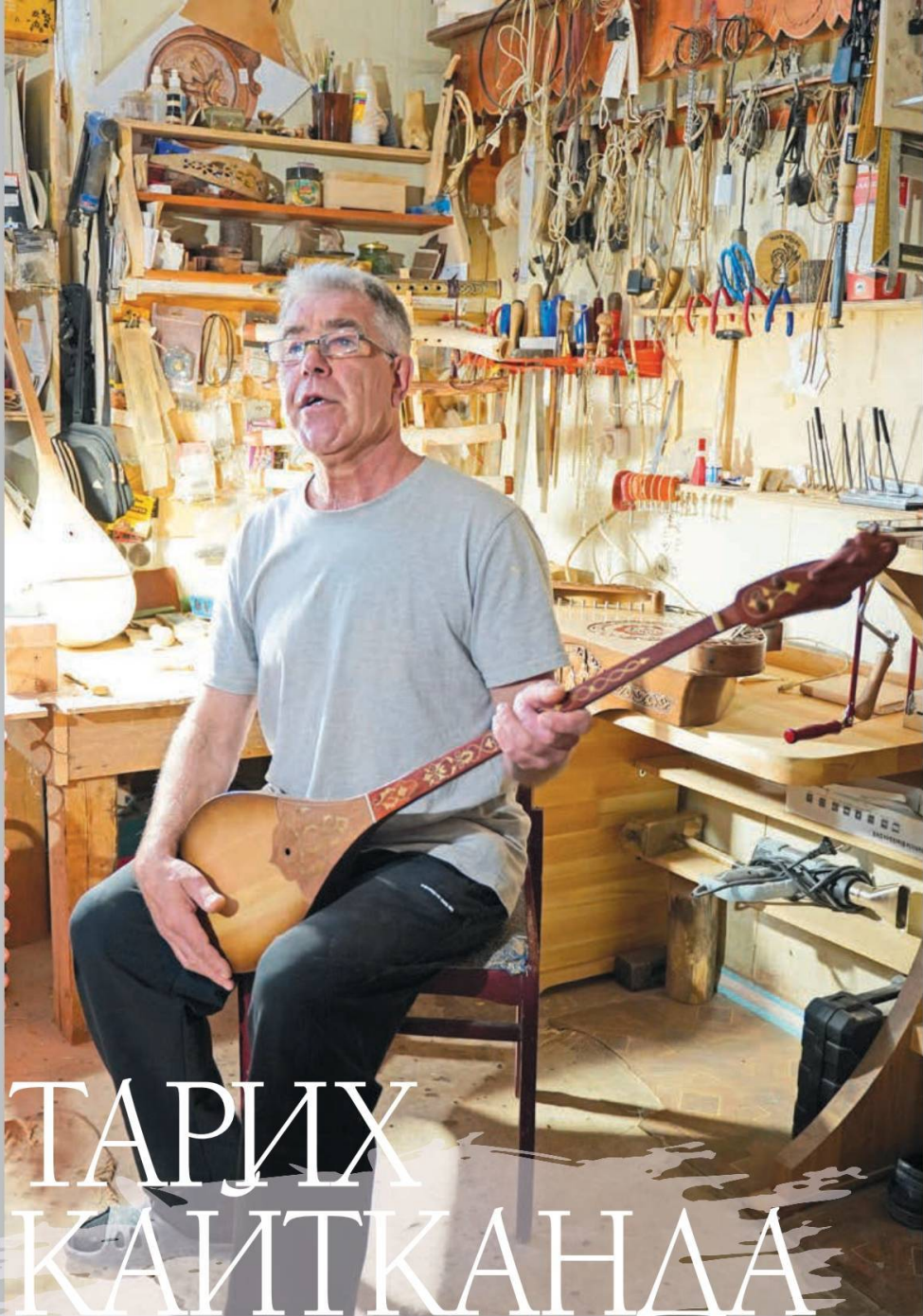
Шул йолдыз яктысы иҗатыңны гел яктыртып торсын, Рухия!

Асия МАЛИКОВА

«Республикада бердәнбер шундый сәер зат инде мин», – дип елмаеп каршы алды безне Биектау районы Коркачык авылында яшәүче Жәлил абый ВИЛДАНОВ, бизәкләп ясалган агач капкасын ача-ача. Өе дә, остаханәсе дә булган йортка килеп кәргәч, фотограф Анна белән сүзсез калдык... Агачтан ниләр генә ясамый икән Жәлил абый, э иң зур байлыгы: борынгы уен кораллары. Тезелеп киткән думбралар, кылкубызлар, гөслә...

ТАРИХ КАИТКАНЛА

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

– Төрки халыкларның иң беренче уен кораллары жәя формасында булган. Жәя-кубыз дип аталган. Мин дә ясадым аны. Бер кыллы гына ул. Борынгы заманнарда сугыш алдыннан төркиләр ниндидер бер транска керер өчен рәт белән утырганнар да тактка жәяләренә бәрә торган булганнар. Бөтен кыллы уен кораллары да жәядән чыккан, ди галимнәр. Татар халкының беренче музыка коралы – кылкубыз. Хәзер татарны гармун белән генә бәйләләр. Әмма бу бигүк дәрәс түгел. Гармун соңыннан гына барлыкка килә әле ул. Болгар ханлыгы сарайларында кылкубызда, шөлдәрдә, дәфтә, думбрада уйнаганнар. Төрки халыкларның уен кораллары бертөрле булган инде, шуңа да аларны милләткә аерырга кирәк түгелдер, мөгаен.

Жәлил абый борынгы уен кораллары турында сәгатьләр бие сөйлә аладыр. Ә бу яңа шөгьленә бары дүрт-биш ел гына. Шушы вакыт эчендә ул тарихны да өйрәнгән, дистәләрчә думбра, кылкубызлар да ясаган. Иң беренче ясаган уен коралы – кытайларның моринхуры. Улы Фәнил тамак төбә белән жырлый икән. Жырлаганда аккомпанировать итәр өчен әтисеннән менә шул уен коралын ясауын сорый. Бала өчен ниләр эшләмәсәң. Казаннан кирәкле материалларны алып кайта да эшкә тотына Жәлил абый. Килеп чыга бит моринхур. Аннан соң уен кораллары белән кызыксынган, үзе дә Казанда кубыз ясау белән шөгьльләнгән Фәнил әтисенә кылкубыз ясап карарга тәкъдим итә. Жәлил абый уен коралын ясый, ә буяуны, кылларын тарттыруны Фәнил үз жаваплылыгына ала. Кылкубызда ике кыл бар. Аның берсе – 68, икенчесе – 80 бөртек ат кылыннан гыйбарәт. Шулай итеп, Фәнил әтисенә укучысына әйләнә.

– Уен коралларын, бигрәк тә борынгыларын ясау агач кашык ясау түгел ул. Әлбәттә, башта тотынырга курыктым. Ясау технологияләрен

өйрәндем. Уен коралының тавышы да камил чыгарга тиеш бит әле. Моринхурны миңа улымның дуствы реконструкциягә алып килгән иде. Шуны бөтен килеш өйрәнеп чыктым. Беренче тотынганда теләсә нинди эш авыр. Хәзер инде ул минем жан шөгьленә әйләнде. Берсен бетермичә икенче уен коралы ясарга тырышмыйм. Илһам килгәндә генә утырам. Ә ул илһам төнлә дә килергә мөмкин. Менә тагын бер борынгы уен коралы – жидегән ясарга теләм (гөслә кебек, тик ул озынрак – Ч. Г.), әмма утыра алмыйм әле, илһам килми торами шунда... Материалларын да алып кайттым инде: карагач та, өрәңге дә бар. Уен кораллары ясау өчен теләсә нинди агач ярамый. Мәсәлән, резонатор өчен эрбетнең йөз еллык булуы шарт. Гомумән, музыка уен кораллары өчен 200–300 еллык агачлар кирәк. Тавыш чыксын өчен 10–15 ел чормада ятып кибәргә тиеш. Кайда иске бура сүтәләр, шунда китәм инде мин, анда материал тапмый калмыйм.

Чирмешән районы Иске Үтәмеш авылында туып-үскән Жәлил абый агач эшләре остасы булуын Аллаһтан бирелгән сәләт дип саный. Үзенә генә түгел, нәселләренә дә. Гаиләдәге дүрт малайга да сәләт бабаларынан күчкән. Жәмил абый мәктәптә укыганда Казанның Милли музеенда була. Анда «Әби патша» каретасын күрәп таң кала. Төрәзә йөзлекләре генә ясый белгән авыл малае өчен каретада уелып ясалган бизәкләр иң югары сәнгать әсәре булып тоела. Агач остасы булу хыялы шул вакыт туа аның. Армиядән кайткач, Казанга килеп, училищегә укырга керә. Агач остасы һөнәрен үзләштереп, кызыл диплом ала ул. Документларын Мәскәүгә югары уку йортына әзерлиләр, әмма анда бармый, теләге булмый. «Бу эшкә кешене кулыннан тотып өйрәтеп булмый. Йә аның табигый сәләте бар, йә юк инде», – ди Жәлил абый. Училищедә булчак хатыны Гөлфия белән таныша. Кыз рәссам-декораторга укый. Өйләнешкәннән соң яшьләр Лениногорск районына китә. Анда озак еллар «Лениногорск-нефть»тә рәссам булып эшли.

Сувенир продукцияләр ясарга шул вакытта кулын шомарта. Балалары үсә төшкәч, Казанга күчеп киләләр. Эшсезлек, бер урыннан икенче уынга күченеп йөрүләр... Сигез ел элек Коркачык авылына күченеп килеп, иске кибетне сатып алып ремонтлый. Өе дә, остаханәсе дә шушында хәзер. Бәясе яртышар миллион булган уен коралы ясаган, кулларыннан гөл койган кеше зур йортта яшәргә тиеш кебек тә, әмма Жәлил абый өчен ул мөһим түгел. «Бервакытта да акчага кызыкмадым. Ипи-сөтлек сувенир продукцияләр ясыйм. Ә уен коралларымнан аерылу бик авыр. Сатарга да теләмим, чөнки нәкъ шундый ук инструментны ясау мөмкин түгел. Ясаганда бөтен күңелне саласың, алар бит миңа балаларым кебек. Баланы сатып булмый бит инде! Менә болар белән дә нәкъ шулай. Аларга жан өрәм, аһәң бүлөк итәм. Уен коралларын ясаганда алган ләззәтне аңлатып бетереп булмыйдыр, мөгаен. Шабашкаларга йөрүгә караганда, әлбәттә, бу шөгьлем күпкә рәхәтрәк», – ди ул.

Ясаган уен коралларында үзе уйный алмый Жәлил абый. Станокта ике бармагының бит очларын өздәргән. Ә менә борынгы индеецларның безнең курайга охшаган пимагында уйный. Интернетта күрәп алган да ясап та куйган. Уен коралларын татар орнаментлары белән бизәкләп ясарга ярата оста. Кылкубызлары да ат башлы. Ә аждаһа рәвешендә ясалган кылкубызын күргәзмәдән күргәзмәгә генә йөртерлек. Төрки халыкларының шаман барабанына охшаш булган борынгы уен коралы – дәфне ясау уе да бар Жәлил абыйда. Гомумән, һәрберсен ясап чыгасы килә. Музыкаль инструментлар производствосы ачу, остаханәсе тирәсенә юрта утыртып, анда үзе ясаган борынгы төрки уен кораллары күргәзмәсе ачып, туристик маршрутка керү хыялы белән дә яна. Ә максаты бер генә: татарларның рухи байлыгын башка төбәкләргә, илләргә таныту. «Республикада килгән кунакларны ипи-тоз, чәкчәк белән генә түгел, борынгы уен коралларыбызда уйнап та каршы алсыннар иде. Алар бит милләтебезнең йөзе», – ди ул.

**Сорауларга Казан шәһәрәндәге
21 нче студентлар
сырхауханәсенә медицина
профилактикасы бүлегә мәдире
Мария КОВАЛЕВА җавап бирә.**

? Без эштә ел да профилактик медицина тикшерүе узабыз. Бу очракта диспансеризация узарга кирәкме? Икесендә дә шул бер үк анализлар бирәсе, бер үк табиблар карый бит.

Диспансеризация белән профилактик медицина тикшеренүенең максатлары төрлечә. Диспансеризациянең максаты йогышлы булмаган хроник чирләрне: йөрәк-кан тамырлары системалары авыруларын, онкологияне, шикәр диабетын һәм аларның барлыкка килү ихтималын ачыклау. Ә профилактик медицина тикшеренүе исә зарарлы эштә эшләгән кешенең сәламәтлегенә бәйле тыюлар булу-булмавын белер өчен уздырыла.

? Диспансеризациянең төп максаты онкологик һәм кардиологик авыруларны ачыклау дип беләм. Күптәннән инде онкологта һәм кардиологта исәптә торам, диспансеризациянең миңа файдасы бармы?

Диспансеризацияне вакытында узу йогышлы булмаган хроник чирләрне башлангыч вакытында ук ачыклап, тиешле дәва билгеләргә ярдәм итә. Аның нәтижәсендә төрле куркыныч авыруларның башлану ихтималы ачыкланып, алга таба сәламәтлекне саклау буенча план төзелә. Моңа кадәр булган чирләрне тагын да нәтижеләрек дөвалар өчен, кирәк дип табылса, өстәмә тикшеренүләр дә билгеләнә. Моннан тыш, хроник авырулары булган пациентларга диспансеризация вакытында тирәнтен профилактик консультация бирелә, алар сәламәтлек мәктәбе уза.

? Диспансеризация узганда нинди белгечләр карарга һәм нинди анализлар билгеләнергә тиеш? ЭКГ белән кан анализын мин болай да гел тикшертеп торам. Диспансеризациянең жентекләбрәк узып буламы?

Диспансеризация вакытында нинди белгечләргә күренәсе, нинди анализлар бирәсе, нинди тикшеренүләр узасы һәркем өчен дә – индивидуаль. Ул кешенең яшенә, сәламәтлегенә, элек ачылган чирләргә бәйле. Әгәр пациентта берәр төрле авыру табылса яки ниндидер шик туып, диагнозны ачыklar өчен диспансеризация кысаларыннан тыш өстәмә тикшеренүләр кирәк булса, терапевт аңа юллама бирә.

? Быел операция өчен анализлар тапшырырга кирәк булып, терапевтка барган идем, башта диспансеризация узыгыз, аннары гына юллама бирәм, ди. Сәламәтлегем булмагач, диспансеризация узарлык көчем юк. Аны узмасаң да буламы?

Диспансеризация узугама һәркемнең үз ихтиярында. Сезне беркем дә мәҗбүр итә алмый. Ләкин диспансеризациядән баш тартырга киңәш итмәс идем. Ел саен тикшеренеп торуга күп кенә чирләрне башлангыч этапта ук ачыklarга ярдәм итә. Диспансеризация узмаган булсагыз да табиб сезне кабул итәргә һәм кирәкле анализларга юллама бирергә тиеш. Бу диспансеризация белән бәйле түгел.

СОРАУ—ҖАВАП

Казан шәһәрәнең 21 нче студентлар сырхауханәсе баш табибының гаммәви сәясәт буенча урынбасары
Зөһрә Гыйбадуллина ярдәме белән әзерләнде.

Кадерле укучылар!

«Сорау–жавап» рубрикасына сездән сораулар кабул итәбез.

Жавап бирүче белгечләр: педиатр, гинеколог, стоматолог, невролог, хирург-ортопед, кардиолог, иммунолог-аллерголог, гастроэнтеролог, эндокринолог, офтальмолог һәм башкалар.

Үзегезнең һәм балаларыгызның сәламәтлегенә кагылышлы сорауларыгызны – 8 (843) 2-22-09-77 телефоны аша,

Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 нче йорт адресы буенча яисә ssuum@yandex.ru электрон адресына «Сорау–жавап» дип язып җибәрә аласыз.

Сорауларга Казан шәһәренең 1 нче балалар хастаханәсе кардиологы Диана ИШМАЕВА җавап бирә.

Улыбызга өч ай вакытта култык астындагы лимфа төене шешеп чыкты. Туберкулезга каршы ясалган прививка аркасында, диде табиб. Хәзер улыбызга 7 яшь. БЦЖны кабаттан ясатырга кирәк. Теге юлы кебек, лимфа төеннәре кабаттан шешмәс микән дип куркам.

БЦЖны кабаттан ясатыр өчен, алдагы Мантуларның реакциясен карарга кирәк. Вакцинаны кабатлыгын елда (аны балага 6-7 яшь булганда ясыйлар) Манту реакциясе уңай булса, БЦЖ кадарга кирәкми. Әгәр реакция тискәре булса, Мانتудан соң, ике атнадан да соңга калмыйча, БЦЖны кадатырга кирәк. Вакыт арасының шундый кыска булуы бала туберкулез белән зарарланырга өлгөрмәгәндер дип уйларга мөмкинлек бирә. Ләкин ревакцинация уздырып алдынан баланы иммунологка һәм фтизиатрга күрсәтегез.

Оныгымның тәнәдәге лимфа төеннәре зурайган. Башта хирургка барган идек, ул безне аллергологка җибәрде. Анысы исә, инфекционистка күренегез, ди. Лимфа төеннәренең зурауы нәрсә белән бәйлә була ала?

Лимфа төеннәре – кечкенә генә биологик фильтрлар. Аларның төп вазыйфасы – организмны саклау. Лимфа төеннәре бактерияләрен, яман шеш күзәнәкләрен, агулы матдәләрен тоткарлый. Аларның зурауы баланың берәр инфекция кичерүе белән дә, кайчагында җитди патология белән дә бәйлә булырга мөмкин. Әгәр лимфа төеннәре озак вакыт зурайган килеш торса, инфекционистка, балалар гематологына мөрәҗғәгать итегез.

Каникулда балалар авылга кайта. Анда буа бар, шунда каз-үрдәкләр дә, балалар да су коена. Кайчак сыер көтүен дә төшерәләр. Балаларга хайваннардан берәр чир йогар дип борчылам.

Роспотребнадзор ачык сулыкларда бары тик рөхсәт ителгән урыннардагына су коенып булуын кисәтә. Кiek кошлар яшәгән, яр буйларында күп булып суусемнәр үскән, суның өсте яшелләнгән, якындагына көтүлекләр яки чүплекләр, сәнәгать оешмалары, зур машина юллары булган сулыкларда коену тыела. Мондый елга-күлләрдә паразитлар, эчәклектә йогышлы авырулар тудыручы инфекцияләр, бактерияләр үрчү өчен бөтен шартлар, сәнәгать оешмаларынан, юлдан яңгыр юдырып төшәргән авыр металллар бар.

Жәй көне балалар бакчадан тегесен-монысын өзеп ашып да эчләре китә. Бу вакытта аларга ничек ярдәм итәргә?

Жиләк-жимеш – витамин, ләкин гигиенаны онытмаска кирәк. Балаларга юмаган жиләк-жимеш ашатмагыз, кулларны да юарга кирәген исләренә гел төшереп торыгыз. Диарея булганда баланың рационыннан сөт ризыкларын, яшелчә, жиләк-жимешләрен алыгыз. Пешкән дөгә, дөгә суы, искерә башлаган ипи эч китүне туктатырга ярдәм итә. Баланы үзбелдегә белән дөвалау куркыныч, агулану билгеләрен сизү белән, табибка күренегез.

2 яшьлек оныгыма полиомиелиттан прививка ясадылар. Өйдә тагын яңа туган бала да бар. Полиомиелиттан прививка ясалгач, бала ике ай буена бу чирне башкаларга да йоктыра ала, диләр. Безгә нинди саклык чаралары күрергә була?

Дөрестән дә, полиомиелиттан вакцина ясалгач, әлеге вирус баланың эчәклегендә ике ай яши ала. Бу вакытта ул башка балаларга да күчәргә мөмкин. Вирус контакт-көнкүреш юлы белән йога. Ләкин алар балада бик аз, башкаларга да йогарлык күләмдә түгел дип әйтерлек. Шулай да яңа туган оныгыгызда вакцинага бәйлә полиомиелит күзәтелсә, паникага бирелмәгез. Кагыйдә буларак, бу инфекция бик җиңел формада узып китә.

Нәниләргә күчтәнәч!
Телефон камерасын QR-кодка якынайтып,
аудиоформатта язылган әкиятне
балагызга тыңлатыгыз.

Өстәл янында матур итеп ашау да – тәрбиялелек билгесе. Аш-су приборларын бар кагыйдәләренә туры китереп куллана белү үзе бер сәнгать.

Ресторанда яки кунакта дәрәс итеп сервировкаланган өстәл артына беренче тапкыр утырганда югалып калуың да бар. Нинди кашыкны десерт өчен кулланырга, балыкны ничек ашарга, ә җиләк-җимешне нишләтергә? Этикет буенча эксперт Айсылу ГАРИПОВА еш кулланган ризыкларны дәрәс итеп ашарга өйрәтә.

АШАУ ЭТИКЕТЫ

Ипи

Бер кисәк ипине үз тәлинкәбезгә алып куябыз да, кечкенә кисәкләргә генә сындырып ашыйбыз.

Бутерброд

Кагыйдә буенча, кечкенә бутербродны приборларсыз – кулга тотып ашыйлар. Кайвакытта аларны бик зур итеп ясыйлар, бер кабуда гына ашап бетереп тә булмый. Ул чакта бутербродны тәлинкәгә куеп, пычак-чәнечке кулланырга гына кала.

Яшелчә

Туралмаган яшелчәне кул белән алып үз тәлинкәбезгә куябыз, ә туралганның алганда приборлар кулланырга кирәк. Өстәлгә куелган уртақ тәлинкәдән туры алып ашау да дәрәс түгел. Башта тәлинкәгә куябыз.

Аш

Ашны дәрәс итеп ашауның кечкенә генә, әмма бик мөһим кагыйдәләре бар. Бервакытта да тәлинкәдәге ашка өрмибез, суынганын көтәбез. Кашыкны авызга – параллель, йә 45 градус почмак ясап тотарбыз. Ничек ашау уңайлы, кашык тотуның шул алымын сайлап алыгыз. Тәлинкәдәге ашны кашык белән үзәбезгә таба түгел, киресенчә, үзәбездән алга таба каратып алабыз. Нич тә кашыкка иелмибез, кашыкны авызга китерәбез! Ашны соңгы тамчысына кадәр ашап бетермибез. Ни өченме? Кашык тәлинкәгә тиеп, тавыш чыкмасын өчен. Гомумән, ашаганда кашыкны тәлинкә төбенә тидерергә тырышмыйбыз.

Балык

Бөтен итеп пешкән балык – ашау өчен иң катлаулы ризыкларның берсе.

Аны ашар өчен махсус приборлар бирелгән икән, калакны уң кулга, чәнечкене сул кулга тотарбыз. Чәнечке белән балыкны тотып торабыз, ә калак белән кылчыкларыннан чистартабыз. Әгәр ике чәнечке бире-

лә икән, уң кулдагысы белән кылчыклардан аерабыз, сул кулдагысы белән алып кабабыз. Башта балык филесының өске өлешен скелетыннан арындырабыз. Ашаганнан соң, умырткасыннан аерып, кырыйгарақ куябыз, аннан икенче өлешен ашыйбыз. Дәрәс итеп ашасак, тәлинкәдә балык скелеты рәвешендәгә «натюрморт» калачак.

Авызга ялгыш кылчык элксә, сиздермичә генә аны тел очы белән чәнечкәгә элктәрәп алабыз.

Аш ашаганда тәлинкәне кайсы якка янтайтабыз?

Бу сорауны еш иштергә туры килә. Бу җәһәттән мазәк тә бар: «Костюмыгыз ашъяулыктан кыйммәтрәк булса, үзегездән читкә авыштырыгыз инде, ашъяулыктан очсызрак икән, үзегезгә таба янтайтсагыз да ярый». Әмма моның бары тик мазәк икән генә онытмагыз. Тәлинкәне бер якка да янтайтмагыз. Бик тәмле булса да, кашык шалтыратып, тәлинкәдәге соңгы тамчыларны җыеп утырмагыз, зинһар!

Бәрәңге

Безнең иң яраткан гарнир! Кыздырылган бәрәңге яки «фри»ны чәнечкәгә кадап ашыйбыз. Ә түгәрәк килеш пешерелгән бәрәңгегә пычак белән кисмибез, чәнечке сырты белән генә бүлгәләп ашыйбыз.

Спагетти

Ул да ашау өчен катлаулы ризыклардан. Кашыкны сул кулга тотып спагетти салынган тәлинкәгә якын китерәбез, чәнечке ярдәмдә спагеттини алабыз да кашыкка куеп урыйбыз. Берәз урагач, калганын кашык белән «кисәбез». Икенче ысул: бары чәнечке белән генә ашау. Чәнечкәгә берничә бөртек спагетти гына алырга тырышыгыз. Бөтергәч, кабарга уңайлы булсын.

Җиләк-җимеш

Виноград өстәлгә тәлгәше белән бирелә. Кечкенә тәлгәшен үз тәлинкәбезгә алып салабыз да, шуннан берәмләп ашыйбыз. Слива белән шәфталуны да кул белән ашыйлар: икегә бүлеләр дә өлешләр кабалар. Төшен тәлинкәдә калдырабыз. Алма белән грушаны махсус пычак ярдәмдә дүрткә бүлеләр. Чәнечке белән тотып торып кабыгын әрчибез. Әйе, бу берәз осталык таләп итә. Чистартып бөтергәч, пычак белән кечкенә өлешләргә кискәләп ашыйбыз.

Карбыз белән кавын

Кавынны пычак һәм чәнечке ярдәмдә ашыйбыз. Гадәттә аны төшләреннән чистартып куялар табынга. Ә менә карбызны приборлар ярдәмдә төшләреннән үзәбез арындырабыз. Ә инде бик нык өлгергән булса, чәй кашыгы белән дә ашарга мөмкин.

ЛАКМУС КЭГАЗЕ

Бала табу чорындагы һәр хатын-кыз өчен ай саен булган «үзенчәлекле көннәр» – лакмус кәгазе кебек. Ул сәламәтлек торышы турында да сөйли. Шуңа күрә бу көннәрдә организмга карата аеруча игътибарлы булу кирәк.

КҮРЕМ ВАКЫТЫНДА КӨЧЛЕ АВИРТУЛАР – ТАБИБКА МӨРӘҖҖАГАТЪ ИТӨРГӘ СӘБӘП

Күрем күрү көннәрендә көчле авиртулар, гадәттә, кызларда була. Корсак астындагы авирту аналык кыскаруы белән бәйле. Бала тапканнан соң ул кими. Эчке женес органнарның анатомиясе үзгәрү белән бәйле бу. Авиртуның тагын бер еш очрый торган сәбәбе – эндометриоз да була ала. Түзеп була алмаслык авиртулар патология дәрәҗәсен алып, дисменорея дип атала.

КҮРЕМ ВАКЫТЫНДА ШӨБҖӘЛЕ ӨЧ БИЛГЕ

- Бүлендекләр күп һәм оешкан кан белән килгән очракта кичекмәстән организмда тимер күләмен тикшертегез.
- Күрем башланганчы һәм беткәч буялып торган бүлендекләр килсә, эндометрия, эндометриоз, күкәйлекләрдә киста патологиясе булу-булмауны ачыклагыз.
- Авирту нык булса, В төркем витаминнарын һәм магний дәрәҗәсен тикшертегез.

БҮЛЕНДЕКНЕҢ ТӨСЕНӘ ИГЪТИБАР ИТЕГЕЗ

Жете кызыл

Бүлендек төсө күп очракта физик активлыкка бәйле. Активлык күбрәк булган саен, ул шулкадәр яктырак, куерыклар азрак булыр. Әмма күрем вакытында бүлендек кисәк кенә жете кызылга әйләнә икән, табибка мөрәҗғатъ итегез. Бу – аналык җиңсәсеннән кан китү билгесе.

Сулы бүлендек

Бүлендекләрдә су күләме дә мөһим. Ул күбрәк булган саен, кан сыеграк. Ә бу исә организмда витаминнар һәм минераллар җитмәве турында сөйли. Ул шулай ук анемия билгесе булып та тора.

Көрән яки кара төс

Женес юлларында аналыкның лайлалы тышчасы һәм кан калып, шуларның организмнан чыгуын аңлата. Борчылырга кирәк түгел, бу – гадәти күренеш.

Алсу төс

Алсу төстәге бүлендекләр эстроген дәрәҗәсенең аз икәннән аңлата. Ә ул күкәйлекләр эшләп чыгарган төп хатын-кыз гормоны. Эстрогеннар аз булса, күрем циклы бозыла. Аларның аз булуы балага узду буенча проблема да китереп чыгарырга мөмкин. Эстрогенның түбән дәрәҗәсе һәрвакыт физик киеренкелектә булу белән бәйле. Тикшеренүләр күрсәткәнчә, актив күнәгүләр бу гормоннарны киметә, ә ул, үз чиратында, цикл бозылуга, шул исәптән, күрем булмауга китерә ала.

Кызыл төстәге оешкан кан

Бүлендекләрдә оешкан кан булу – прогестеронның түбән, ә эстрогенның югары булуын күрсәтә. Шулай ук мондый бүлендекләр кан оюу бозылуын һәм аналыкта миома булуы да аңлатырга мөмкин. Оешкан кан бик күп икән, табибка күренү зарур.

Гадәттә, күрем күрү җиде-сигез көнгә сузыла. Кан югалту исә 80 миллилитрдан артмаска тиеш. Шуны да онытмагыз: бу көннәрдә мунча кермәгез, кайнар ваннада утырмагыз, көч таләп иткән эшләрдән һәм физик күнәгүләрдән, җенси мөнәсәбәтләрдән тыелыгыз. Күп итеп су эчегез.

ЯЛГЫШ ФИКЕР

Кайбер кызлар авиртуны баса торган даруларны күрем башланганчы эчәргә кирәк дип саный. Әмма бу ялгыш фикер. Авиртуны басар өчен стероидлы булмаган ялкынсынуга каршы дару кулланыла. Аны алдан эчәргә кирәк түгел.

2024
гаилә елы

Кирәк

4 йомырка;
140 г кибет каймагы
(майлылыгы мөһим түгел);
200 г атланмай;
400 г он;
2 кап ванилин;
240 г шикәр комы;
2-3 аш кашыгы шикәр оны.

«Кабырчык» печеньеесы

«Аш-су» сәхифәбезнең чираттагы кунаклары – Илүзә һәм Рүзил ХӨСНЕТДИНОВлар гаиләсе. Алар икесе дә Чистай районныннан, Илүзә – Чистайның үзәндә, ә Рүзил Мөслим авылында туып-үскән. Хәзер Лаеш районы Столбище бистәсендә яшиләр. Быел июнь аенда аларның гаилә коруларына 10 ел була! Рүзил Казанда автомеханик булып эшли. Илүзә исә блогер. 103 мең кеше язылган блогында аш-су пешерү серләре, йорт карау, балалар тәрбияләү турында мәгълүматлары белән бүлешә. Ө балалары өчәү аларның. Ясминәләренә – 8, Розага – 5, Ридванга әле 1 генә яшь. Ясминә белән Роза – әниләренә зур ярдәмчеләре.

«Блогым күбрәк аш-су эзерләүгә багышланган, – ди Илүзә. – Тәмле әйберләр пешереп, гаиләмнең күңелен күрергә бик яратам. Берочтан шуны төшереп, сәхифәмдә терки дә барам. Күп рецептларны үзем уйлап чыгарам. «Сөембикә» укучыларына бүген тәкъдим итә торган бу печенье-ның рецепты да үземнеке. Аның белән бүлешкән көнне блогыма берьюлы 10 мең кеше язылган иде».

Бу печеньены Илүзә һәр бәйрәмгә эзерләми калмый. Сабан туена кайткан кунакларыгызны сез дә шуның белән сыйлагыз әле!

Эш барышы

■ Дүрт йомырканың да агын сары-сыннан аерабыз.

■ Шарчыкларны чәй тәлинкәсә зурлыгында жәябез. Жәем уртасына 2 аш кашыгы күбекне салып чыгабыз.

■ Йомырка агына шикәр комының барысын да кушып куге күбек булганчы миксер белән күпертәбез.

■ Камырны башта урталай, аннары тагын бер кат аркылыга бөклибез. Читләрен чәнечке белән бастырабыз.

■ Йомырка сарысына каймак, йомшарган атланмай, ванилин, он кушып, үзле камыр басабыз.

■ Печенье 180–200 градустагы кайнар мичтә 15 минут чамасы пешә (мичтән тора, тизрәк тә пешәргә мөмкин). Аз гына суынып киткән печенье өстенә кечкенә иләктән шикәр оны сибәбез. Чәйләрегеz тәмле, жәйләрегеz ямьле булсын, дуслар!

■ Камырны 28–30 кисәккә бүлеп, һәрберсен шар кебек әвәлибез.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото һәм видео: Анна Арахамия

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз >>

Жиләктә С витамини
һәм фолий
кислотасы күп.
Болар икесе дә кан
тамырларын ныгыта.
Йөрәк эшчәнлеген
яхшырта торган
калийга, кан басы-
мын көйләргә
булышучы магнийга
да бай ул.
Кызыл төснә аңа
тән тиресен яңартуда
катнашучы
бета-каротин бирә.

Трайфл

Жәй ул – тәмле жиләк-жимешләр чоры,
организмны витаминнар белән баетып калу
вакыты. Менә хәзер бакчаларда жиләк
өлгерде. Без сезгә аннан трайфл ясарга
киңәш итәбез. Трайфл – төрлечә
тулыландырырга мөмкин булган десерт.
Аны бүген бакча жиләгеннән әзерләребез.

Кирәк

- төп ингредиент: 200 г бакча жиләге

БИСКВИТ ӨЧЕН

- 3 аш кашыгы 2,5% майлылыктагы кефир;
- 1 аш кашыгы йомшак эремчек;
- 30 г дөгә оны;
- 1 йомырка;
- 1 аш кашыгы топинамбур ширбәте;
- бер чәметем камыр көпшәкләндергеч.

КРЕМ ӨЧЕН

- 180 г йомшак эремчек;
- 150 г табигый йогурт;
- 2 чәй кашыгы топинамбур ширбәте;
- 1 чәй кашыгы лимон суты.

СОУС ӨЧЕН

- 100 г бакча жиләге;
- 1 аш кашыгы топинамбур ширбәте;
- тәменчә лимон суты.

Эш барышы

- Йомырканың агын сарысыннан аерабыз. Йомырка сарысына топинамбур ширбәте, кефир, эремчек, он белән катнаштырган камыр көпшәкләндергечне кушып, үзле камыр ясыйбыз.

- Йомырканың агын жиңелчә күбек булганчы күпертеп, камырга кушабыз.

- Камырны пергамент кәгазе жәелгән табага салып, 180 градус кызулыктагы мичтә 15 минут чамасы, өсте кызара башлаганчы пешерәбез. Суынган бисквитны валчык хәленә китереп ваклыйбыз.

- Соуска дигән жиләкне блендер белән издереп, топинамбур ширбәтен һәм лимон сутын кушабыз.

- Йогурт, эремчек һәм ширбәтне бергә катнаштырабыз. Әчкелтемрәк булсын дисәгез, лимон суты кушып жибәрә аласыз. Барысын бергә миксер белән туглыйбыз.

- Жиләкне вак итеп турайбыз.

- Кечкенә стаканнарның төбенә башта вакланган бисквитны, аның өстенә кремны, аннары соусны һәм кабат туралган жиләкләрне салабыз. Стакан тулганчы катламнарны кабатлайбыз.

- Табынга бирер алдыннан десертны бер сәгать суыткычта тотайбыз.

- Пыяла стакандагы бу десерт бик матур күренә, бәйрәм табыннарына әзерләр өчен дә бик кулай ул.

ТАТАРСТАН КИТАП НЭШРИЯТЫНДА БАСЫЛГАН ЯҢА КИТАПЛАР

Вахит Имамов.
Сайланма әсәрләр. ●
5 нче том. – 494 б.

Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Вахит Имамов әсәрләренең бишенче томында «Карабәк» тарихи романы, «Татар яугирләре» тарихи очеркы тәкъдим ителә. «Карабәк» – Болгар дәүләтенең соңгы әмире Габдулла (Карабәк) язмышы аша урта гасырлар төрки дәүләтчелекләре тормышын тасвирлый. Әсәрдәге вакыйгалар рус кенәзлекләреннән алып Каһирәгә кадәрге географик киңлектә бара.

«Татар яугирләре» очеркы Емельян Пугачев восстаниесендә катнашкан татарлар турында. Әсәрнең кушымтасында Пугачев явында катнашкан полковниклар һәм атаманнар турында да мәгълүмат китерелгән.

Мөхәррире – Галимҗан Гыйльманов.

Фатих Кәрим.
Разведчик
язмалары. – 334 бит.

Өлеге китапка татар әдәбияты классигы, каһарман шагыйрь Фатих Кәримнең шигырьләре, поэмалары, проза һәм драматургия жанрында иҗат ителгән әсәрләре тупланган. Ул Фатих Кәрим ижатының бөтен өлкәләрен колачлаган иң тулы басмаларның берсе булып тора. Язучының 1941–1945 елларда язылган шигырьләре, «Пионерка Гөлчәчәккә хат», «Кыңгыраулы яшел гармун», башка поэмалары хронологик эзлеклелектә бирелә.

Китапта авторның «Разведчик язмалары» һәм «Язгы төндә» повестьлары, «Шакир Шигаев» пьесасы белән танышырга мөмкин.

Мөхәррире – Ленар Шәех.

Рифат СӘЛАХ
әзерләде.

Кучкар. Бар өлкәдә дә тынычлык. Үзгәрешләр булса да, алар нигездә өйдәге эшләр һәм якыннарыгыз белән бәйлә. Дусларыгыз белән мөнәсәбәтләрен тагын да ныгыта торган уртак эш килеп чыгар.

Үзгәбозау. Айның беренче яртысы килешүләр төзү, элементлар булдыру, дипломатлык сыйфатларын күрсәтү өчен уңышлы чор. Карьера үсеше турында уйлау, яңа эш башлау нәкъ менә хәзер отышлы.

Игезәкләр. Эрудициягезне һәм белемегезне күрсәтер өчен яхшы форсат чыгар. Акыл хезмәте белән шөгыльләнүче Игезәкләргә аеруча уңыш елмаячак. Үз фикерегезне, үз кыйблагыгызны якларга әзер булыгыз.

Кысла. Яңа эш башларга телсез икән, курыкмыйча тотыныгыз. Теләсә кайсы өлкәдәге яңалык сезнең өчен файдалы булачак. Эшлекле сыйфатларыгызны ныграк күрсәтергә тырышыгыз.

Арыслан. Үзегезгә карата игътибар һәм симпатия тоярысыз. Бу – Венераның тәэсире. 11 июльдә ул сезнең йолдызлык аша үтә. Шул симпатиягә нигезләнеп кенә дә күп мәсьәләләрен үз файдагыгызга хәл итә алырсыз.

Сәмбелә. Кыйммәтләрен яңача билгеләргә туры килер. Тормышның күңелле мизгелләрен ныграк тоярысыз. Шатланыр өчен сәбәпләр күп. Ниндидер кызыклы чарада катнашып, үзегезгә илһам һәм энергия алырсыз.

Бизмән. Язмыш туры юлны үзе күрсәтәчәк. Өмет маягыгыз кабынган вакыт, шуңа таба барсагыз, ялгышмассыз. Күбрәк үзегез турында уйлагыз, чит проблемаларга алынмый торыгыз.

Чаян. Серләрегезне беркемгә дә белгертмәгез. Информациягезне үзегезгә үк каршы кулланулары ихтимал. Интуициягез көчле, аны тыңласагыз, файда күрерсез. Эшлекле сөйләшүләр, яңа проектлар өчен уңышлы чор.

Укчы. Киеренке, ләкин эшлекле ай көтелә. Юлыгызда кызыклы шәхесләр очрар. Алар исә күңелегездә якты хисләр уятып, илһам кабызачак. Нәрсәгә тотынсагыз да ахыры уңышлы тәмамланыр.

Кәжәмөгез. Күңелле вакыйгалар тормышның бар мәшәкатен оныттырып торыр. Гадәтләнгән тормыш рәвешенә берәз үзгәрешләр керәчәк. Рәсми кәгазьләр белән бәйлә эшләрен хәзер башкарырга тырышыгыз.

Сукояр. Зирәкле һәм сабырлык күрсәтергә туры килер. Кыйммәтле тәҗрибә алырсыз. Низаглардан сак булыгыз, кечкенә бәхәснәң дә зурга китү ихтималы бар. Тормышыгызга яңалык кертердәй кеше очрар.

Балыклар. Берәз тәнәфес ясап алыгыз. Яраткан хобби-гыз белән шөгыльләнү, сәяхәткә чыгу көчләрэгезне тулыландырып җибәрер. Ымсындыргыч тәкъдимгә кызыгып, ярый тагарак янында калу куркынычы бар, игътибарлы булыгыз.

йолдызнамә
июль

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзерләде.

ТАТАР БУЛУЫМ БЕЛӘН ГОРУРЛАНАМ!

Талантлы рәссамыбыз Ләйлә Хәсъянова 1963 елда Мәскәүдә туа. «Әнием Мәәсәнен бик тә рәссам буласы килгән, ләкин әбием моны хуламаган. Ул гомер бие тәжрибә-конструкторлык бюросында эшләп, хәрби самолетларны ныгыту белән шөгыльләнде, әтием Сәмиулла геодезист иде, – ди рәссам ханым. – Ә мин, әнием фатыйхасы белән Суриков мәктәбен тәмамлап, 1981 елдан В. Суриков исемендәге дәүләт сынлы сәнгать институтында һәм шул ук вакытта И. Глазунов житекләгән портрет остаханәсендә укырга керештем. Уку тәмамлангач, Сынлы сәнгать комбинатында эшләдем, шул ук вакытта В. Суриков исемендәге институтта ассистентлык буенча стажировка да үттем».

1990 елдан ул С. Г. Строганов исемендәге сынлы сәнгать-сәнәгать институтында укыта башлый. Ә инде 1992–2013 елларда И. Глазуновның Россия сынлы сәнгать, сынчылык һәм корымчылык академиясендә белем бирә. Әүвәл ун ел портрет остаханәсен житекли, аннары академик һәм анатомик рәсем кафедрасы мөдире, сынлы сәнгать факультеты деканы һәм фәнни эш буенча проректор вазыйфаларын башкара. Ул югары белем бирү өлкәсендә чирек гасырга якин эшләп, күп сәләтле рәссамнар тәрбияләгән, алар арасында талантлы рәссам Рөстәм Хужин да бар.

Л. Хәсъянова – профессор, Россиянең атказанган рәссамы, Россия сынлы сәнгать академиясе әгъза-корреспонденты, тарих фәннәре кандидаты. Ләйлә ханым 50 күмәк күргәзмәдә катнашкан, 16 шәхси күргәзмәсе ачылды. Ул тарихи композицияләр, портретлар, натюрмортлар, пейзажлар яза. Әсәрләре «Мәдинә» нәшрият йорты тупланмасында, Россия мәселманның Диния нәзарәте портретлар галереясын-

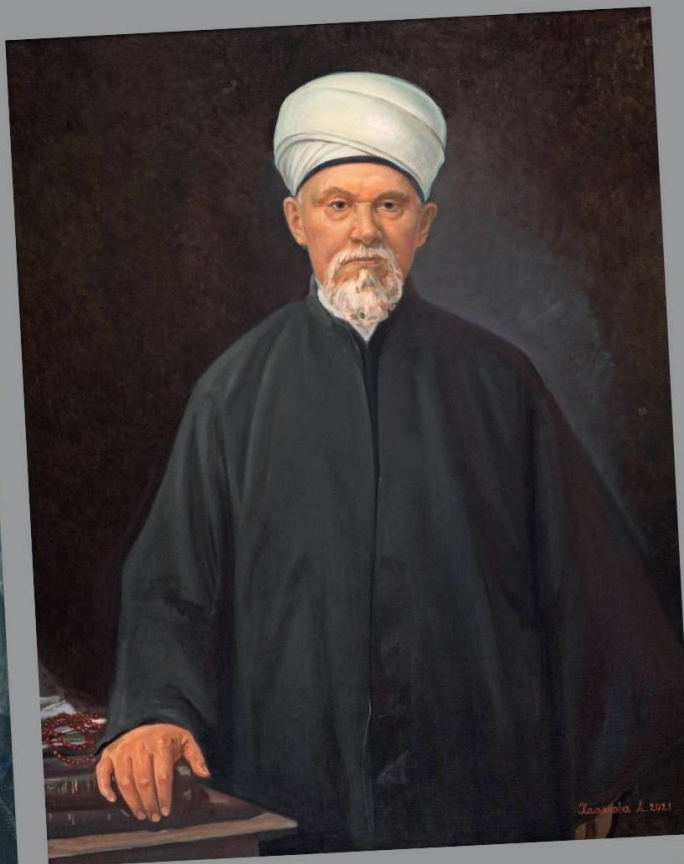
да саклана. Ләйлә Хәсъянова Россия мәселманның Диния нәзарәте, Мәскәү Ислам институты белән тыгыз хезмәттәшлектә булып, «Милләт лидерлары» циклын тулыландыра. 2023 елда Ләйлә ханымга Россия мәселманның Диния нәзарәтенң «Мәдәният» номинациясе буенча Х. Фәизханов премиясе тапшырылды. Ул Россия Сынлы сәнгать академиясенң бронза медале иясе дә.

Быел Ләйлә Хәсъянованың Россия Сынлы сәнгать академиясендә 120 әсәрдән торган шәхси күргәзмәсе ачылды. Аны ачу тантанасында Россия мәселманның Диния нәзарәте рәисенң беренче урынбасары, Мәскәү Ислам институты ректоры, теология докторы, Санкт-Петербург университеты профессоры Дамир Мөхетдинов: «Яшь буынның матурлык үрнәкләрен күрәп үсәү үтә дә мөһим. Пәйгамбәребез Мөхәммәд галәйһиссәләм «Аллаһ – гүзәл һәм Ул гүзәллекне сөя», – дигән бит. Ләйлә ханым матурлыкны тою халәтен бүләк итеп жаннарыбызны баета», – дип искәртте.

БАМ төзүчеләре, очучы-сынауылар, Көнчыгыш белгечләре, тарихчылар портретларын, төрле илләр сурәтләнгән зур серияләрен, «Россия хатын-кызлары» циклын да иңат иткән рәссам. «Сөембикә-ханбикә һәм аның улы Үтәмеш» әсәре дә искиткеч матур! «Үзләренң саллы фәнни эшләре, киңәшләре белән халкыбызга кагылышлы тарихи портретлар иңат итүдә булышканнары өчен Татарстан тарихчыларына, археологларына бик рәхмәтлемен! Мин үземнң татар милләтенң бер кыйпылчыгы булуым белән ихлас горуруланам, тарихыбызны тагын да зурларга тырышам!» – ди талант иясе. Үз халкына армый-талмый хезмәт итүдә Ләйлә ханымга уңышлар теләп калабыз.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

ЛЭЙЛӘ ХӘСЬЯНОВА

100 000 СУМ

ҺӘМ БАШКА БҮЛӘКЛӘР

4 612750 670028

Әлеге чараны оештыручы, кагыйдәләре, бүләкләр саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мәгълүматны tatmedia.ru сайтында белә аласыз. Акция 2024 елның 1 апреленнән 2024 елның 20 сентябренә кадәр уздырыла. Гаризалар 01.08.2024 кадәр кабул ителә. Реклама. Яшь чикләве - 16+. Бүләкләр рәсемдәге белән тәңгәл килмәскә мөмкин.